

STUDIU PRIVIND PERCEPȚIILE ȘI EFICIENȚA INSTRUMENTELOR ANTIDISCRIMINARE ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI

- ProfsAgainstDiscrimination -

*STUDIUL PRIVIND PERCEPȚIILE ȘI EFICIENȚA INSTRUMENTELOR
ANTIDISCRIMINARE ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI
- ProfsAgainstDiscrimination -*

*București, 2021
102 pagini*

Copyright © 2021 Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării

Contributori

Institutul pentru Politici Publice :

*Andreea PĂTRAȘCU
Alexandra JOHARI*

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării:

*Expert legislație - Cristian NUICĂ, șef Serviciu Contencios, Juridic și Expertize – Direcția
Juridică*

*Expert antidiscriminare- Bogdan STOLOJESCU, consilier în cadrul Direcției Juridice,
Biroul pentru Promovarea, Monitorizarea și Susținerea Egalității de Tratatament pentru
Lucrătorii UE*

*Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării
Piața Valter Mărăcineanu nr 1-3,
sector 1, 010155 București*

[+4 021 312.65.78](tel:+40213126578); [+4 021 312.65.79](tel:+40213126579);

Fax: [+4 021.312.65.85](tel:+40213126585)

support@cncd.ro

Introducere

Fenomenul discriminării este complex și uneori greu de înțeles pentru persoane care nu au fost niciodată ținte ale acestui fel de hărțuire. Informațiile anecdotice nu reușesc să capteze în mod adecvat amploarea fenomenului, prin urmare, recomandările din acest studiu sunt fundamentate pe rezultatele unei serii de sondaje cu reprezentativitate națională aplicate celor mai importante trei grupuri-țintă implicate: profesorii, părinții și inspectorii școlari județeni.

Părinții sunt cele mai importante persoane din viața unui copil, oferindu-i educația non-formală și un model de comportament pentru adultul în devenire. Profesorii predau cadrul formal de învățământ, educând copilul și construindu-i bagajul de cunoștințe. Părinții și profesorii au rolul complementare în educația unui copil; în mod ideal, cele două părți se completează și se susțin, fiecare adăugând câte o piatră de temelie în formarea viitorului adult. În ceea ce privește toleranța și atitudinea față de persoane diferite (prin înfățișare, crez, sau dezvoltare), copilul tinde să reproducă comportamentul părinților.

Această atitudine poate fi în directă contradicție cu ceea ce învață la școală sau poate fi confirmată de lecțiile profesorilor. Profesorii pot preda programa privind anti-discriminarea și promova toleranța în timpul orelor, dar aceste învățături trebuie susținute de părinți, acasă. Sondajele măsoară atitudinea profesorilor și a părinților cu privire la problematici discriminatorii pentru a determina în ce măsură există complementaritate sau discordanță între atitudinile celor două părți și unde anume trebuie intervenit cu măsuri de politici publice.

De asemenea, studiul examinează și atitudinile și cunoștințele organelor competente în aplicarea legislației în vigoare, și anume a inspectorilor școlari județeni, pentru a determina în ce măsură se respectă standardele naționale și internaționale în domeniu.

Analiza datelor din cele trei sondaje va fi urmată de o serie de concluzii.

Cuprins

<i>PERCEPȚIILE ȘI EFICIENȚA INSTRUMENTELOR ANTIDISCRIMINARE ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI</i>	<i>4</i>
<i>PERCEPȚIA DISCRIMINĂRII LA NIVEL ȘCOLAR – PĂRINȚI</i>	<i>55</i>
<i>PERCEPȚIA DISCRIMINĂRII LA NIVEL ȘCOLAR – PROFESORI LA NIVEL GIMNAZIAL ȘI LICEAL.....</i>	<i>68</i>
<i>CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI.....</i>	<i>93</i>
<i>BIBLIOGRAFIE.....</i>	<i>100</i>

PERCEPȚIILE ȘI EFICIENȚA INSTRUMENTELOR ANTIDISCRIMINARE ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI

I. Instrumente legislative naționale antidiscriminare în domeniul educației. Prezentarea sintetică a principalelor reglementări legislative naționale antidiscriminare în domeniul de referință

1. Constituția României

Dispoziții constituționale relevante temei de cercetare: Articolul 16 Egalitatea în drepturi; Articolul 32 Dreptul la învățătură.

2. O.G. nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, cu toate modificările și completările ulterioare¹

Dispoziții legale relevante temei de cercetare: Art. 1, alin. (1), (2) pct. (v); Art. 2, Art. 3, lit. d); Art. 4; Art. 11; Art. 15.

3. Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, cu toate modificările și completările ulterioare²

Dispoziții legale relevante temei de cercetare: Art. 1; Art. 2; Art. 3¹; Art. 14; Art. 15.

4. Legea nr 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, cu modificările și completările ulterioare³

Dispoziții legale relevante temei de cercetare: Art. 3, lit. b), c), p); Art. 5, pct. 12, 17, 18; Art. 6, lit. b); Art. 15, alin. (1); Art. 19, lit. c), h)

5. Legea nr. 612 din 13 noiembrie 2002 pentru formularea unei declarații privind recunoașterea de către România a competenței Comitetului pentru Eliminarea Discriminării Rasiale, în conformitate cu art. 14 din Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, adoptată de Adunarea generală a Organizației Națiunilor Unite la New York la 21 decembrie 1965⁴.

6. Legea 106/2017 privind unele măsuri pentru îmbunătățirea exercitării pe teritoriul României a drepturilor conferite în contextul liberei circulații a lucrătorilor în cadrul Uniunii Europene.

1 A se vedea dispozițiile art. 2, coroborate cu cele ale art. 6 – 15 din O.G. nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, republicată în Monitorul Oficial nr. 166 din 7 martie 2014.

2 A se vedea dispozițiile art. 36 din Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați cu toate modificările și completările ulterioare, republicată în Monitorul Oficial nr. 326 din 5 iunie 2013.

3 Republicată în Monitorul Oficial nr. 1 din 3 ianuarie 2008.

4 Publicată în Monitorul Oficial nr. 851/26 noiembrie 2002.

Dispoziții legale relevante temei de cercetare: Art. 2, alin. (1), lit. g).

7. Legea nr. 1/2011 a educației naționale, cu modificările și completările ulterioare⁵

Dispoziții legale relevante temei de cercetare: Art.2, Art. 3, lit. a); Art. 7, alin. (1); (1¹); Art. 56¹.

8. Normele metodologice de aplicare a prevederilor art. 7 alin. (1¹), art. 56¹ și ale pct. 6¹ din anexa la Legea educației naționale nr. 1/2011, privind violența psihologică - bullying, din 27.05.2020⁶

9. Ordinul ministrului educației naționale nr. 1.409/2007*) privind aprobarea Strategiei pentru reducerea fenomenului de violență în unitățile de învățământ preuniversitar, cu modificările și completările ulterioare

Aspecte analitico-expozitive privind instrumentele legislative naționale antidiscriminare în domeniul educației

La nivelul cadrului legislativ național, principiul nediscriminării își găsește reglementare odată cu debutul creionării unui sistem legislativ democratic post-decembrist.

În felul acesta, Constituția României din 1991, dar și cea revizuită⁷, reglementează la nivel constituțional principiul egalității în drepturi, fără privilegii și fără discriminări, în toate sectoarele vieții sociale, deci inclusiv în cel al educației.

Potrivit dispozițiilor coroborate ale art. 16 și art. 32 din Constituție, legiuitorul constituant a statuat egalitatea în drepturi și nediscriminarea corelativ dreptului la învățatură, asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instrucție și de perfecționare.

Ca o formă *sui-generis* de protecție a drepturilor unor categorii speciale, în virtutea dreptului la egalitate de șanse sub aspectul conservării identității lingvistice naționale, materne, legiuitorul constituant a reglementat dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a învăța limba lor maternă, garantând dreptul de a putea fi instruite în această limbă.

5 Publicată (în forma inițială) în Monitorul Oficial nr. 18 din 10 ianuarie 2011

6 Publicate în Monitorul Oficial, Partea I nr. 492 din 10 iunie 2020.

7 Constituția României din 1991 a fost revizuită prin Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003, publicată în Monitorul Oficial nr. 758 din 29 octombrie 2003.

Tot așa, circumscris ideii de asigurare a egalității de șanse în raport cu libertatea conștiinței, a fost reglementat la nivel constituțional dreptul la învățământ religios, potrivit cerințelor specifice fiecărui cult.

Deși la nivelul cadrului legislativ intern, principiul nediscriminării se regăsea reglementat în mod expres, în mod special pe cale constituțională, totuși, putem vorbi despre un domeniu al nediscriminării la nivel național ulterior adoptării Ordonanței de Guvern nr. 137 din 31 august 2000 *privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare*⁸.

Acest act normativ reprezintă „primordiul” reglementărilor legislative naționale destinate misiunii formării unui domeniu juridic al nediscriminării la nivel intern, incluzând sectorul educației.

Transpunerea Directivelor Consiliului Uniunii Europene 43/2000 *pentru implementarea principiului tratamentului egal între persoane indiferent de originea rasială sau etnică*⁹, respectiv 78/2000 *privind cadrul general pentru egalitatea de tratament în muncă*¹⁰, precum și a celorlalte directive comunitare privind interzicerea discriminărilor pe orice criteriu, în legislația din România constă în adoptarea Ordonanței de Guvern nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare.

Adoptarea legislației naționale de transpunere a celei europene ori de armonizare la *acquis-ului communautaire* în materie de nediscriminare (generală), venea ca o obligație a statelor membre sau pe cale de a deveni membre, *per a contrario* inițiindu-se declanșarea procedurilor de infringement împotriva acestora.

Tratatul de la Amsterdam, prin care s-a amendat Tratatul privind Comunitatea Europeană și Tratatul Uniunii Europene, a conferit instituțiilor europene competențe considerabile în materia combaterii discriminării. În primul rând, modificările instituite prin Articol 13 în Tratatul CE, au dispus, sub rezerva dispozițiilor Tratatului, posibilitatea de a se adopta măsuri legale pentru combaterea discriminării.

Deși Comisia Europeană a apreciat adoptarea Ordonanței de Guvern nr.137 din 31 august 2000 *privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare* drept „un pas foarte pozitiv”, a ținut să precizeze că „vor fi necesare atât o legislație secundară cât și aranjamente instituționale înainte ca prevederile conținute în Ordonanța 137

8 A se vedea Ordonanța de Guvern nr.137 din 31 august 2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, publicată în Monitorul Oficial al României nr.431 din 2 septembrie 2000.

9 Publicata în Jurnalul Oficial al Comunităților Europene, L1580/22, 19.07.2000

10 Publicata în Jurnalul Oficial al Comunităților Europene, L 303/16, 02.12.2000

să fie aplicate. Ca urmare, este prea devreme pentru a evalua eficacitatea acestor măsuri”¹¹.

Astfel, Ordonanța de Guvern nr.137 din 31 august 2000 *privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare* a suportat o serie succesivă de amendări, modificări și completări legislative, conducând la ceea ce reprezintă, în prezent, acest act normativ, cu toate completările și modificările la zi.

În esență, structura juridică a acestui act normativ vizează, pe lângă instituirea principiului nediscriminării corelativ principalelor drepturi civile, economice, sociale și culturale, definirea juridică a formelor de discriminare, reglementarea tehnicilor procedurale, stabilirea naturii juridice a discriminării, stabilirea tipologiei răspunderii juridice în domeniu, precum și reglementarea competenței instituționale (instituția națională care deține competențe în domeniile prevenirii, combaterii și sancționării tuturor formelor de discriminare săvârșite pe teritoriul României).

Referitor la domeniul educației *lato sensu*, Ordonanța de Guvern nr.137 din 31 august 2000 *privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare* reglementează principiul egalității între cetățeni, al excluderii privilegiilor și discriminării inclusiv în exercitarea dreptului la educație și la pregătire profesională.

Sub acest aspect, actul normativ intern menționat stabilește și definește ca forme de discriminare în raport cu care se urmărește protejarea principiului egalității de șanse și nediscriminare inclusiv în domeniul educației, precum:

- **discriminarea directă:** „*orice deosebire, excludere, restricție sau preferință, pe bază de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex, orientare sexuală, vârstă, handicap, boală cronică necontagioasă, infectare HIV, apartenență la o categorie defavorizată, precum și orice alt criteriu care are ca scop sau efect restrângerea, înlăturarea recunoașterii, folosinței sau exercitării, în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale sau a drepturilor recunoscute de lege, în domeniul politic, economic, social și cultural sau în orice alte domenii ale vieții publice.*”;
- **discriminarea indirectă:** „*prevederile, criteriile sau practicile aparent neutre care dezavantajează anumite persoane, pe baza criteriilor de discriminare, față de alte persoane, în afara cazului în care aceste prevederi, criterii sau practici sunt justificate obiectiv de un scop legitim, iar metodele de atingere a aceluia scop sunt adecvate și necesare*”;
- **dispoziția de a discrimina:** „*Dispoziția de a discrimina persoanele pe oricare dintre criteriile de discriminare*”;

¹¹ A se vedea Uniunea Europeană, Raportul de progres al Comisiei Europene privind țările candidate la UE: România, p.21, 2001.

- **hărțuirea:** „*orice comportament pe criteriu de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, gen, orientare sexuală, apartenență la o categorie defavorizată, vârstă, handicap, statut de refugiat ori azilant sau orice alt criteriu care duce la crearea unui cadru intimidant, ostil, degradant ori ofensiv.*”;
- **discriminarea multiplă:** „*Orice deosebire, excludere, restricție sau preferință bazată pe două sau mai multe criterii de discriminare*”;
- **victimizarea:** „*orice tratament advers, venit ca reacție la o plângere sau acțiune în justiție cu privire la încălcarea principiului tratamentului egal și al nediscriminării.*”

De asemenea, Ordonanța de Guvern nr.137 din 31 august 2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare reglementează caracterul juridic contravențional al tratamentelor de discriminare în domeniul educației, în toate fazele sau etapele din sistemul educațional, inclusiv la admiterea sau la înscrierea în unitățile ori instituțiile de învățământ și la evaluarea ori examinarea cunoștințelor, constând în¹²:

- refuzarea accesului unei persoane sau unui grup de persoane la sistemul de educație de stat sau privat, la orice formă, grad și nivel, din cauza apartenenței acestora la o anumită rasă, naționalitate, etnie, religie, categorie socială sau la o categorie defavorizată, respectiv din cauza convingerilor, vârstei, sexului sau orientării sexuale a persoanelor în cauză;
- solicitarea unor declarații doveditoare ale apartenenței acelei persoane sau acelui grup la o anumită etnie, care să condiționeze accesul unei persoane sau unui grup de persoane la educație în limba maternă. Excepție face situația în care în învățământul liceal și universitar candidații concurează pe locuri special acordate pentru o anumită minoritate și se impune dovedirea, printr-un act din partea unei organizații legal constituite a minorității respective, a apartenenței la această minoritate.
- orice îngrădiri pe criterii de apartenență la o anumită rasă, naționalitate, etnie, religie, categorie socială sau la o categorie defavorizată în procesul de înființare și de acreditare a instituțiilor de învățământ înființate în cadrul legislativ în vigoare.
- orice comportament manifestat în public, având caracter de propagandă naționalist-șovină, de instigare la ură rasială sau națională, ori acel comportament care are ca scop sau vizează atingerea demnității ori crearea unei atmosfere de intimidare, ostile, degradante, umilitoare sau ofensatoare, îndreptat împotriva unei persoane, unui grup de persoane sau unei comunități și legat de apartenența acestora la o anumită rasă, naționalitate, etnie, religie, categorie socială sau la o categorie defavorizată ori de convingerile, sexul sau orientarea sexuală a acestuia.

¹² A se, în plus, și dispozițiile art. 11 și 15 din Ordonanța de Guvern nr.137 din 31 august 2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare.

Legea nr. 202/2002 *privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați*, cu toate modificările și completările ulterioare, contribuie într-un mod însemnat la consolidarea domeniului juridic al nediscriminării la nivel intern, având ca obiectiv de reglementare stabilirea mecanismului promovării și implementării principiului egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați în toate domeniile vieții publice din România, inclusiv în domeniul educației.

Și acest act normativ își propune, circumscris domeniului său de reglementare, definirea unor concepte proprii domeniului nediscriminării, sectoarele de aplicare a principiului egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați, stabilirea instituțiilor competente în aplicarea acestui act normativ, precum și formele de răspundere juridică.

În mod particular, Legea nr. 202/2002 *privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați*¹³ reglementează interzicerea oricărei forme de discriminare bazată pe criteriul de sex în ceea ce privește accesul femeilor și bărbaților la toate nivelurile de instruire și de formare profesională, inclusiv ucenicia la locul de muncă, la perfecționare și, în general, la educația continuă.

Sub acest aspect, se instituie obligația tuturor instituțiilor de învățământ de toate gradele, factorilor sociali care se implică în procese instructiv-educative, precum și a celorlalți furnizori de servicii de formare și de perfecționare, autorizați conform legii, de a include în programele naționale de educație teme și activități referitoare la egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați.

Toate aceste instituții cu profil educațional au obligația de a institui, în activitatea lor, practici nediscriminatorii bazate pe criteriul de sex, precum și măsuri concrete de garantare a egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați, conform legislației în vigoare.

Actul normativ amintit instituie o formă tipică de interdicție circumscrisă garantării principiului nediscriminării, anume ca, în cadrul oricărei forme de învățământ, să fie interzis să se solicite candidatelor să prezinte un test de graviditate și/sau să semneze un angajament că nu vor rămâne însărcinate sau că nu vor naște pe durata studiilor.

În acest context, Ministerul Educației Naționale trebuie să întreprindă acțiuni specifice garantării egalității de șanse și nediscriminare în învățământ, precum:

13 A se, în plus, și dispozițiile art. 1; art. 2; art. 31; art. 14; art. 15. din Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați.

- asigurarea, prin mijloace specifice, instruirii, pregătirii și informării corespunzătoare a cadrelor didactice, la toate formele de învățământ, public și privat, pe tema egalității de șanse pentru femei și bărbați;
- promovării, în mod direct sau prin intermediul organelor și instituțiilor specializate din subordine, a unor recomandări privind realizarea cursurilor universitare, instrumente de evaluare a manualelor școlare, programe școlare, ghiduri pentru aplicarea programelor școlare care să excludă aspectele de discriminare între sexe, precum și modelele și stereotipurile comportamentale negative în ceea ce privește rolul femeilor și al bărbaților în viața publică și familială;
- Monitorizarea, în mod direct sau prin intermediul inspectoratelor școlare din subordine, precum și unitățile de învățământ superior, a modului de respectare a principiului egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați, în activitatea curentă a unităților de învățământ.

Un aport special și deosebit în ceea ce privește compoziția cadrului legislativ intern în materie de egalitate de șanse și nediscriminare în domeniul educației îl deține Legea nr 448/2006 *privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap*, cu modificările și completările ulterioare¹⁴.

Acest act normativ intern stabilește ca fundamente aflate la baza protecției și promovării drepturilor persoanelor cu handicap, inclusiv în domeniul educației:

- principiul prevenirii și combaterii discriminării;
- principiul egalizării șanselor;
- principiul integrării și incluziunii sociale a persoanelor cu handicap, cu drepturi și obligații egale cu ale tuturor celorlalți membri ai societății, cu respectarea nevoilor specifice persoanelor cu handicap.

În acest sens, vom reține necesitatea implementării la nivel instituțional a unor cerințe educative speciale, înțelese ca necesități educaționale suplimentare, complementare obiectivelor generale ale educației adaptate particularităților individuale și celor caracteristice unei anumite deficiențe sau tulburări/dificultăți de învățare, precum și o asistență complexă de tip medical, social etc.

Principiul egalizării șanselor aplicat la situația persoanelor cu handicap privește procesul prin care diferitele structuri sociale și de mediu, infrastructura, serviciile, activitățile informative, educaționale sau documentare devin disponibile și persoanelor cu handicap.

¹⁴ A se, în plus, și dispozițiile art. 3, lit. b), c), p); art. 5, pct. 12, 17, 18; art. 6, lit. b); art. 15, alin. (1); art. 19, lit. c), h) din Legea nr 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, republicată în Monitorul Oficial nr. 1 din 3 ianuarie 2008.

Tot așa, principiul incluziunii sociale presupune setul de măsuri și acțiuni multidimensionale adoptate inclusiv în domeniul educației, destinate combaterii excluziunii sociale, iar în felul acesta, egalizării de șanse în scopul final al incluziunii sociale a persoanelor cu handicap.

Persoanelor cu handicap beneficiază *ope legis* de drepturi în ceea ce privește educația și formarea profesională, garantându-li-se accesul liber și egal la orice formă de educație, indiferent de vârstă, în conformitate cu tipul, gradul de handicap și nevoile educaționale ale acestora.

În scopul asigurării accesului persoanelor cu handicap în unitățile și instituțiile de învățământ, autoritățile publice au obligația să ia măsuri specifice, precum:

- asigurarea accesului la formele de educație permanentă, adaptându-le nevoilor educaționale ale persoanelor cu handicap;
- asigurarea accesului în unitățile și instituțiile de învățământ.

Cadrul național include și dispoziții legale speciale în ceea ce privește egalitatea de șanse în cadrul accesului la educație, la cursurile de ucenicie și de formare profesională pentru copiii lucrătorilor din Uniunea Europeană¹⁵.

În fine, cadrul legislativ intern în materie de egalitate de șanse și nediscriminare în domeniul educației nu putea să nu includă actul normativ special aplicabil materiei de cercetare, anume Legea nr. 1/2011 *a educației naționale*, cu modificările și completările ulterioare¹⁶

Unul dintre principiile fundamentale enunțate de către acest act normativ, care stă la baza învățământului *per se*, de toate nivelurile, este principiul echității, în virtutea căruia accesul la învățare se realizează fără discriminare.

Specific domeniului de reglementare, cel al educației, sunt consacrate norme speciale de interzicere, în unitățile, în instituțiile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale, a oricărei forme de activitate care încalcă normele de moralitate și care pot pune în pericol sănătatea și integritatea fizică sau psihică a copiilor și a tinerilor, respectiv a personalului didactic, didactic auxiliar și nedidactic, precum și activitățile de natură politică și prozelitismul religios.

15 A se vedea dispozițiile art. 2, alin. (1), lit. g) din Legea 106/2017 privind unele măsuri pentru îmbunătățirea exercitării pe teritoriul României a drepturilor conferite în contextul liberei circulații a lucrătorilor în cadrul Uniunii Europene.

16 A se vedea, în plus, dispozițiile art.2, art. 3, lit. a); art. 7, alin. (1); (11); art. 561 din Legea nr. 1/2011 a educației naționale, publicată (în forma inițială) în Monitorul Oficial nr. 18 din 10 ianuarie 2011.

În această idee, este statuat *expressis verbis* că, în toate unitățile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale sunt interzise comportamentele care constau în violența psihologică - bullying.

Iar pentru materializarea acestor norme, programele de formare continuă a personalului didactic vor trebui să cuprindă sesiuni de informare/ teme/ cursuri de perfecționare asupra problemelor legate de violența psihologică - bullying, în vederea dobândirii de competențe în identificarea acestora și a capacității de aplicare a unor strategii educaționale potrivite.

De asemenea, este definită sub aspect juridic violența psihologică - bullying, ca fiind acțiunea sau seria de acțiuni fizice, verbale, relaționale și/sau cibernetice, într-un context social dificil de evitat, săvârșite cu intenție, care implică un dezechilibru de putere, au drept consecință atingerea demnității ori crearea unei atmosfere de intimidare, ostile, degradante, umilitoare sau ofensatoare, îndreptate împotriva unei persoane sau grup de persoane și vizează aspecte de discriminare și excludere socială, care pot fi legate de apartenența la o anumită rasă, naționalitate, etnie, religie, categorie socială sau la o categorie defavorizată ori de convingerile, sexul sau orientarea sexuală, caracteristicile personale, acțiune sau serie de acțiuni, comportamente ce se desfășoară în unitățile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale.

La capitolul reglementărilor naționale antidiscriminare în domeniul educației, se impune să includem Normele metodologice de aplicare a prevederilor art. 7 alin. (1)¹⁷, art. 56¹ și ale pct. 6¹ din anexa la Legea educației naționale nr. 1/2011, privind violența psihologică - bullying, din 27.05.2020¹⁷.

Prin adoptarea acestor norme metodologice, legiuitorul național a urmărit:

- să ajute la crearea unui climat sigur și pozitiv în unitatea de învățământ, bazat pe respectarea persoanei, nediscriminare, motivarea pentru învățare și asigurarea stării de bine a antepreșcolarului/preșcolarului/elevului în unitatea de învățământ;
- să ofere un instrument de lucru pentru profesioniștii care lucrează cu antepreșcolarii/preșcolarii/elevii din sistemul educațional, familiile copiilor, autoritățile responsabile cu protecția copilului împotriva violenței, inclusiv a violenței psihologice - bullying și cu furnizorii de servicii specializate pentru reabilitarea copiilor-victime, martori și/sau a copiilor cu un comportament agresiv;

¹⁷ A se consulta per ansamblu Normele metodologice de aplicare a prevederilor art. 7 alin. (11), art. 56¹ și ale pct. 6¹ din anexa la Legea educației naționale nr. 1/2011, privind violența psihologică - bullying, din 27.05.2020, publicate în Monitorul Oficial, Partea I nr. 492 din 10 iunie 2020.

- să promoveze activități de prevenire și combatere a tuturor formelor de bullying și cyberbullying în sistemul educațional preuniversitar;
- să prevină, să identifice, să semnaleze și să intervină în echipă multidisciplinară, în situațiile de violență psihologică - bullying și cyberbullying.

Mecanismul legislativ național antibullying include două forme aplicative: *prevenirea și combaterea bullyingului din unitățile de învățământ.*

Prevenirea bullyingului și a cyberbullyingului în unitățile de învățământ se concretizează prin următoarele tipuri de acțiuni caracteristice:

- implementarea, la nivelul unității de învățământ, a unui plan școlar de prevenire și combatere a violenței, a unor programe/proiecte/campanii cu scopul de creștere a coeziunii grupului de copii și a comunității copii-adulți, conștientizarea consecințelor violenței psihologice - bullying, eliminarea cauzelor/riscurilor/vulnerabilităților care ar putea determina producerea de astfel de comportamente;
- desfășurarea unor activități de informare și conștientizare, în colaborare cu alte instituții sau specialiști cu competențe în domeniu;
- promovarea unui climat educațional care încurajează atitudinile pozitive, nonviolente și suportive între membrii comunității de preșcolari/elevi și adulți, învățarea și exersarea empatiei, a interacțiunilor între aceștia, de tip câștig reciproc, implicarea participării preșcolarilor/elevilor de toate vârstele la toate deciziile care îi privesc și promovarea acțiunilor de la egal la egal între preșcolari/elevi;
- promovarea relațiilor democratice între copii și adulți, prin toleranță, respect, incluziune și solidaritate;
- implementarea de măsuri administrativ-organizatorice, care să contribuie la crearea unui mediu securizant din punct de vedere fizic și emoțional pentru copii, în unitatea de învățământ, precum montarea de camere de luat vederi, profesori de serviciu, asigurarea pazei spațiilor educaționale, dispunerea mobilierului în clasă în scopul facilitării colaborării între copii, promovarea lucrului în echipă, constituirea formațiunilor de studiu, conform prevederilor legale;
- formarea cadrelor didactice în sensul dezvoltării personale și al utilizării metodelor de disciplină pozitivă;
- formarea personalului specializat se va face prin includerea tematicii bullyingului în programele de formare psihopedagogică a viitoarelor cadre didactice și prin programele de formare continuă organizate de universități, casele corporurilor didactice, ONG-uri și alte instituții specializate.

Combaterea bullyingului și a cyberbullyingului în unitățile de învățământ se realizează prin întreprinderea unor măsuri specifice, precum:

- identificarea situațiilor de bullying;
- semnalarea suspiciunilor sau a situațiilor identificate de bullying;
- colaborarea proactivă a persoanelor responsabile din unitatea de învățământ în echipa multidisciplinară constituită pe caz pentru soluționarea acestuia;
- analiza și soluționarea cazului;
- luarea măsurilor de prevenire a reiterării cazurilor de violență psihologică - bullying împotriva aceleiași victime/asupra altor victime.

II. Instrumente naționale coercitiv-punitive antidiscriminare în domeniul educației. Analiză juridică

Examinarea formelor răspunderii juridice, ca instrument punitiv cu rol de combatere a discriminării, inclusiv în domeniul educației

Prin intermediul mecanismului de corelare a dispozițiilor actelor normative interne incidente materiei nediscriminării în domeniul educației, vom identifica formele de răspundere juridică, circumscrise naturii juridice a discriminării, al căror obiectiv sancționatoriu subordonează rolul de *instrument punitiv-combativ al faptelor de discriminare, inclusiv în domeniul educației*.

În felul acesta, vom stabili următoarele forme de răspundere juridică în domeniul nediscriminării:

- Forma răspunderii disciplinare;
- Forma răspunderii contravenționale;
- Forma răspunderii civile delictuale;
- Forma răspunderii penale.

Răspunderea disciplinară în domeniul nediscriminării, subsecvent naturii de abatere disciplinară a discriminării, rezultă din conținutul următoarelor norme legale interne:

- dispozițiile art. 30, alin. (1) și (2), teza întâi, coroborat cu art. 36, teza întâi, din Legea nr. 202/2002 *privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați*, cu toate modificările și completările ulterioare;
- dispozițiile art. 2, alin. (5⁴) și (5⁵) din O.G. nr. 137/2000 *privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare*, cu toate modificările și completările ulterioare;

- dispozițiile art. 13, Anexa 3 a Normelor metodologice de aplicare a prevederilor art. 7 alin. (1¹), art. 56¹ și ale pct. 6¹ din anexa la Legea educației naționale nr. 1/2011, privind violența psihologică - bullying, din 27.05.2020.

Din conținutul dispozițiilor art. 30, alin. (1) și (2), teza întâi, coroborat cu art. 36, teza întâi, din Legea nr. 202/2002 *privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați*, coroborate cu cele ale art. 2, alin. (5⁴) și (5⁵) din O.G. nr. 137/2000 *privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare*, sesizăm faptul că legiuitorul național a stabilit răspunderea juridică de tip disciplinar pentru faptele de discriminare săvârșite, în esență, în relațiile de muncă.

Cu toate acestea, acest gen de răspundere juridică nu este exclus în domeniul educației *lato sensu*.

Mai exact, răspunderea juridică disciplinară poate fi regăsită și în domeniul educației, în ceea ce privește încălcarea principiului nediscriminării în timpul relațiilor de muncă; exercitării defectuoase a atribuțiilor la nivel de management în învățământ; neîndeplinirii îndatoririlor rezultate din fișa postului cadrelor didactice etc.

Pe de altă parte, la nivel național, răspunderea disciplinară în legătură expresă cu nesocotirea normelor antibullying în unitățile de învățământ rezultă din dispozițiile art. 13, Anexa 3 a Normelor metodologice de aplicare a prevederilor art. 7 alin. (1¹), art. 56¹ și ale pct. 6¹ din anexa la Legea educației naționale nr. 1/2011, privind violența psihologică - bullying, din 27.05.2020.

Concordant acestor dispoziții normativ-metodologice, „Grupul de acțiune antibullying”, creat la nivelul structurilor de învățământ cu personalitate juridică, poate deține competența adoptării sau, după caz, a recomandării unor măsuri disciplinare în situațiile de bullying constatate la nivelul unităților de învățământ.

Răspunderea contravențională pentru faptele de discriminare săvârșite inclusiv în domeniul educației este reglementată prin dispozițiile art. 26, raportat la cele ale art. 2, alin. (4) și alin. (11) din O.G. nr. 137/2000 *privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare*, respectiv din dispozițiile art. 36 și art. 37 din Legea nr. 202/2002 *privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați*.

Din analiza normelor legislative naționale incidente materiei discriminării, se desprinde teza potrivit căreia răspunderea juridică contravențională reprezintă, în planul dreptului intern, forma nu doar generală, dar și principală în cazul constatării

oricărei forme de discriminare săvârșită în oricare dintre sectoarele vieții sociale, *ergo* inclusiv în domeniul educației.

Această teorie își află substanța în chiar reglementarea *ad litteram*, pe cale legislativă, a naturii juridice de tip contravențional a discriminării, în relație cu o diversitate de domenii ale vieții sociale, incluzându-l pe cel al educației¹⁸.

Sistemul tehnico-juridic al angajării răspunderii contravenționale în materia nediscriminării se succede procedural etapei stabilirii naturii juridice contravenționale a discriminării, impunându-se identificarea tuturor exigențelor juridice specifice laturii obiective și subiective a contravenției.

Astfel, răspunderea juridică contravențională în materia nediscriminării în relație inclusiv cu domeniul educației impune stabilirea componentei materiale proprii laturii obiective a contravențiilor reglementate în mod expres prin dispozițiile art. 2, coroborat cu art. 11, după caz 15 din O.G. nr. 137/2000 *privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare*, cu toate modificările și completările ulterioare, precum și prin dispozițiile art. 1; 2; 3¹; 14, 15 și art. 29 din Legea nr. 202/2002 *privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați*, cu toate modificările și completările ulterioare.

În plus, în scopul conformării cerințelor specifice laturii subiective a contravenției, angajarea răspunderii juridice contravenționale impune reținerea vinovăției, sub oricare dintre formele sale particulare: intenție directă sau indirectă (dolul); culpa cu prevedere sau simplă.

Legislația generală și specială antidiscriminare la nivel național stabilește ca forme specifice sancțiunii contravenționale principale: avertismentul contravențional și amenda contravențională.

Limitele sancțiunii contravenționale cu amendă sunt cuprinse între 1.000 lei și 30.000 lei, pentru situațiile în care fapta de discriminare privește o persoană fizică, respectiv între 2.000 lei și 100.000 lei, pentru situațiile în care fapta de discriminare privește un grup de persoane sau o comunitate¹⁹.

Răspunderea civilă delictuală pentru faptele de discriminare săvârșite inclusiv în domeniul educației rezultă dispozițiile art. 2, alin. (11), raportat la art. 27 din O.G.

18 A se vedea dispozițiile art. 2, alin. (5) și (7), respectiv art. 6 – 15 din O.G. nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, cu toate modificările și completările ulterioare.

19 A se vedea dispozițiile art. 26, alin. (1) din O.G. nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, cu toate completările și modificările ulterioare, respectiv dispozițiile art. 37, alin. (1) din Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, cu toate modificările și completările ulterioare.

nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, coroborate cu dispozițiile art. 30, alin. (2) și art. 31 - 36 din Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați.

Din studiul legislației naționale antidiscriminare, vom desprinde concluzia potrivit căreia legislatorul național a urmărit să reglementeze în materie, în plus și distinct de forma principală a răspunderii de tip contravențional, și răspunderea civilă delictuală, a cărei substanță rezidă din interesul legitim al victimei discriminării de a fi despăgubită proportional cu prejudicial suferit.

Complementar, acest tip special de răspundere presupune în material nediscriminării și posibilitatea repunerii vitimei în situația anterioară, în scopul eliminării tuturor efectelor păgubitoare generate de delictul civil de ordin discriminatoriu.

Această formă special de răspundere este menită să atingă îndeplinirii condițiilor de efectivitate și proporționalitate impuse sancțiunii juridice în strânsă corelație cu paguba produsă prin tratamentul discriminatoriu suportat fie de ordin factual, fie legislativ.

Per a comparatio cu răspunderea contravențională, care privește aspectul factual al discriminării și are drept obiectiv strict stabilirea unei măsuri punitive la adresa contravenientului, răspunderea civilă delictuală în materia nediscriminării are ca obiectiv desdăunarea victimei discriminării, latura punitivă a sancțiunii civile având un caracter subsidiar și implicit, materializat prin obligația de a pune în executare despăgubirea victimei discriminării.

În domeniul nediscriminării, acest tip de răspundere (civilă delictuală) conține atât o latură principal, concretizată prin despăgubirea efectivă a victimei discriminării, cât și una auxiliară, constând în anularea *per se* a situației create prin discriminare, respective repunerea victimei în situația anterioară discriminării.

Mecanismul tehnico-juridic al angajării răspunderii civile delictuale pentru prejudiciul suportat ca urmare a producerii unui tratament discriminatoriu, inclusiv în domeniul educației, presupune îndeplinirea cumulativă a atributelor specifice acestui tip de răspundere:

- constatarea discriminării, ca faptă ilicită;
- constatarea unui prejudiciu efectiv, de ordin material și/sau moral;
- relația de cauzalitate dintre fapta de discriminare constatată și prejudiciul stabilit;
- vinovăția autorului faptei de discriminare.

În fine, răspunderea penală în domeniul combaterii discriminării rezultă din dispozițiile art. 2, alin. (4) și alin. (11) din O.G. nr. 137/2000 *privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare*, cu toate modificările și completările ulterioare, coroborate cu dispozițiile art. 36 din Legea nr. 202/2002 *privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați*, cu toate modificările și completările ulterioare, raportat la dispozițiile art. 282, alin. (1), lit. d) și art. 369 din Codul Penal din 17 iulie 2009, republicat²⁰.

Prevederile Codului Penal, la care trimite aceeași O.G. nr. 137/2000R, conțin reglementări cu privire atât la incriminarea unor fapte contra îmfăptuirii justiției, cât și a faptelor contra ordinii și liniștii publice.

Din analiza cadrului legal incident acestui tip de răspundere aparte în materia nediscriminării, am putea extrage înțelesul că antrenarea răspunderii penale în legătură cu domeniul nediscriminării se circumscrie acelor situații factuale de natura unor infracțiuni de sine stătătoare, care implică elemente adiacente faptei *per se* de discriminare, precum: **tortura** (reglementată ca infracțiune contra îmfăptuirii justiției), care survine pe fondul unui motiv/criteriu de discriminare, respectiv **instigarea** (reglementată ca infracțiune de domeniul ordinii și liniștii publice) la acte de discriminare.

III. Instrumente material-instituționale antidiscriminare în domeniul educației

Dispozițiile actelor normative utilizate în realizarea acestui studiu reglementează inclusiv competențele material-instituționale la nivel național în raport cu natura juridică a formelor de discriminare. Dintre acestea, cele care dețin relevanță pentru domeniul cercetat, sunt următoarele²¹:

► Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD)

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării a fost înființat ca obligație rezultată din transpunerea normelor unionale în materie de nediscriminare²².

²⁰ A se vedea dispozițiile art. 282, alin. (1), lit. d) și art. 369 din Codul Penal din 17 iulie 2009, publicat în Monitorul Oficial I nr. 510 din 24 iulie 2009, raportat la dispozițiile art. 55 și următoarele, coroborate cu art. 288 și următoarele din Codul de Procedură Penală din 1 iulie 2010, publicat în Monitorul Oficial nr. 486 din 15 iulie 2010.

²¹ Se impune precizarea cu privire la faptul că paleta instituțiilor naționale care dețin competențe în domeniul combaterii discriminării este mai largă, însă în prezentul material vor fi expuse doar acele autorități care dețin competențe circumscrise obiectului studiului în cauză.

²² A se vedea Directiva Consiliului 2000/43/CE privind aplicarea principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de origine rasială sau etnică, publicată în Jurnalul Oficial al Comunităților Europene (JOCE) nr. L180 din 19 iulie

Inițial, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, înființat prin Hotărârea Guvernului nr. 1194/2001 *privind organizarea și funcționarea Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării*²³, deținea natura unui organ al administrației publice centrale de specialitate, în subordinea Guvernului României.

Odată cu adoptarea Legii nr. 324/2006 *pentru modificarea și completarea Ordonanței de Guvern nr. 137/2000*²⁴, Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării îi este atribuită calitatea de autoritate de stat în domeniul nediscriminării, autonomă, cu personalitate juridică, aflată sub control parlamentar și, totodată, garant al respectării și aplicării principiului nediscriminării în conformitate cu legislația internă în vigoare și cu documentele internaționale la care România este parte²⁵.

Din analiza cadrului legislativ național antidiscriminare, rezultă că această autoritate deține, printre alte atribuții (de natura promovării principiului nediscriminării printr-o varietate de procedee și acțiuni de combatere a discriminării și promovării principiului egalității de șanse și nediscriminare la nivel național), inclusiv competența aplicării mai multor acte normative în sensul **constatării și sancționării contravenționale a tuturor formelor de discriminare săvârșite pe teritoriul României în oricare dintre sectoarele vieții sociale, așadar inclusiv în domeniul educației**²⁶.

Prin urmare, relevant pentru obiectul studiului, reținem că atribuțiile Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării în ceea ce privește angajarea răspunderii juridice în materia nediscriminării vizează *stricto sensu* forma răspunderii contravenționale.

Procedura privind soluționarea petițiilor de către Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării este una de tip administrativ-jurisdicțional și este reglementată prin dispozițiile art. 20-21 din O.G. nr. 137/2000 *privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, cu toate modificările și completările*

2000, respectiv Directiva Consiliului 2000/78/CE de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament, în ceea ce privește încadrarea în munca și ocuparea forței de munca, publicată în „Jurnalul Oficial al Comunităților Europene” (JOCE) nr. L303 din 2 decembrie 2000.

23 A se vedea Hotărârea Guvernului nr. 1194/2001 privind organizarea și funcționarea Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, publicată în Monitorul Oficial nr. 792 din 12 decembrie 2001.

24 A se vedea Legea nr. 324/2006 pentru modificarea și completarea Ordonanței de Guvern nr. 137/2000, publicată în Monitorul Oficial nr. 626 din 20 iulie 2006.

25 A se vedea dispozițiile art. 16 din Ordonanța de Guvern nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, cu toate completările și modificările ulterioare, publicată în Monitorul Oficial nr. 166 din 7 martie 2014.

26 A se vedea dispozițiile Ordonanței de Guvern nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, cu toate completările și modificările ulterioare; Legii nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, cu toate modificările și completările ulterioare; Ordonanței de Urgență nr. 61/2008 privind implementarea principiului egalității de tratament între femei și bărbați în ceea ce privește accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii, cu toate modificările și completările ulterioare; Ordonanței de Urgență nr. 67/2007 privind aplicarea principiului egalității de tratament între bărbați și femei în cadrul schemelor profesionale de securitate socială.

ulterioare, coroborate cu dispozițiile „Procedurii interne de soluționare a petițiilor și sesizărilor”²⁷.

Natura juridică a Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării în contextul exercitării atribuțiilor în domeniul investigării, constatării și sancționării faptelor de discriminare, corelativ competenței de soluționare, cu forță de adevăr legal, după o anumită procedură specială, a unui litigiu juridic, este aceea de autoritate administrativ-jurisdicțională/jurisdicție specială administrativă²⁸.

Sub acest aspect, vom reține că soluționarea petițiilor, respectiv a autosesizărilor, se realizează prin parcurgerea, în fața Consiliului, a unei proceduri administrativ-jurisdicționale, procedură care are la bază principiul independenței funcționale; principiul imparțialității și echidistanței în raport cu interesele părților (petenți și reclamați); regula acordării dreptului la apărare litiganților (în condiții de egalitate și imparțialitate atât petenților, cât și celor reclamați); principiul contradictorialității în scopul dezlegării, cu putere de adevăr legal, a unor litigii juridice în materia nediscriminării, cu privire la orice formă de discriminare.

În aplicarea dispozițiilor art. 2, alin. (4) și (11), tezele finale (cele care trimit la reglementarea răspunderii penale în domeniul nediscriminării), din O.G. nr. 137/2000 *privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare*, cu toate modificările și completările ulterioare, Consiliul își întrerupe procedura de soluționare a petițiilor prin care se reclamă caracterul penal al unei forme de discriminare, făcând aplicarea instituției juridice a desisizării, astfel de reclamații fiind transmise spre competență soluționare organelor de urmărire penală.

Ulterior soluției juridice a organelor de urmărire penală, în măsura în care acestea infirmă incidența legii penale corelativ materiei nediscriminării, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării deține aptitudinea materială de a redeschide procedura administrativ-jurisdicțională de soluționare a respectivelor litigii, sub aspectul competenței angajării răspunderii contravenționale a faptei de discriminare.

► **Agenția Națională pentru Egalitate de Șanse între Femei și Bărbați (ANES)**

Agenția Națională pentru egalitate de șanse între femei și bărbați este un organism de stat subordonat ministerial, care asigură respectarea și exercită controlul asupra

²⁷ Publicată în „Monitorul Oficial”, Partea I nr. 348 din 06.05./2008, adoptată în baza art. III, alin. 1 - Cap. IV din O.G. nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, republicată.

²⁸ A se vedea - Nuică, Cristian, Noua Revistă a Drepturilor Omului, 4/2014, „Natura juridică a Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării: domeniile angajării răspunderii juridice contravenționale și răspunderii civile delictuale în materia nediscriminării”, Editura C.H. BECK, p. 40 - 53.

aplicării prevederilor Legii nr. 202/2002 *privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați*, cu toate modificările și completările ulterioare, în domeniul său de activitate, prin instituțiile aflate în subordinea, sub autoritatea sau în coordonarea sa, care au în responsabilitate aplicarea de măsuri de promovare a egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și de eliminare a discriminării directe și indirecte bazate pe criteriul de sex în special în domeniul muncii, dar nu exclusiv, obiectivul antidiscriminare pe criteriul de sex incluzând și alte domenii, precum cel al educației lato sensu.

Aceste instituții sunt: Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă; Casa Națională de Pensii Publice; Direcția protecția copilului; Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în Domeniul Muncii și Protecției Sociale; Agenția Națională pentru Plăți și Inspecție Socială. Este de evidențiat aspectul că ANES nu are atribuții de soluționare a petițiilor prin care se reclamă fapte de discriminare.

În exercitarea funcției de autoritate în domeniul egalității de șanse între femei și bărbați, ANES primește reclamații/plângeri privind încălcarea dispozițiilor normative referitoare la principiul egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și al nediscriminării după criteriul de sex, inclusiv în ceea ce privește domeniul educației, pe care le transmite ulterior instituțiilor competente în vederea soluționării și aplicării sancțiunii și asigură consilierea victimelor în condițiile legii.²⁹

Instituțiile cărora ANES le transmite spre competență soluționare petițiile prin care se reclamă discriminarea pe criteriul de sex se diferențiază în raport cu natura răspunderii juridice aflată sub autoritatea acestora, după cum urmează:

- **Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării**, în ceea ce privește toate formele de discriminare săvârșite pe criteriul de gen în oricare dintre domeniile vieții sociale (**domeniul educației**, domeniul sănătății, domeniul culturii și informării, domeniul politicii, domeniul participării la decizie, domeniul furnizării și accesului la bunuri și servicii etc.)³⁰;
- **Inspecția Muncii** - inspectorii de muncă din cadrul inspectoratelor teritoriale de muncă, în ceea ce privește discriminările săvârșite pe criteriul de sex în domeniul muncii³¹;
- **Organele de urmărire penală**³².

²⁹ A se vedea dispozițiile art. 23, alin. 5, coroborat cu art. 37 din Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, cu toate modificările și completările ulterioare.

³⁰ A se vedea dispozițiile coroborate ale art. 2, alin. (1); art. 23, alin. (5); art. 37, alin. (3), lit. b) din Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, cu toate modificările și completările ulterioare.

³¹ A se vedea dispozițiile coroborate ale art. 23, alin. (5) și art. 37, alin. (3), lit. a) din Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, cu toate modificările și completările ulterioare.

³² A se vedea dispozițiile coroborate ale art. 23, alin. (5) și art. 36, teza finală (sub aspectul răspunderii penale), din Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, cu toate modificările și completările ulterioare.

► Instanțele civile de judecată

Potrivit dispozițiilor art. 27 din Ordonanța de Guvern nr. 137/2000 *privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare*, instanțele civile de judecată, de drept comun (judecătoria sau, după caz, tribunalul, ca instanțe civile de fond, și curțile de apel, ca instanțe superioare, competența materială revenind în raport cu obiectul cauzei, respectiv cu suma care face obiectul acestor cauze), dețin competențe în materia nediscriminării, sub aspectul angajării răspunderii civile delictuale, concretizată prin elementul său compensatoriu în legătură cu prejudiciul cauzat prin fapta de discriminare, săvârșită pe orice criteriu și în oricare dintre domeniile vieții sociale, deci inclusiv în domeniul educației.

Este de consemnat aspectul că în procedura judiciară de angajare a răspunderii civile delictuale, legiuitorul național a urmărit ca judecata acestor cauze să se realizeze cu citarea obligatorie a Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării.

Participarea procesuală Consiliului în astfel de cauze judecătorești se realizează în calitate specială de „monitor al cazurilor de discriminare”, „consultant judiciar”, „expert” în domeniul nediscriminării, fără, deci, să-i fie atribuită calitate procesuală pasivă, fiind, astfel, exclusă stabilirea vreunei obligații procesuale față de CNCD în astfel de cauze. O astfel de participare procesuală a CNCD în temeiul art. 27 din O.G. nr. 137/2000 are la bază funcția de garant al respectării și aplicării principiului nediscriminării, în conformitate cu legislația internă în vigoare și cu documentele internaționale la care România este parte, precum și cu statutul de organism specializat - posesor al cunoștințelor juridice (teoretice și practice) fundamentale în domeniul egalității în drepturi și al nediscriminării.

În aceste cauze, forul consultativ-expert (CNCD) poate emite „puncte de vedere cadru-directive”, respectiv, după caz, „expertize - opinii juridice de specialitate”, în esență lucrări procesuale cu valoare de „consultanță judiciară” în materia egalității în drepturi și a nediscriminării în legătură cu toate domeniile vieții sociale, așadar inclusiv în domeniul educației³³.

De asemenea, competența instanței de drept comun cu privire la cauzele care vizează despăgubirea victimelor unor tratamente de discriminare strict pe criteriul de sex, săvârșite în orice domeniu al vieții sociale, deci inclusiv în domeniul educației, este reglementată și prin dispozițiile art. 31, alin. (1) din Legea nr.

33 A se vedea - Nuică, Cristian, Noua Revistă a Drepturilor Omului, 4/2014, „Natura juridică a Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării: domeniile angajării răspunderii juridice contravenționale și răspunderii civile delictuale în materia nediscriminării”, Editura C.H. BECK, p. 48 - 50.

202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, cu toate modificările și completările ulterioare.

► Organele de urmărire penală și instanța de drept penal

Cadrul juridic național reglementează, circumscris formei de răspundere penală în domeniul nediscriminării, competența specială a organelor de urmărire penală.

Potrivit legislației penale, această competență a organelor de urmărire penală este împărțită, corelativ etapelor *sui-generis* ale procedurii penale, între:

- procuror;
- organele de cercetare penală ale poliției judiciare;
- organele de cercetare penală speciale;
- instanța de judecată de drept penal.

Aceste competențe, care pot viza, fie și într-o arie extensivă, domeniul educației, privesc *stricto sensu* infracțiunile conexe domeniului discriminării, anume: **tortura** (reglementată ca infracțiune contra înfăptuirii justiției), care survine pe fondul unui motiv/criteriu de discriminare, respectiv **instigarea** (reglementată ca infracțiune de domeniul ordinii și liniștii publice) la acte de discriminare.

► Unitățile de învățământ & „Grupurile de acțiune antibullying”

Competența unităților de învățământ în legătură cu faptele de discriminare săvârșite în domeniul educației *lato sensu* derivă din conținutul dispozițiilor art. 30, alin. (1) și (2), teza întâi, coroborat cu art. 36, teza întâi, din Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, coroborate cu cele ale art. 2, alin. (5⁴) și (5⁵) din O.G. nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare.

Desigur, aceste dispozițiile legale stabilesc, în esență, o competență în legătură cu răspunderea juridică de tip disciplinar pentru faptele de discriminare săvârșit în relațiile de muncă.

Însă, astfel cum am evocat, acest gen de răspundere juridică nu este exclus în domeniul educației *lato sensu*.

Astfel, reiterăm că răspunderea juridică disciplinară poate fi regăsită și în domeniul educației, în ceea ce privește încălcarea principiului nediscriminării în timpul relațiilor de muncă; exercitării defectuoase a atribuțiilor la nivel de management în învățământ; neîndeplinirii îndatoririlor rezultate din fișa postului cadrelor didactice etc.

De asemenea, avem în vedere aspectul că, la nivel național, răspunderea disciplinară în legătură expresă cu nesocotirea normelor antibullying în unitățile de învățământ rezultă din dispozițiile art. 13, Anexa 3 a Normelor metodologice de aplicare a prevederilor art. 7 alin. (1¹), art. 56¹ și ale pct. 6¹ din anexa la Legea educației naționale nr. 1/2011, privind violența psihologică - bullying, din 27.05.2020.

În aplicarea acestor dispoziții normativ-metodologice, se înființează la nivelul structurilor de învățământ cu personalitate juridică - „Grupuri de acțiune antibullying”, formate din cadre didactice, părinți și elevi, printre ale căror atribuții principale regăsim (*exempli gratia*):

- aplicarea legislației în vigoare cu privire la prevenirea, identificarea și raportarea situațiilor de violență asupra copilului și de violență în familie și propune conducerii unității de învățământ sesizarea autorităților competente în cazul comiterii unor acte de violență psihologică - bullying sau a altor acte de violență gravă comise în unitatea de învățământ;
- primirea de sesizări, în scris ori verbale, din partea cadrelor didactice, a elevilor, părinților sau a personalului auxiliar cu privire la situațiile de bullying identificate și procedează imediat la investigarea lor, astfel încât procesul de evaluare și stabilire a gravității faptelor să nu dureze mai mult de 48 de ore;
- colaborează cu învățătorii și profesorii diriginți pentru soluționarea problemelor raportate și adoptarea măsurilor adecvate protecției victimei și corectării comportamentelor de bullying ale autorului;
- asigură protecția elevilor care au raportat situațiile de bullying împotriva oricărei forme de discriminare ori răzbunare din partea elevilor ori a cadrelor didactice;
- aplică în activitatea sa formularele, chestionarele, recomandările, regulile de investigație, intervenție și monitorizare a cazurilor de bullying/cyberbullying din ghidurile specifice întocmite de Ministerul Educației și Cercetării etc.

Competența acestor entități structural-funcționale înființate la nivel de unități de învățământ include adoptarea unor măsuri specifice, de ordin preventiv, combativ, coercitiv și remediativ, precum:

- conștientizarea aspectelor negative ale comportamentului raportat și adoptarea unei atitudini corecte față de victimă;
- medierea conflictului și împăcarea;
- consilierea psihologică de specialitate, dacă este cazul;
- aplicarea, după caz, recomandarea aplicării măsurilor disciplinare specifice prevăzute de statutul elevilor și de regulamentul de ordine interioară, ghiduri și manualele subsecvente etc.

► Ministerul Educației și Cercetării

Ministerul Educației și Cercetării, ca organ de specialitate al administrației publice centrale, elaborează și implementează politica națională în domeniul învățământului preuniversitar, având inclusiv atribuții la nivel de prevenție a fenomenului discriminării în învățământ prin:

- elaborarea, aplicarea și monitorizează unor acțiuni sau politici de egalizare a șanselor în educație;
- implementarea unor măsuri la nivel national de combatere a fenomenului discriminării în învățământ;
- asigurarea școlarizării specializate și asistenței psihopedagogică adecvată a copiilor și tinerilor cu dizabilități sau cu cerințe educaționale speciale;
- analizarea modului în care se asigură protecția socială în învățământ și propune Guvernului și autorităților administrației publice locale abilitate măsuri corespunzătoare;
- Acordarea unor zile libere specific pentru beneficiarii direcți ai educației și formării profesionale care aparțin de un cult religios legal, creștin, în funcție de data la care sunt celebrate de acel cult;
- includerea a două zile libere suplimentare pentru fiecare dintre cele trei sărbători religioase anuale, declarate astfel de cultele religioase legale, altele decât cele creștine, pentru beneficiarii direcți ai educației și formării profesionale aparținând acestora;
- elaborează metodologii și regulamente pentru asigurarea cadrului unitar și nediscriminatoriu al implementării politicilor educaționale naționale;

► Inspectoratele școlare județene

Inspectoratele școlare județene și Inspectoratul Școlar al Municipiului București sunt servicii publice deconcentrate ale Ministerului Educației și Cercetării, cu personalitate juridică, care aplică politicile și strategiile Ministerului Educației și Cercetării la nivel județean, inclusiv în ceea ce privește asigurarea egalității de șanse și combaterea fenomenului discriminării în unitățile de învățământ.

De asemenea, monitorizează implementarea la nivel județean a programelor naționale inițiate de Ministerul Educației și Cercetării sau, după caz, chiar de către acestea, precum și a politicilor, respectiv a proiectelor pe care le derulează în scopul prevenirii și combaterii tuturor formelor de discriminare în domeniul educației.

IV. Instrumente preventive practice antidiscriminare în domeniul educației (proiecte, campanii, seminarii etc.)

Acțiuni antidiscriminare organizate și derulate de către CNCD

Listarea enunțiativă a unor acțiuni relevante cu caracter antidiscriminatoriu organizate și derulate de către CNCD în domeniul educației:

► **Școala de vară: “Grupuri de Risc și Servicii Sociale de Suport. Dreptul la Nediscriminare”**

Școala de vară este un proiect derulat de CNCD, în parteneriat cu Asociația Carusel, ajuns la ediția a XI-a în anul 2019 (ultima ediție înregistrată până în prezent). Proiectul se desfășoară anual începând din 2008, reunind studenți și masteranzi interesați de problematica pusă în discuție. Scopul urmărit prin organizarea școlii de vară este creșterea capacității studenților/masteranzilor de a înțelege mai bine dinamica grupurilor vulnerabile și marginalizate, participanții provenind din domenii academice variate: sociologie, științe sociale, psihologie, jurnalism, administrație publică, etc.

► **Concurs de creație literară și desen „Egalitate și nediscriminare”**

Ajuns la ediția a XII-a în anul 2019 (ultima ediție înregistrată până în prezent), acest proiect a fost realizat în scopul dezvoltării capacității de cunoaștere și înțelegere a principiilor nediscriminării și egalității de șanse, aplicabile în toate domeniile și stimularea interesului elevilor și profesorilor pentru implicarea în procesul de promovare a acestora. Toate creațiile literare participante au fost publicate într-un volum intitulat „Muguri de speranță...” iar cele de desen publicate într-un calendar școlar, inscripționat cu numele proiectului, spre a fi diseminate.

► **Conferința Internațională a Nediscriminării și Egalității de Șanse - NEDES**

Parteneriatul dintre CNCD și “Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir” a dus la organizarea Conferinței NEDES, ajunsă la ediția a XIII-a, în 2019 (ultima ediție înregistrată până în prezent). Această conferință reeditată, de care beneficiau inițial studenții UCDC, a ajuns unul dintre cele mai importante forumuri de conștientizare a principiului nediscriminării, a stimulării dezbaterii și schimbului de idei și bune practici în domeniu. Organizată în Sala Drepturilor Omului, la Palatul Parlamentului, conferința beneficiază de sprijinul celor mai înalți factori politici decidenți. În urma conferinței se elaborează un “Volum al Conferinței”, conținând lucrările prezentate.

► **Mobilizarea universităților pentru combaterea discriminării**

În parteneriat cu Asociația Centrul pentru Educație și Dezvoltare Socială, CNCD, a derulat acest proiect urmărind combaterea discriminării și a discursului instigator la ură în mediul universitar, implicand studenți, profesori din 10 universități pilot, precum și asociații studențești și sindicale și decidenți politici.

► **„Tinerii dezbat”**

În parteneriat cu o serie de instituții publice, CNCD derulează acest program din 2009, având drept scop informarea corectă, dezbateră argumentată și sensibilizarea asupra diverselor forme în care diferențele sociale, etnice, economice, de sănătate sau gen pot constitui bariere în comunicare și toleranță.

Ajuns la ediția a VII-a, „Tinerii dezbat” 2016 (ultima ediție înregistrată până în prezent), a cuprins activități de formare și dezbateri organizate la nivel județean, regional și național, adresându-se unui număr de peste 800 de elevi și 250 de profesori de liceu.

► **Combaterea discriminării în clasă - ghid pentru profesori” - ProfsAgainstDiscrimination**

Prin programul derulat de către CNCD în parteneriat cu Asociația Institutul pentru Politici Publice, începând din 1 decembrie 2020 pe o perioadă de 24 de luni, se urmărește creșterea gradului de conștientizare a fenomenului discriminării, a capacității de identificare și combatere, respectiv raportarea cazurilor de discriminare în școli. Obiectivul va fi atins prin sesiuni de instruire pentru un număr de 200 de cadre didactice și elaborarea unui “Ghid practic pentru combaterea discriminării în clase” pentru diseminare.

Acțiuni antidiscriminare organizate și derulate de către Ministerul Educației și Cercetării

Listarea enunțiativă a unor acțiuni relevante cu caracter antidiscriminatoriu organizate și derulate de către Ministerul Educației și Cercetării:

► **CRED: Curriculum relevant, educație deschisă pentru toți, 2019**

<https://www.educred.ro/eu-sunt-cred/despre-proiectul-cred/>

Obiectivul „CRED” îl reprezintă prevenirea părăsirii timpurii a școlii, prin măsuri sistemice de aplicare inovativă și sustenabilă a noului curriculum național, urmărind creșterea accesului la experiențe de învățare de calitate ale elevilor din învățământul preuniversitar primar și gimnazial, în special cei facand parte din grupuri vulnerabile

► **„Școală după școală”**

MEN, 2014-2020

<https://www.edu.ro/scoala%20dupa%20scoala>

Programul SDS cuprinde activități cu sprijin specializat (supraveghere și îndrumare în efectuarea temelor, recuperare pentru elevii cu dificultăți cognitive, emoționale, tulburări de limbaj prin activități remediale, consiliere, logopedice, activități de încurajare a lecturii independente etc.), ateliere/activități tematice și alte activități de tip recreativ.

► **A doua șansă**

<https://www.edu.ro/a%20doua%20sansa>

Se adresează adolescenților, tinerilor, adulților, proveniți din medii sociale diverse și cu vârste variate, care nu au urmat sau nu au finalizat învățământul primar și gimnazial

► **Decada Incluziunii Romilor, 2005-2015**

[http://www.anr.gov.ro/docs/rapoarte/Raport_un_an_de_Presedentie-deceniul%20\(ro\).pdf](http://www.anr.gov.ro/docs/rapoarte/Raport_un_an_de_Presedentie-deceniul%20(ro).pdf)

► **Mediatorul școlar, Politica eudicațională, din 2007**

[https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Invatamant-Preuniversitar/2016/acces/ORDIN%201539_2007_mediator%20scolar.pdf%20\(implementare\)](https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Invatamant-Preuniversitar/2016/acces/ORDIN%201539_2007_mediator%20scolar.pdf%20(implementare))

https://www.edu.ro/sites/default/files/Anunt%20de%20identificare%20a%20grupului%20tinta_SMIS%20122607.pdf (identificare grup țintă)

Acțiuni antidiscriminare organizate și derulate de către Inspectoratele Școlare

Listarea enunțiativă a unor acțiuni relevante cu caracter antidiscriminatoriu organizate și derulate de către Centrele Județene de Resurse și Asistență Educațională (CJRAE) coordonate de către Inspectoratele Școlare Județene:

CJRAE Sibiu:

► **“PATRULA NONVIOLENȚĂ” (30.01.2020)**

<https://cjraesibiu.ro/patrula-nonviolenta-la-scoala-gimnaziala-rosia-jud-sibiu/>

Program local destinat conștientizării situațiilor de bullying și violență.

- ▶ **Campania de prevenire a bullying-ului în mediul școlar „STOP INTIMIDARE, START COOPERARE” (05.2018-06.2019)**

<https://cjraesibiu.ro/campania-de-prevenire-a-bullying-ului-in-mediul-scolar-stop-intimidare-start-cooperare-rezultate-finale/>

Activități de prevenire a fenomenului de tip bullying; Activități de intervenție prin consiliere psihopedagogică și educațională care au ca scop combaterea fenomenului de tip bullying

- ▶ **Proiectul GenderEd: Combaterea stereotipurilor de gen în educație și consiliere vocațională (2017-2019) *PARTENERIAT ALEG***

<https://aleg-romania.eu/2017/02/03/5142/>

<https://cjraesibiu.ro/proiectul-gendered-combaterea-stereotipurilor-de-gen-in-educatie-si-consiliere-vocationala-nicosia-cipru/>

Abordarea stereotipurilor din sfera opțiunilor educaționale, egalitatea de gen în educație, formare și orientare în carieră/consiliere vocațională

CJRAE Constanța:

- ▶ **PERSPECTIVE ȘI EXPERIENȚE ÎN EDUCAȚIA INCLUZIVĂ (simpozion)**

[http://cjraect.ro/noutati/2017/03/16/anunt-simpozion-judetean-perspective-si-experiente-in-educatia-incluziva/%20\(2017](http://cjraect.ro/noutati/2017/03/16/anunt-simpozion-judetean-perspective-si-experiente-in-educatia-incluziva/%20(2017)

[http://cjraect.ro/noutati/2021/04/15/simpozionul-regional-perspective-si-experiente-in-educatia-incluziva-editia-a-iv-a/%20\(2021](http://cjraect.ro/noutati/2021/04/15/simpozionul-regional-perspective-si-experiente-in-educatia-incluziva-editia-a-iv-a/%20(2021)

Valorificarea experiențelor din mediul școlar incluziv în abordarea problematicei elevilor cu cerințe educative speciale.

CJRAE Iasi:

- ▶ **Proiect „Șanse egale pentru elevi cu aptitudini înalte, provenind din familii defavorizate din mediul rural”**

<http://www.cjrae-iasi.ro/>

Facilitarea accesului la o educație de calitate, pentru elevi provenind din medii defavorizate

CJRAE Brașov:

- ▶ **Proiect „DA pentru Educație, DA pentru Viitor!” (2021-2023)**

<https://www.cjraebrașov.ro/noutati-d3/comunicat-de-presa-lansare-proiect-da-pentru-educație-da-pentru-viitor.html>

- ▶ **Reducerea fenomenului de abandon școlar la nivelul județului Brașov**
- ▶ **PROIECTUL „CESI – Calitate prin educație școlară incluzivă” (2021-2023)**

<https://www.cjraebrașov.ro/proiecte/proiect-cesi-yi>

Creșterea gradului de incluziune socială a copiilor și tinerilor aflați în situații de risc prin promovarea educației incluzive

Acțiuni antidiscriminare organizate și derulate de către alte entități private/ONG-uri

Listarea enunțiativă a unor acțiuni relevante cu caracter antidiscriminatoriu organizate și derulate de către Organizații Neguvernamentale în domeniul educației:

Asociația ACCEPT:

- ▶ **Educație pentru diversitate (2013)**

<https://www.acceptromania.ro/proiecte-finalizate/>

Dezvoltarea unui sistem de prevenire și intervenție pentru combaterea și prevenirea discriminării legate de orientarea sexuală pentru liceele din România

- ▶ **E TIMPUL PENTRU COMBATEREA DISCRIMINĂRII ÎN LICEELE DIN ROMANIA (2015-2016)**

<https://www.acceptromania.ro/proiecte-in-implementare/>

Srijin tinerilor LGBT din mediul liceal, contribuind la combaterea discriminării de zi cu zi pe baza orientării sexuale sau a identității de gen

Asociația Mozaic LGBT:

- ▶ **Proiectul “INTERSECT – Altfel despre discriminare” (2019-2021)**

<https://www.mozaiqlgbt.ro/intersect/>

Intersecționalitate și discriminare multiplă; sprijinirea creării și derulării de campanii online pentru nediscriminare de către studenți, alături de studenți, tineri romi și romi LGBT

Organizația ALEG Romania:

- ▶ **BEE. Beneficiile Egalității de Gen în Educație (2021- în derulare)**

<https://aleg-romania.eu/2021/01/25/beneficiile-egalitatii-de-gen-in-educatia-timpurie/>

Ofera grădinițelor și școlilor primare oportunități gratuite de formare a cadrelor didactice, dar și a personalului administrativ, pentru recunoașterea stereotipurilor de gen și abordarea lor în contexte educaționale variate

Organizația CRJ:

- ▶ **JUST ACCESS Program de educație și asistență juridică pentru îmbunătățirea accesului cetățenilor la justiție (2018-2019)**

<http://www.crj.ro/antidiscriminare/program-de-educatie-si-asistenta-juridica-pentru-imbunatatirea-accesului-cetatenilor-la-justitie-just-access/>

Urmărește realizarea unei campanii privind educația juridică în rândul tinerilor din șase centre universitare

- ▶ **Proiectul „Educația fără discriminare e și treaba mea!” (2016-2017)**

<http://www.crj.ro/centrul-de-resurse-juridice-a-lansat-proiectul-educatia-fara-discriminare-e-si-treaba-mea/>

Creșterea vizibilității și relevanței dezbaterii publice în jurul manierei în care copiii sunt educați în școală din perspectivă nediscriminatorie și pentru creșterea incluziunii educaționale a celor vulnerabili

V. Instrumente cazuistice și jurisprudențiale naționale antidiscriminare în domeniul educației

Raportarea unor date statistice privind cazuistica și jurisprudența națională antidiscriminare în domeniul educației

Nivelul de valorificare a instrumentelor legislative și instituționale antidiscriminare în plan național se evidențiază prin prisma dimensiunii și însemnătății cazuisticii, respectiv a jurisprudenței în domeniul de referință.

Cazuistica, respectiv jurisprudența, care simbolizează administrarea în practică a mecanismelor juridice într-o anumită materie, întruchipează rolul practic al instrumentelor naționale de prevenție și combatere a fenomenului discriminării.

Acest capitol de lucrare de specialitate urmărește să abordeze aria cazuisticii și a jurisprudenței naționale antidiscriminare în domeniul educației, circumscris principalelor competențe instituționale care generează, în esență, cazuistica și jurisprudența națională antidiscriminare (inclusiv în domeniul educației), după cum acestea emană de la:

- Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD) – cazuistica fiind aferentă practicii administrative, fie și de ordin jurisdicțional (precum cea regăsită în cazul Consiliului), a autorității administrative;
- respectiv de la instanțele naționale de contencios administrativ (competențele acestora din urmă se substituie controlului judiciar aplicat hotărârilor CNCD) – jurisprudența fiind *per se* proprie practicii judiciare specifică instanțelor judecătorești.

Vom expune în continuare, fie și într-o versiune sintetică, unele date statistice extrase din cazuistica CNCD, respectiv jurisprudența instanțelor naționale de contencios administrativ, pe care le găsim a fi relevante pentru domeniul de cercetare, după cum urmează:

- numărul hotărârilor adoptate de către CNCD în intervalul 2015 -2021, prin care au fost soluționate cazuri al căror obiect viza reclamarea unor fapte de discriminare in domeniul educatiei: **295 hotărâri CNCD**;

- numărul hotărârilor adoptate de către CNCD în intervalul 2015 -2021, prin care au fost constatate și sancționate fapte de discriminare în domeniul educației: **73 hotărâri CNCD**;
- sancțiuni cu amendă contravențională aplicate prin hotărârile adoptate de către CNCD în intervalul 2015 -2021: **39 amenzi contravenționale**;
- sancțiuni cu avertisment contravențional aplicate prin hotărârile adoptate de către CNCD în intervalul 2015 -2021: **27 avertismente contravenționale**;
- constatarea unor fapte de discriminare al căror efect scăzut a determinat adoptarea unor soluții fără sancțiuni juridice, respectiv adoptarea unor măsuri de tipul *recomandărilor* în sensul respectării principiului nediscriminării: **7 recomandări instituționale**;
- clasificarea hotărârilor adoptate de către CNCD în intervalul 2015 -2021 în funcție de criteriile de discriminare:
 - criteriul categorie socială: 70;
 - criteriul handicap: 69;
 - criteriul etnie: 37;
 - criteriul naționalitate: 13;
 - criteriul lingvistic: 10;
 - criteriul vârstă: 10;
 - criteriul religie: 8;
 - criteriul naționalitate: 13;
 - boală cronică: 5;
 - criteriul categorie socială defavorizată: 2;
 - criteriul orientare sexuală: 1;
 - criteriul convingeri: 1;
 - categoria „altor criterii” (nedefinite standard): 63.

Pe de altă parte, referitor la jurisprudența instanțelor naționale în domeniu, vom expune câteva date statistice relevante, corelative ratei de promovare a „examenului judiciar” la care au fost supuse hotărârile CNCD adoptate în domeniul educației în intervalul 2015 -2021:

În intervalul 2015 -2021, instanțele judecătorești competente (curți de apel și Înalta Curte de Casație și Justiție) au avut pe rol, în curs de judecare, un număr de **39 cauze**, al căror obiect l-a constituit controlul de legalitate și temeinicie aplicat hotărârilor CNCD adoptate în domeniul educației, conform dispozițiilor art. 20 din O.G. nr. 137/2000, republicată.

În urma controlului de legalitate și temeinicie aplicat hotărârilor CNCD în intervalul 2015 -2021 (ne referim aici la cauzele în care instanțele au pronunțat soluții

judecătorești), instanțele judecătorești au dat câștig de cauză Consiliului, la fond și/sau recurs, în **29 de cauze** (numărul acestor cauze coincide cu numărul hotărârilor CNCD de referință menținute ca temeinice și legale), iar în **7 cauze** acțiunile promovate împotriva hotărârilor au fost admise (numărul acțiunilor judecătorești admise coincide cu numărul hotărârilor CNCD de referință anulate).

Astfel, potrivit rezultatelor statistice, rata de promovare a „examenului judiciar” la care au fost supuse hotărârile CNCD prin care au fost soluționate cazuri de discriminare în învățământ (în intervalul 2015 -2021), circumscris cauzelor în care au fost pronunțate soluții judecătorești, înregistrează un grad de - aprox. **81%**.

Clasificarea proceselor al căror obiect a vizat controlul judiciar aplicat hotărârilor adoptate de către CNCD în intervalul 2015 -2021, în funcție de criteriile de discriminare:

- criteriul handicap: 13;
- criteriul etnie: 6;
- criteriul statut social: 4;
- criteriul naționalitate: 2;
- criteriul religie: 2;
- criteriul naționalitate: 2;
- criteriul categorie socială defavorizată: 2;
- criteriul gen: 2;
- criteriul vârstă: 1;
- criteriul convingeri: 1;
- categoria „altor criterii” (nedefinite standard): 8.

Mecanismul analizei practice antidiscriminare reflectate în studii cazuistice demonstrative în domeniul educației.

Cazul discriminării prin îngrădirea dreptului la educație (de nivelul clasei pregătitoare), pe criteriul gradului de rudenie

Expunerea analitico-demonstrativă a cazului în speță va avea ca reper Hotărârea nr. 258/30.03.2016, adoptată de către Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării.

Prin hotărârea precizată, CNCD a constatat încălcarea dispozițiilor O.G. nr. 137/2000, reținând, astfel, o faptă de discriminare prin îngrădirea dreptului la educație, aplicând sancțiuni contravenționale pecuniare Liceul Pedagogic „Carmen Sylva” Timișoara, respectiv Inspectoratului Școlar Județean Timiș.

Expunere sumară *de facto*:

CNCD a fost sesizat cu privire la fapta de discriminare constând în (generic) îngrădirea dreptului la educație (de nivelul clasei pregătitoare), prin condiționarea accesului copiilor în clasa pregătitoare din cadrul Liceului Pedagogic „Carmen Sylva” Timișoara pe criteriul gradului de rudenie (frate, părinți, bunici, tutori legali care au absolvit cursurile liceului/sunt angajați sau foști angajați, care sunt sau au fost cadre didactice, care sunt absolvenți ai liceului).

Considerațiile juridice particulare ale expertului cu privire la tehnica analizei juridice practice a discriminării în cauză

Ceea ce interesează în sensul constatării discriminării în cazul expus demonstrativ, din perspectiva legislației interne și comunitare antidiscriminare, este dacă în speța expusă se întrunesc constituentele juridice ale faăței de discriminare, în lumina dispozițiilor art. 2, alin. (1) și (4), coroborat cu art. 11, alin. (1) din O.G. nr. 137/2000R.

Pentru a ne situa în domeniul de aplicare al art. 2, alin.(1) și (4) din O.G. nr. 137/2000R, deosebirea, excluderea, restricția sau preferința *trebuie să aibă la bază unul din criteriile exemplificate de către art. 2, alin. (1); să se refere la persoane aflate în situații comparabile dar care sunt tratate în mod diferit din cauza unui criteriu de discriminare; să vizeze sau să aibă ca efect încălcarea unui drept legal; să lipsească justificarea rezonabilă și obiectivă.*

Art. 2 alin. (1) din O.G.137/2000R nu conține o listă exhaustivă a criteriilor de discriminare, deoarece criteriile *expressis verbis* enumerate de lege sunt completate cu sintagma „sau orice alt criteriu” ceea ce, practic, oferă posibilitatea reținerii și a altor criterii nespicate de lege, în săvârșirea unei fapte de discriminare.

Fapta apreciată a reprezenta discriminare în cazul expus demonstrativ, constă în restricționarea accesului la educație generată prin condiționarea accesului copiilor în clasa pregătitoare din cadrul Liceului Pedagogic „Carmen Sylva” Timișoara pe criteriul gradului de rudenie (frate, părinți, bunici, tutori legali care au absolvit cursurile liceului/sunt angajați sau foști angajați, care sunt sau au fost cadre didactice, care sunt absolvenți ai liceului).

În esență, se impunea condiția de îndeplinire a unor criterii al căror punctaj cumulativ diferențiază între copii în funcție de criteriul gradului de rudenie anteprecizat, astfel încât cei care îndeplineau criteriile în cauză primeau un punctaj superior în scopul urmărit al primării la înscrierea pe locuri limitate numeric (50 locuri/2 clase pregătitoare) în cadrul unității respective.

Această condiționare semnifică *ipso facto* o modalitate de restricționare a dreptului de acces liber și nediscriminatoriu la educație față de cei care nu îndeplineau criteriile impuse.

Așadar, astfel cum rezultă din conținutul material al faptei expuse, diferențierea în cauză are ca mobil determinant criteriul gradului de rudenie, în lipsa căruia (dacă acest criteriu nu ar fi fost impus ca o condiție de acces preferențial - pe locuri limitate: 50/2 clase pregătitoare - la sistemul educațional oferit de către această unitate de învățământ), tratamentul de discriminare în speță, constând în deosebirea, excluderea, defavorizarea, restricția aplicată copiilor care nu îndeplinesc condiția de natura gradului de rudenie cu pricina, nu s-ar fi produs sau măcar nu s-ar fi putut produce.

Dreptul lezat, în speță, este dreptul la educație (nivel preuniversitar-primar) în mod liber și în condiții de egalitate, necondiționat de criterii precum cel al gradului de rudenie, adecvat dispozițiilor art. 11, alin. 1 și 2, raportat la art. 1, alin. 2, lit. e, pct. V, coroborat cu art. 2, alin. 1 și 4 din O.G. nr. 137/2000, art. 1, teza întâi, art. 2, alin. 4, art. 3, lit. a și j, art. 4, art. 13 din Legea nr. 1/2011, în lumina art. 16, alin. 1, coroborat cu art. 31, alin. 1 din Constituție, respectiv art. 14 din CEDO și art. 1 din Protocolul nr. 12 la Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, cât și art. 26, raportat la art. 2 și 7 din Declarația Universală a Drepturilor Omului.

În fine, în speța analizată demonstrativ nu se pot reține justificări rezonabile și obiecte pentru tratamentul discriminatoriu reținut, raportat la cele invocate de către autorii discriminării, anume:

- inexistența unor persoane vătămate, fapta neproducându-și efectele;
- ar exista și alte instituții de învățământ care ar fi aprobat criterii asemănătoare cu cele adoptate în cauză;
- criteriile adoptate în cauză ar reprezenta rezultatul unei îndelungi deliberări și consultări, ale cărei premise au luat naștere din principiul solidarității ce trebuie să se statornicească între absolventul unei școli și unitatea de învățământ ce a pus bazele educației sale intelectuale și morale (aceasta afirmație, susțineau autorii, avându-și izvorul în „năzuințele a peste 6000 de cadre didactice active din județul Timiș”);
- nu ar exista intenția de a discrimina copiii în cauză;

Argumentul în sensul că fapta nu și-ar fi produs efectele, întrucât, în final, copiii ar fi fost selecționați independent de criteriile împlicate, este unul nefondat și nu afectează legalitatea și temenicia măsurii juridice constând în constatarea și sancționarea faptei de discriminare în cauză.

Sub acest aspect, se impune a se învedera, cu prioritate, că o decizie instituțională materializată printr-un document oficial, *a fortiori* adus la cunoștința publicului larg (precum în cauză), ce conține enunțuri de natura restricționării și condiționării accesului la sistemul educațional oferit de către o anumită unitate de învățământ, pe criterii cu caracter discriminatoriu (precum cel de natura gradului de rudenie), reprezintă *eo ipso* un act de discriminare ce atrage răspundere juridică adecvată.

Un atare act este prezumat că produce efecte publice cu caracter discriminatoriu față de toți destinatarii săi (identificați sau identificabili) de la momentul aducerii sale la cunoștința publicului (*ad similis* intrării în circuitul civil a actului juridic, fie el *inter partes* sau *erga omnes*), nefiind necesar, în scopul angajării răspunderii juridice a vinovaților, identificarea și cu atât mai puțin manifestarea unei victime concrete.

Angajarea răspunderii juridice pentru un atare act de discriminare se justifică legal cu atât mai mult în contextul activării funcției *ex officio* a organului constator abilitat (precum în speță), fiind de natura evidenței că atribuția de autosesizare în scopul verificării caracterului discriminatoriu al actului/faptei sub consecința constatării și sancționării juridice nu este condiționată de identificarea nominală a unei/unor victime (cu atât mai puțin de manifestarea prin petiționare a acestora), fiind suficientă constatarea caracterului discriminatoriu prin prisma efectelor publice generate, efecte care prezumă *per se* suportarea sau posibilitatea suportării acestora de către destinatarii identificabili (în speță - copiii care nu îndeplinesc condițiile privind gradul de rudenie afirmat).

În acest caz, lezarea dreptului legal, de factura accesului la educație, nu poate fi analizat în particular, „per individ”, ci global, „per ansamblu/comunitate”.

Fapta de discriminare cu caracter contravențional în cauză, concordant dispozițiilor sancționatorii în ipoteza căroră a fost încadrată, constă în decizia/anunțul public privind restricționarea accesului la educație generată prin condiționarea accesului copiilor în clasa pregătitoare din cadrul Liceului Pedagogic „Carmen Sylva” Timișoara pe criteriul gradului de rudenie (frate, părinți, bunici, tutori legali care au absolvit cursurile liceului/sunt angajați sau foști angajați, care sunt sau au fost cadre didactice, care sunt absolvenți ai liceului).

Așadar, răspunderea juridică, potrivit art. 11, alin. 1, coroborat cu art. 26, alin. 1 din O.G. nr. 137/2000, se angajează pentru simplică condiționare cu efectul potențial sau produs al refuzului sau restricționării accesului la sistemul de educație oferit de o anumită unitate de învățământ, materializată, precum în speță, prin publicarea actului de condiționare, chiar și independent de identificarea nominală a unei victime sau de manifestarea ulterioară a destinatarilor actului de discriminare.

Este indubitabil, logico-juridic, că impunerea unei condiții (condiția de îndeplinire a unor criterii al căror punctaj cumulat diferenția între copii) al cărei scop sau efect este acela de a restricționa accesul la sistemul educațional oferit de o anumită unitate de învățământ, presupune *de plano* o ingerință în dreptul de acces în mod liber și nediscriminatoriu la sistemul educațional de nivel primar.

O astfel de condiționare, de natura departajării între copiii doritori a se înscrie în cadrul unității școlare respective în favoarea celor care îndeplineau criteriile impuse, dincolo de faptul că a generat sau putea să genereze în mod expres și direct efectul restricționării accesului copiilor care își manifestau interesul de a se înscrie, dar care nu îndeplineau criteriile (efectul restricționării în cauză concorda cu intenția explicită a autorilor criteriilor condiționatorii), a generat implicit efectul **descurajării potențialilor doritori de a se înscrie în această unitate de învățământ, fiind, în consecință, de natură a împiedica/restricționa accesul acestora în sistemul de educație dorit.**

Este mai presus de orice îndoială că o măsură de tipul impunerii unor criterii de departajare prin care se urmărește restricționarea accesului în speță conduce sau poate să conducă la descurajarea celor care nu îndeplinesc criteriile de a-și manifesta interesul accesării sistemului educațional respectiv (devenind legitimă și rațională concluzia că, într-o proporție considerabilă, cei care nu îndeplinesc criteriile condiționatorii impuse vor renunța la a-și manifesta interesul de a se înscrie).

Intenția explicită și nealterată a autorilor criteriilor condiționatorii împlicate a fost indubitabil aceea a restricționării accesului la numărul limitat de locuri în clasele pregătitoare din această unitate școlară de îndeplinirea acestor criterii de tipul gradului de rudenie.

Iar o atare conduită, sub consecința efectelor (potențiale sau produse) descrise, corelativ intenției nealterate a autorilor criteriilor, atrage angajarea răspunderii juridice în materia nediscriminării, soluția constatării caracterului discriminatoriu al criteriilor împlicate fiind temeinică și legală fie și numai din perspectiva intenției autorilor criteriilor, cât și a efectului implicit al descurajării potențialilor doritori de a se înscrie în această unitate de învățământ.

În ceea ce privește argumentul autorilor discriminării în sensul că ar fi existat și alte instituții de învățământ care ar fi aprobat criterii asemănătoare cu cele adoptate în cauză nu afectează legalitatea și temenicia soluției de constatare și sancționare a faptei de discriminare săvârșite de către aceștia.

Răspunderea juridică, inclusiv cea de natură contravențională, este una individuală fundamentată pe culpa personală a făptuitorului în raport cu propria fapta.

Angajarea răspunderii juridice pentru săvârșirea unui ilicit, inclusiv în materie contravențională, impune o abordare individuală, circumscris particularităților ilicitului (contravențional), răspunderea individuală pentru fapta proprie neputând fi înlăturată din considerentul neangajării acesteia și în alte posibile cazuri analoage.

O interpretare *per a contrario* tezei noastre ar contrazice principiul răspunderii juridice individuale pentru fapta proprie, făcând imposibilă angajarea răspunderii juridice circumscris particularităților faptei antisociale, doar din considerentul că, inevitabil, ar exista și alte cazuri asemănătoare, cazuri în care fie încă nu a fost angajată răspunderea juridică, fie chiar s-a respins.

Prin urmare, analiza juridică în cauză impune a fi derulată raportat *stricto sensu* la particularitățile cazului, urmând ca autorii fărădelegii în materia nediscriminării să răspundă juridic pentru fapta proprie săvârșită.

Relativ la susținerea autorilor faptei potrivit căreia „criteriile adoptate în cauză ar reprezenta rezultatul unei îndelungi deliberări și consultări, ale cărei premise au luat naștere din principiul solidarității ce trebuie să se statornicească între absolventul unei școli și unitatea de învățământ ce a pus bazele educației sale intelectuale și morale, avându-și izvorul în năzuințele a peste 6000 de cadre didactice active din județul Timiș”, dincolo de faptul că este lipsită de relevanță juridică, este de natură a genera *per se* un sentiment de profundă indignare, având în vedere cinismul rezultat dintr-o astfel de susținere.

Prin afirmația în speță, autorii admit, *de facto*, că impunerea criteriilor împlicinate a avut ca fundament intenția favorizării/preferențierii la înscriere a copiilor cadrelor didactice și ale celorlalți care au avut tangențe cu această unitate școlară, iar pe cale implicită, asumat și chiar urmărit, defavorizarea copiilor care nu îndeplinesc criteriul de rudenie în cauză sub aspectul restricționării accesului acestora în sistemul educațional oferit de unitatea școlară respectivă (aspect care rezultă fără tăgadă din afirmația în sensul că aceștia din urmă ar avea posibilitatea de a se înscrie la școala de circumscripție de care aparțin).

Pe de altă parte, argumentul în sine este unul lipsit de justete și legitimitate, întrucât acesta nu servește interesului superior al copilului, cât unui interes subiectiv și nelegitim al cadrelor didactice, celorlalți angajați, respectiv absolvenților unității școlare în cauză.

Atunci când „normatorul” a acceptat, printr-un act administrativ cu caracter normativ, impunerea unui criteriu precum cel al existenței unui frate înmatriculat în unitatea școlară respectivă (a se vedea dispozițiile art. 10, alin. (2), lit d) din Anexa nr. 2 la OMENCS nr. 3158/2016), trebuie să fi urmărit în mod obiectiv, în interesul exclusiv al copilului, sprijinirea integrării acestuia în mediul școlar, implicit sub aspectul armonizării vieții de familie, prin intermediul ajutorului obiectiv oferit de către fratele existent în cadrul unității școlare.

Per a comparatio, criteriile precum: frate, părinți, bunici, tutori legali care au absolvit cursurile liceului/sunt angajați sau foști angajați, care sunt sau au fost cadre didactice, care sunt absolvenți ai liceului – au fost stabilite și impuse expres pentru a servi interesului subiectiv al cadrelor didactice și al celorlalți angajați ale/ai respectivei unități școlare („avându-și izvorul în năzuințele a peste 6000 de cadre didactice”).

Astfel de criterii, prin natura lor, nu servesc în mod obiectiv și legitim interesului superior al copilului (situația existenței unui părinte cadru didactic în aceeași unitate școlară cu propriul copil nu se poate compara cu cea a existenței fratelui, deoarece în prima variantă copilul ar beneficia de un **ajutor subiectiv**, chiar în detrimentul celorlalți școlari – cadrele didactice trebuind să sprijine în mod egal, nepărtinitor și obiectiv integrarea tuturor copiilor, în timp ce în varianta a doua, copilul beneficiază de un **sprijin obiectiv-moral** de integrare și armonizare familială obiectivă în context școlar din partea fratelui/sorei, independent de interesul și situația celorlalți școlari), cât părinților acestora, care obțin, astfel, un favor la înscrierea propriului copil în sistemul educațional.

Or, cadrele didactice (ori ceilalți angajați, absolvenți etc.) nu au niciun drept să pretindă în mod legitim crearea unor favoruri personale la înscrierea propriilor copii în unitatea școlară în care își exercită profesia (după caz, au absolvit).

Teza „solidarității ce trebuie să se statornicească între absolventul unei școli și unitatea de învățământ ce a pus bazele educației sale intelectuale și morale” nu are niciun temei și reprezintă un fals principiu.

Per a contrario, acceptarea acestui „fals principiu” ar conduce la situația în care acesta ar căpăta aplicabilitate *in extenso* - în fiecare unitate de învățământ (inclusiv de nivel superior), astfel încât la înscrierea sau admiterea în sistemul educațional oferit de către toate unitățile de învățământ de pe teritoriul țării (indiferent de nivel) să fie introduse criterii de favorizare a copiilor cadrelor didactice și a celorlalți absolvenți (față de care s-ar naște un „drept superior” la accesul în învățământ), în defavoarea „copiilor norodului”.

Mai mult decât atât, admiterea, *ab absurdum*, a acestei teze, ar face legitimă aplicarea *in genere* a acesteia, astfel încât să devină aplicabilă și în alte domenii, bunăoară în contextul accesului la angajare în cadrul fiecărei unități angajatoare, căci fiecare angajat poate clama teza statornicirii solidarității între angajator și cel care a servit zilnic interesul acestuia, astfel încât copii angajatului sau ai fostului angajat/pensionar să beneficieze (*a pari* situației autorilor faptei în speță) de favoruri/criterii preferențiale la angajare.

În fine, privitor la argumentul în sensul că autorii faptei nu ar fi avut intenția de a discrimina, subliniem că instituția angajării răspunderii juridice administrativ-contravențională în domeniul nediscriminării subsumează caracteristici *sui-generis* acestui tip de răspundere juridică: îndeplinirea condițiilor legale generale și speciale – *elementele: indicativ* → *descriptiv* → *punitiv*, dar și cel *subiectiv* – *volitiv* (*ad hicca* stabilirea vinovăției, fie și în forma culpei simple, se raportează la elementele subiective: intelectual și volițional, astfel cum transpar din conduita autorului faptei contravenționale).

Toate aceste caracteristici particulare răspunderii contravenționale sunt îndeplinite în cauză: fapta este indicată și descrisă expres prin lege - art. 11, alin. (1) din O.G. nr. 137/2000R; fapta este sancționată prin lege (art. 26 din același act normativ), respectiv este îndeplinită condiția laturii subiective.

În ceea ce privește îndeplinirea condiției speciale a răspunderii juridice contravenționale → stabilirea vinovăției, învederăm că, prin raportare la elementele subiective: intelectual și volitiv, astfel cum transpar din conduita autoarei faptei, pentru a aprecia oportunitatea răspunderii juridice trebuie stabilit dacă fapta a fost săvârșită cu vinovăție, manifestată sub forma dolului (intenție directă sau indirectă) sau, în ultimă instanță, a culpei (cu prevedere sau simplă).

În cauză, apreciem că fapta a fost săvârșită de către autorii săi cu intenție indirectă, din conduita autorilor reținându-se intenția (indirectă), în sensul în care aceștia preved urmările faptei lor, respectiv restricționarea accesului la înscrierea în clasele pregătitoare (cu un număr limitat de locuri: 50) ale liceului în cauză a acelor copii care nu îndeplinesc criteriul gradului de rudenie impus, și, fie și apreciindu-se că nu tind în mod direct către acestea, acceptă posibilitatea survenirii lor, sub pretextul (nelegitim) constând în faptul că acești copii au o alternativă - posibilitatea de a se înscrie în școlile din circumscripția de care aparțin.

În urma analizei tehnico-juridice aplicate la cazul expus demonstrativ, vom reține, în speță, întrunirea elementelor juridice caracteristice faptei de discriminare, devenind incidente dispozițiile art. 2, alin. (1) și (4), coroborat cu art. 11, alin. (1) din

O.G. nr. 137/2000R, de natură a se impune reținerea unei fapte de discriminare, respectiv angajarea răspunderii juridice aferente.

Cazul discriminării prin sancționarea disciplinară a elevilor de nivel gimnazial, sub efectul defavorizării pe criteriul categoriei sociale defavorizate

Expunerea analitico-demonstrativă a cazului în speță va avea ca reper Hotărârea nr. 22/13.01.2016, adoptată de către Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării.

Prin hotărârea precizată, CNCD a constatat încălcarea dispozițiilor O.G. nr. 137/2000, reținând, astfel, o faptă de discriminare produsă prin stabilirea și aplicarea unor sancțiuni coercitive pentru neîndeplinirea regulii constând în purtarea obligatorie a uniformei școlare tipice, aplicând sancțiune contravențională pecuniară Școlii gimnaziale nr. 49 din București.

Expunere sumară *de facto*:

CNCD a fost sesizat cu privire la fapta de discriminare constând în caracterul discriminatoriu al unor dispoziții ale Regulamentului de organizare și funcționare al Școlii gimnaziale nr. 49 din București, potrivit cărora neîndeplinirea regulii constând în purtarea obligatorie a uniformei școlare tipice ar atrage aplicarea unor sancțiuni coercitive.

Considerațiile juridice particulare ale expertului cu privire la tehnica analizei juridice practice a discriminării în cauză

În demersul analizei tehnico-juridice a naturii discriminatoriu a faptei care formează obiectul cazului expus demonstrativ, vom avea în vedere elementele juridice ale discriminării prin raportare la justificările pretins obiective ale autorului faptei.

Astfel, reiterând că pentru reținerea caracterului discriminatoriu al unei fapte se impune, *grosso modo*, constatarea unui tratament diferit aplicat unor situații analoage, în baza unui criteriu de discriminare, care să vizeze sau să aibă efect încălcarea unui drept legal, fără nicio justificare obiectivă și rezonabilă, ne vom raporta la ceea ce pretinde autorul faptei în cauză a reprezenta argumente justificative pentru stabilirea unor asemenea sancțiuni disciplinare, anume caracterul legal al acestora, izvorât din dispozițiile art. 80, alin. 2 din Legea nr. 1/2011; art. 3 și 5 din Legea nr. 35/2007; art. 2, alin. 1, alin. 2, art. 138, alin. 1, 2 lit. a), art. 147, alin. 1 din Regulamentul de organizare și funcționare al unităților de

învățământ preuniversitar aprobat prin Ordinul Ministrului Educației Naționale nr. 5115/2014.

În acest sens, autorul faptei de discriminare susține că dispozițiile criticate (art. 112, 122 pct. 13 și 15) ale Regulamentului de organizare și funcționare al Școlii gimnaziale nr. 49, atât sub aspectul stabilirii uniformei, cât și al sancțiunilor aplicabile, ar fi unele justificate, întrucât sunt legale, fiind prevăzute de dispozițiile legale invocate. Această susținere este una nefondată, astfel cum vom evoca în continuare.

În primul rând, se impune a se preciza aspectul că ceea ce reprezintă discriminare în cauză este nu stabilirea cerinței purtării uniformei școlare, astfel cum dispune art. 112 din Regulamentul de organizare și funcționare al Școlii gimnaziale nr. 49, ci stabilirea și aplicarea unor sancțiuni coercitive pentru neîndeplinirea întocmai a regulii respective.

Cu privire la acest aspect, opinăm că sancțiunea nerespectării regulii privind purtarea uniformei școlare (de natura scăderii notei la purtare și implicit pierderea bursei de merit), instituită prin art. 122 pct. 13 din Regulamentul de organizare și funcționare al Școlii gimnaziale nr. 49, cât și prin „Contractul educațional”, nu concordă cu dispozițiile legale invocate (și nici cu cele ale Ordinul Ministrului Educației Naționale nr. 5115/2014).

Din analiza teleologică a dispozițiilor art. 80, alin. 2 din Legea nr. 1/2011; art. 3 și 5 din Legea nr. 35/2007; art. 2, alin. 1, alin. 2, art. 138, alin. 1, 2 lit. a), art. 147, alin. 1 din Regulamentul de organizare și funcționare al unităților de învățământ preuniversitar aprobat prin Ordinul Ministrului Educației Naționale nr. 5115/2014, nu rezultă că legiuitorul a urmărit să instituie sancțiuni de natura celor împlicate pentru situația nepurtării uniformei școlare.

Astfel cum se desprinde din conținutul dispozițiilor legale în cauză, privite în economia întregii reglementări legale, legiuitorul a intenționat să traseze unităților de învățământ sarcina de a elabora regulamente școlare proprii, prin care, în scopul creșterii siguranței în unitățile de învățământ (obiectiv circumscris chiar denumirii actului normativ special incident - Legea nr. 35/2007), să precizeze condițiile de acces (inclusiv al elevilor) în școală.

În acest sens, prin chiar dispozițiile Legii nr. 35/2007, precum și ale Ordinului Ministrului Educației Naționale nr. 5115/2014, se reglementează datoria unităților școlare de a „stabili pentru elevii unității de învățământ respective cel puțin un semn distinctiv, cum ar fi: ecuson, uniformă, eșarfă sau altele asemenea”.

Din reglementările sistematice ale acestor acte normative rezultă că, întru materializarea scopului legii de a crește siguranța în unitățile de învățământ, acestea trebuie să fixeze ca regulă de acces în incintă cel puțin un semn distinctiv, care poate fi și un ecuson, nu în mod necesar o uniformă ori toate însemnele exemplificate, cu atât mai puțin sub condiția unor măsuri coercitive și punitive,.

De altfel, acest înțeles rezultă și din prevederile Regulamentului de organizare și funcționare al Școlii gimnaziale nr. 49, care, prin dispozițiile art. 11, alin. 2, stabilesc că accesul elevilor se face pe baza ecusonului cu emblema școlii sau a carnetului de elev vizat la zi.

Precizăm că dispozițiile legale incidente stabilesc *expressis verbis* contextul în care se introduce uniforma școlară, anume acela privind distingerea elevilor în principal la accesul în fiecare unitate școlară, corelativ scopului legii de a crește siguranța în unitățile de învățământ (uniforma fiind precizată ca însemn distinctiv, ca și ecusonul, eșarfa etc.).

Așadar, deși uniforma în speță nu reprezintă singurul însemn distinctiv necesar la accesul în incinta reclamantei, astfel cum rezultă din conținutul regulamentului școlii în cauză, totuși aceasta este impusă ca ținută obligatorie pentru elevi.

Mai mult decât atât, neconformarea acestei obligații atrage, *a pari* ca în cazul nerespectării condiției de acces în incinta școlii, constând în purtarea ecusonului cu emblema școlii, suportarea unor sancțiuni graduale, inclusiv de natura scăderii notei la purtare și implicit pierderii bursei de merit.

Sancțiunile în cauză sunt reglementate atât prin Regulamentul unității școlare reclamante, cât și prin „Contractul educațional” al acesteia - pct. IV.1.n), care prevede obligația verificării uniformei la fiecare ora, în absența căreia elevii vor fi sancționați cu absență, fără a fi scoși din sala de cursă.

Se poate lesne observa că prevederile în cauză generează o situație de-a dreptul nerațională, intolerabilă într-un sistem juridico-social coerent și rezonabil, anume aceea ca, deși accesul în incinta și implicit în sălile de curs ale școlii în cauză este permis doar pe baza ecusonului cu emblema școlii (*ergo* nu în mod necesar purtând uniforma școlară, întrucât uniforma în cauză nu reprezintă *per se* o condiție de acces în școala respectivă), elevii care nu poartă uniforma, dar sunt acceptați în școală pe baza ecusonului, ajung să fie, totuși, sancționați ulterior.

Astfel cum am arătat, din coroborarea dispozițiilor art. 3 și 5 din Legea nr. 35/2007 (prin raportare la care se interpretează și se aplică și Ordinul Ministrului Educației

Naționale nr. 5115/2014), rezultă că legiuitorul a intenționat să traseze unităților de învățământ sarcina de a elabora regulamente școlare proprii, prin care, în scopul creșterii siguranței în unitățile de învățământ, să condiționeze accesul elevilor în unitățile de învățământ de îndeplinirea a cel puțin un semn distinctiv, care poate fi și un ecuson (condiție de acces care este instituită și prin regulamentul reclamantei).

Ca atare, o sancțiune de natura celei în discuție capătă legitimitate doar dacă se circumscrie dezideratului legal – „creșterea siguranței în unitățile de învățământ”. Or, criteriul stabilit de către reclamantă prin regulamentul propriu care să răspundă acestui deziderat, materializat printr-o condiție de acces în incinta unității de învățământ, se rezumă la ecusonul cu emblema școlii.

Prin urmare, o atare sancțiune ar putea fi acceptată doar în raport cu nerespectarea condiției de acces în unitatea de învățământ, constând *stricto sensu* în ecusonul cu emblema școlii.

Pe de altă parte, interpretarea și aplicarea dispozițiilor legale privind creșterea siguranței în unitățile, respectiv clasele de învățământ, sub aspectul accesului elevilor în incinta unităților de învățământ, trebuie să se facă și în armonie cu dispozițiile art. 1, teza întâi, art. 2, alin. 4, art. 3, lit. a și j, art. 4, art. 13 din Legea nr. 1/2011, cât și cu cele speciale în materie de nediscriminare: art. 1, alin. 2, lit. e, pct. V, coroborat cu art. 2, alin. 3, art. 10, lit. h, art. 11, alin. 1, raportat la art. 2, alin. 9 și 10 și art. 4 din O.G. nr. 137/2000.

Prin toate aceste dispoziții legale este consacrat (sumar) dreptul de acces la educație, sub toate formele și aspectele de exercitare a acestui drept (implicit sub aspectul accesului în incinta unităților de învățământ), în condiții de egalitate și nediscriminare, indiferent de criteriu sau apartenență (lista criteriilor de discriminare este una neexhaustivă, potrivit dispozițiilor art. 2, alin. 1 din O.G. nr. 137/2000).

Dispozițiile speciale ale art. 2, alin. 10 din O.G. nr. 137/2000 reglementează *expressis verbis* că eliminarea tuturor formelor de discriminare se realizează inclusiv prin instituirea unor măsuri speciale, a unor acțiuni afirmative, în vederea protecției persoanelor defavorizate care nu se bucură de egalitatea șanselor.

Pe când impunerea unei reguli precum cea privind uniforma școlară, sub sancțiunea scăderii notei la purtare și implicit pierderea bursei de merit, nu doar că este contrară dispozițiilor Legii nr. 1/2011, respectiv Legii nr. 35/2007, dar, din perspectiva adresabilității tuturor elevilor, indiferent de condiția socio-materială/categoria socială din care provin, contravine inclusiv „principiului viceversa” al egalității de șanse și nediscriminare, care exclude ca situațiile diferite să fie tratate similar.

Astfel cum rezultă din interpretarea dispozițiilor art. 2, alin. (3) din O.G. nr. 137/2000, pentru a se înlătura caracterul discriminatoriu al măsurii analizate nu este suficient ca aceasta să fie justificată obiectiv de un scop legitim, fiind necesar ca metodele de atingere a respectivului scop să fie adecvate și necesare.

În speță, se poate reține că măsura impunerii uniforme școlare are un scop legitim, anume acela al asigurării și creșterii siguranței în școli, al reflectării unei ținute decente în mediul educațional.

Însă, astfel cum am arătat, pentru a înlătura prezumția de discriminare a respectivei măsuri, e necesar a se analiza dacă metoda prin care se aplică măsura în speță este una adecvată și necesară, analiză ce ar urma a se realiza inclusiv *per a comparatio*.

Or, a aplica măsura purtării uniforme școlare prin metoda obligației sub sancțiuni de natura celor împincinate nu concordă cu exigența dispozițiilor antidiscriminare.

Astfel, regula privind purtarea unei uniforme școlare devine aplicabilă inclusiv elevilor care provin din categorii defavorizate, care pot întâmpina reale probleme de natură financiară în procurarea și purtarea zilnică, cu strictețe, a unei astfel de uniforme complete, *a fortiori* în contextul schimbării anuale a acesteia (precum s-a probat în cauză).

În speță, situația specială și diferită a elevilor proveniți din categoriile defavorizate conduce *ipso facto* la inadmisibilitatea obligației purtării sub sancțiune a respectivei uniforme școlare, corelativ dreptului sau vocației legitime la acest tratament diferențiat, reglementat prin dispozițiile art. 2, alin. 9 și 10 din O.G. nr. 137/2000.

Analiza *per a comparatio* a metodei prin care se aplică măsura împincinată presupune compararea cu o altă măsură similară care, prin prisma unei metode de aplicare analoage (aplicare prin metoda obligației sub sancțiuni), ar putea răspunde scopului urmărit fără a genera situații de tratament injust și discriminatoriu.

O atare măsură similară, care aplicată prin metoda obligației sub sancțiuni răspunde scopului asigurării și creșterii siguranței în școli, din perspectiva identificării și distingării elevilor școlii față de terți, poate fi măsura purtării ecusonului cu emblema școlii (de altfel, aceasta reprezentând chiar condiția de acces în școala respectivă), măsură care se estimează *ab initio* ca fiind lipsită de impedimente de ordin financiar și conformă cu exigențele și caracteristicile unei măsuri luate inclusiv în favoarea unor grupuri sau pături sociale, în sensul protecției acestor categorii defavorizate și al realizării efective a egalității de șanse a acestora în raport cu celelalte persoane.

Prin urmare, se poate reține că impunerea unei asemenea uniforme școlare este una justificată legitim din perspectiva asigurării și creșterii siguranței în școli, însă impunerea acestei măsuri sub sancțiunile în cauză conduce la nesocotirea dreptului la un tratament diferit și special al elevilor care provin din categorii defavorizate și care nu se bucură de egalitatea șanselor. Iar acest fapt presupune *de plano* un act de discriminare în lumina O.G. nr. 137/2000, în sensul împiedicării realizării efective a egalității de șanse.

Cazul discriminării prin afectarea realizării învățământul superior, pe criteriul convingerilor religioase

Analiza demonstrativă a cazului în speță va avea ca reper Hotărârea nr. 72/2017, adoptată de către Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării. Prin hotărârea precizată, CNCD a constatat încălcarea dispozițiilor O.G. nr. 137/2000, reținând, astfel, o faptă de discriminare produsă prin programarea susținerii examenelor în cadrul unității de învățământ superior exclusiv în zilele de sâmbătă, inclusiv pentru studenții de Cult Adventist, aplicând sancțiuni contravenționale pecuniare Universității de Medicină și Farmacie „GR. T. POPA” Iași.

Expunere sumară *de facto*:

CNCD a fost sesizat cu privire la fapta de discriminare constând în programarea susținerii examenelor în cadrul unității de învățământ reclamante exclusiv în zilele de sâmbătă, inclusiv pentru studenții de Cult Adventist, faptă care a dus, simultan, atât la îngrădirea dreptului de acces la faza educațională a examenelor de verificare, cât și la lezarea demnității sau crearea unei atmosfere ostile, degradante, ofensatoare la adresa studenților de Cult Adventist, care au fost, astfel, constrânși să nu-și poată exercita dreptul la practică religioasă.

Considerațiile juridice particulare ale expertului cu privire la tehnica analizei juridice practice a discriminării în cauză

Având în vedere tipicitatea faptei de discriminare expusă în cazul de față, analiza tehnico-juridică demonstrative se va raporta la dispozițiile art. 11, alin. 1 și art. 15 din OG. nr. 137/2000.

Elementul material al faptei de discriminare expusă, constând în programarea susținerii examenelor în cadrul unității de învățământ reclamante în zilele de sâmbătă, inclusiv pentru studenții de Cult Adventist, se circumscrie laturii obiective a contravenției reglementate de art. 11, alin. 1 și art. 15 din OG. nr. 137/2000.

Dispozițiile art. 11, alin. 1 din O.G. nr. 137/2000R reprezintă textul de lege care sancționează tratamentul discriminatoriu aplicat la accesul unei persoane la sistemul educațional, la orice formă, grad și nivel (precum și tuturor fazelor sau etapelor din sistemul educațional, deci inclusiv cu privire la exemenele de verificare etc., potrivit alin. 2 al aceluiași articol), în timp ce art. 15 din ordonanță garantează protejarea dreptului la demnitate personală, corelativ principiului nediscriminării.

Fapta de discriminare analizată constă în (sumar) programarea susținerii examenelor în cadrul unității de învățământ reclamante în zilele de sâmbătă, inclusiv pentru studenții de Cult Adventist, faptă care a dus, simultan, atât la îngrădirea dreptului de acces la faza educațională a examenelor de verificare, cât și la lezarea demnității sau crearea unei atmosfere ostile, degradante, ofensatoare la adresa studenților de Cult Adventist, care au fost, astfel, constrânși să nu-și poată exercita dreptul de exprimare practică religioasă.

Așa cum rezultă neechivoc din economia faptei, mobilul tratamentului de discriminare suportat constând în restricționarea accesului la faza educațională a examenelor de verificare, prin programarea acestora în zilele de sâmbătă, îl reprezintă apartenența la Cultul Adventist, apartenență în absența căreia nu ar fi existat restricționarea în cauză și, astfel, nici comportamentul discriminatoriu.

Dreptul lezat în speță este, pe de o parte, dreptul la acces în sistemul educațional în condiții de egalitate, concept care presupune implicit respectarea dreptului de manifestare (activă sau pasivă) a convingerilor religioase, în mod privat și public, prin învățatură, practici și rituri (acest lucru însemnând că statul, prin instituțiile sale, trebuie să nu obstrucționeze sub nicio formă dreptul de manifestare a convingerilor religioase, în niciun domeniu, nici în domeniul educațional). Pe de altă parte, reținem ca drep vătămat în speță - dreptul la demnitate, onoare și prestigiu al persoanei, interdependent manifestării (active sau pasive) practice a convingerilor religioase (constrângerea, directă sau indirectă, la renunțarea manifestării unei convingeri religioase presupune *de plano* și generarea sentimentului de inferiorizare, din prisma propriei sensibilități sau a percepției terților, respectiv de lezare a demnității), în acord cu dispozițiile art. 11 și 15 din O.G. nr. 137/2000R, în lumina art. 16, alin. 1, coroborat cu art. 29 din Constituție, respectiv art. 14, coroborat cu art. 9 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului, cât și art. 1, raportat la art. 2 și 18 din Declarația Universală a Drepturilor Omului.

Din perspectiva incidenței art. 11 din O.G. nr. 137/2000, se reține în speță un comportament diferențiat aplicat, prin neluarea unor măsuri speciale adecvate unor situații speciale (precum cea a studenților de Cult Adventist, plasati *de plano* în

imposibilitatea religioasă a desfășurării activităților fizice/practice în zilele de sâmbătă, în afara celor de ordin religios).

În apărarea sa, autoarea discriminării în speță invocă posibile justificări, precum:

- a) studenților li s-ar asigura gratuitate la reexaminare (două examene gratuite);
- b) programarea examenelor în zilele de sâmbătă și duminică s-ar face cu acordul prealabil al studenților, iar în cazul studenților care nu pot susține examenele din motive religioase nu se acceptă date suplimentare, însă vor fi programate, de comun acord, zile de examene în cadrul perioadei de sesiune astfel încât să se poată înscrie și studenții anterior menționați;
- c) potrivit legii, pentru a deveni contravenție, actul de discriminare trebuie să fi produs efecte.

Verificând elementul justificativ al tratamentului diferențiat aplicat în speță, cu potențial de a înlătura prezumția de discriminare, apreciem că acesta absentează, neputându-se reține, în mod pertinent, o justificare obiectivă și rezonabilă pentru încălcarea dreptului la acces la educație, sub aspectul înscrierii la concursul de admitere la programul de studii universitare de licență.

Astfel, vom avea în vedere primul argument invocate, anume acela că studenților li s-ar asigura gratuitate la reexaminare (două examene gratuite), de unde ar rezulta că, în măsura în care studenții de Cult Adventist nu ar putea participa la un prim examen programat într-o zi de sâmbătă, ar păstra posibilitatea susținerii reexaminării (un al doilea examen gratuit și al treilea cu plată).

Însă această justificare nu este de natură a înlătura tratamentul dezavantajos pe criteriul convingerilor religioase, întrucât împrejurarea pierderii prin absență a unui prim examen gratuit este *per se* de natură a plasa studenții respectivi într-o situație diferențiată cu caracter defavorizant, având în vedere că, prin comparație cu ceilalți studenți, studenții de Cult Adventist sunt lipsiți de posibilitatea de a beneficia, neconstrânși, de o dublă șansă/reexaminare gratuită.

Precizăm că se deduce în mod logic că studenții de Cult Adventist care accepta participarea la examenul programat în zilele de sâmbătă o fac în urma unei constrângeri subînțelese, derivată din chiar statutul de student în raport cu cadrele de învățământ și unitatea școlară însăși, ci nu deliberat, benevol și natural corelativ convingerilor religioase.

Privitor la cel de-al doilea argument, anume acela că programarea examenelor în zilele de sâmbătă și duminică s-ar face cu acordul prealabil al studenților, iar în cazul

studenților care nu pot susține examenele din motive religioase nu se acceptă date suplimentare, însă vor fi programate, de comun acord, zile de examene în cadrul perioadei de sesiune astfel încât să se poată înscrie și studenții anterior menționați, apreciem că nici acesta nu răstoarnă caracterul discriminatoriu al faptei.

Astfel, se observă cu precădere faptul că unitatea de învățământ superior în speță nu probează faptul că programarea acestor examene în zilele de sâmbătă s-a realizat/se realizează cu acordul studenților de Cult Adventist.

Aceasta cu atât mai mult având în vedere obligațiile procedurale de probațiune care cad în sarcina acuzatului de discriminare, în urma aplicării principiului partăjării sarcinii probei, adecvat dispozițiilor art. 20, alin. 4 și 6 din O.G. nr. 137/2000R.

Or, în speța care făcea obiectul cazului analizat demonstrativ, unitatea de învățământ superior în speță nu a probat neîncălcarea principiului nediscriminării, cu dovezi materiale (precum dovada acordului studenților de Cult Adventist cu privire la programarea în zilele de sâmbătă; înștiințarea explicită cu privire la posibilitatea susținerii examenelor de către acești studenți în alte zile etc.), care să ateste că programarea examenelor respectă dreptul studenților respectivi la manifestarea convingerilor religioase prin acordarea concretă a posibilității de a susține examenele și în alte zile ale săptămânii cu privire la toate cele trei variante (examen și reexaminare gratuite, plus reexaminare platită).

În fine, privitor la argumentul potrivit căruia actul de discriminare trebuie să fi produs efecte, iar în speță nu s-ar fi plâns niciun student de vreun tratament de discriminare, vom reține că dispozițiile art. 2, alin. (4) din O.G. nr. 137/2000 dispun că atrage răspundere contravențională comportamentul care, prin efectele pe care le generează, favorizează sau defavorizează nejustificat (...).

Însă, efectele unei conduite delictuale nu se analizează exclusiv prin prisma reacției vitimei, persoanei/persoanelor cărora le cauzează conduita antisocială.

O astfel de faptă ilicită se analizează precumpănitor din perspectiva capacității întrunirii tuturor condițiilor necesare realizării sau generării de efecte prejudiciante.

Astfel, lipsa reacției victimelor faptei nu înlătură caracterul delictual al acesteia și implicit răspunderea juridică (în speță contravențională).

Pe structura acestei teorii se fundamentează și funcția *ex officio* a agentului contravențional (funcție deținută și de către CNCD), conturată prin aptitudinea materială a acestuia de a se autosesiza ori de câte ori ia la cunoștință de existența

unei fapte antisociale de natură contravențională, respectiv de a angaja răspunderea juridică contravențională, în lipsa reacției victimelor, reacție care s-ar materializa prin plângeri sau petiții.

Fapta analizată în speță deține *per se* capacitatea întrunirii condițiilor necesare generării de efecte defavorizante la adresa studenților de Cult Adventist, fiind dincolo de orice dubiu că un comportament constând în tăgăduirea dreptului la manifestarea convingerilor religioase, prin restricționarea accesului la o fază a sistemului educațional odată stabilite examenele în zilele de sâmbătă, este *eo ipso* purtătoare de efecte defavorizante și prejudiciante la adresa studenților cărora religia le interzice realizarea oricărei activități fizice și practice în zilele de sâmbătă, deci implicit de natura susținerii unor examene.

În lumina analizei tehnico-juridice aplicate, desigur într-o manieră succintă *ad hicca*, la cazul expus demonstrativ, vom reține, în speță, întrunirea elementelor juridice caracteristice faptei de discriminare, devenind incidente dispozițiile art. 2, alin. (4), coroborat cu art. 11 și 15 din O.G. nr. 137/2000R, de natură a se impune reținerea unei fapte de discriminare, respectiv angajarea răspunderii juridice aferente.

V. Concluzii

Urmărind să valorizăm studiul elaborat, vom conchide în sensul că tema instrumentelor naționale antidiscriminare în domeniul educației prezintă o structură amplă și variată, materializând, în esență, voința legiuitorului și a factorilor instituționali și social-civili de a edifica și solidifica un sistem complex și complet antidiscriminare în toate sectoarele vieții sociale din România, *ergo* înglobându-l pe cel al educației.

Ansamblul instrumentelor naționale antidiscriminare în domeniul educației epuizează elementele structurale *sui-generis* mecanismelor socio-juridice menite să garanteze, teoretic, ordinea de drept, securitatea, egalitatea și un remediu efectiv și deplin membrilor societății.

Un astfel de complex sistemic protector la nivel juridic și social conturează în mod exhaustiv întreaga paletă de instrumente caracteristice: legislative, coercitive, punitive, instituționale, civile, practice, cazuistice și jurisprudențiale, răspunzând, în principiu, obiectivelor de prevenție și combatere a fenomenului de discriminare, respectiv efectului de remediu compensatoriu al victimelor discriminării, în domeniul educației.

Un element însemnat, substanțial în economia mecanismelor antidiscriminare cu rol de prevenție și combatere a fenomenului îl reprezintă latura cazuistică și jurisprudențială.

Dimensiunea valorificării instrumentelor legislative și instituționale antidiscriminare la nivel național se reflectă, de principiu, în volumul, valoarea și calitatea cazuisticii, respectiv a jurisprudenței în domeniul de incidență a acestor instrumente *sui-generis*.

În final, cazuistica organismelor naționale de specialitate, respectiv jurisprudența (judiciară) într-o anumită materie juridico-socială devin ele însele veritabile instrumente naționale cu valențe atât de ordin preventiv, cât mai ales combativ pentru domeniul de referință.

Instrumentele naționale analizate își exercită funcțiile într-o manieră interdependentă, de felul în care se concretizează operativitatea unuia dintre acestea depinzând, practic, eficiența mecanismului antidiscriminare per ansamblu la nivelul domeniului de referință.

Desigur, reținem ca imperativă reglementarea tuturor acestor tipuri de instrumente antidiscriminare variate la nivel național, însă devine indispensabilă administrarea lor *in concreto* în practică de către toți factorii competenți, instituționali și social-civili, astfel încât să se estimeze perspectivele asigurării la nivel național a unui remediu legitim pentru victimele discriminării (inclusiv în domeniul educației).

Aceasta *a fortiori* având în vedere că respectivele competențe, astfel cum s-a expus pe parcursul materialului, beneficiază de suportul juridic procedural specific conlucrării instituționale complementare sau juxtapuse pentru atingerea dezideratului constând în combaterea discriminării nu doar prin sancțiuni juridice, dar inclusiv prin mecanisme specifice de implementare a principiului nediscriminării la nivelul „mentalului social”.

În final, se va putea obține un răspuns cât mai corect cu privire la gradul de atingere a dezideratului vizând implementarea instrumentelor naționale antidiscriminare în educație, respectiv a remediei legitime subliniate, în urma unor documentări de specialitate, a unor investigații de ordin practic, fiind necesară, pe de o parte, interogarea factorilor competenți în cauză, începând cu cei care păstoresc învățământul național, incluzându-i pe cei „civili” militanți și monitori ai drepturilor omului, sub varii coordonate (gradul de îndeplinire a misiunilor și obiectivelor; fixarea și atingerea indicatorilor în mod separat și corelat/comun; rezultatul jurisprudențial; vizibilitatea instituțională și a fenomenului

antidiscriminare etc.), iar pe de altă parte chestionarea publicului cu privire la percepția sa asupra fenomenului discriminării și a activităților acestor factori competenți activi în domeniul nediscriminării în învățământ.

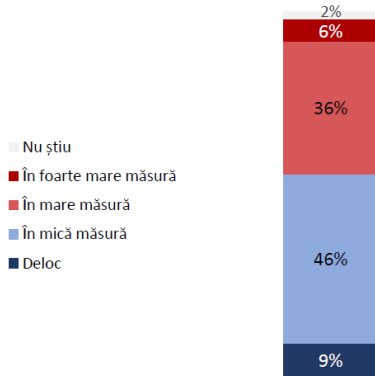
Se va impune accentuarea atenției pe percepția publicului cu privire la fenomenul discriminării în educație, respectiv la gradul de îndeplinire a obiectivelor instituționale și atingere a indicatorilor de prevenție și combatere, având în vedere că, în definitiv, acesta este destinatarul și beneficiarul instrumentelor specifice antidiscriminare.

De stadiul de satisfacere a nevoilor și oportunităților de tratament egal, respectiv de rezolvare a litigiilor particulare sau a controverselor sociale cu privire la egalitatea de șanse între membrii acestia depinde concluzia finală cu privire la indicele de implementare, prin administrarea instrumentelor naționale antidiscriminare, a principiului nediscriminării în „conștiința socială”, ca ansamblu al reprezentărilor, mentalităților, concepțiilor, preconcepțiilor și prejudecăților membrilor în cadrul existenței și conviețuirii sociale.

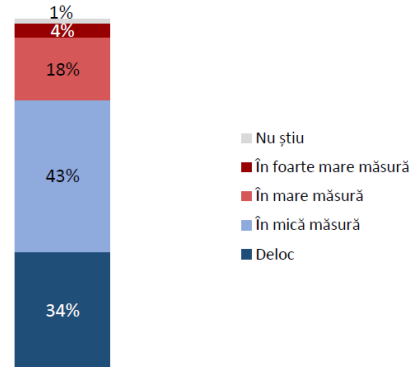

PERCEPȚIA DISCRIMINĂRII LA NIVEL ȘCOLAR – PĂRINȚI

Amplizarea fenomenului discriminării în școli

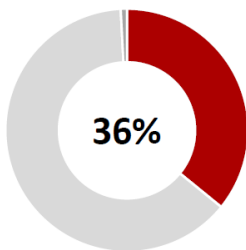

Discriminarea este o problemă în școala copilului?

D1. Dvs. personal, în ce măsură considerați că în școlile din România există cazuri de discriminare pe diverse criterii, cum ar fi: rasă, etnie, religie, orientare sexuală etc. ? Baza=611
D2. Și în ce măsură considerați că discriminarea constituie o problema în școala dvs. ? Baza=611

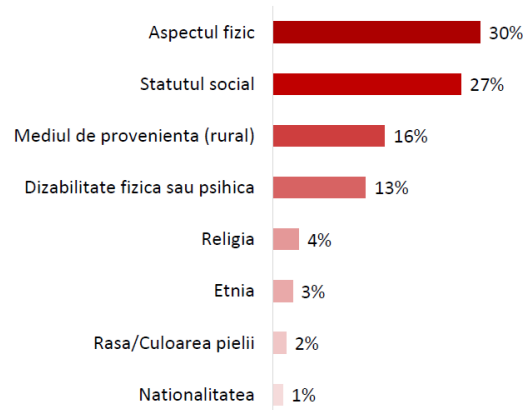
Fenomenul discriminării în școli pare să fie perceput drept extins de un procentaj semnificativ din respondenți – 42% din părinți au răspuns ca discriminarea este un fenomen extins în mare măsură. Mai mult de 1 din 3 respondenți consideră că discriminarea este o problemă chiar la nivelul școlii propriului copil, motivele principale ale discriminării fiind aspectul fizic (30%), statutul social (27%), mediul de proveniență (16%) și dizabilitatea fizică/psihică (13%). Rasa și culoarea pielii sunt motivele cel mai puțin frecvent percepute drept cauze de discriminare.

Copiii s-au simțit discriminați în instituția de învățământ din care fac parte

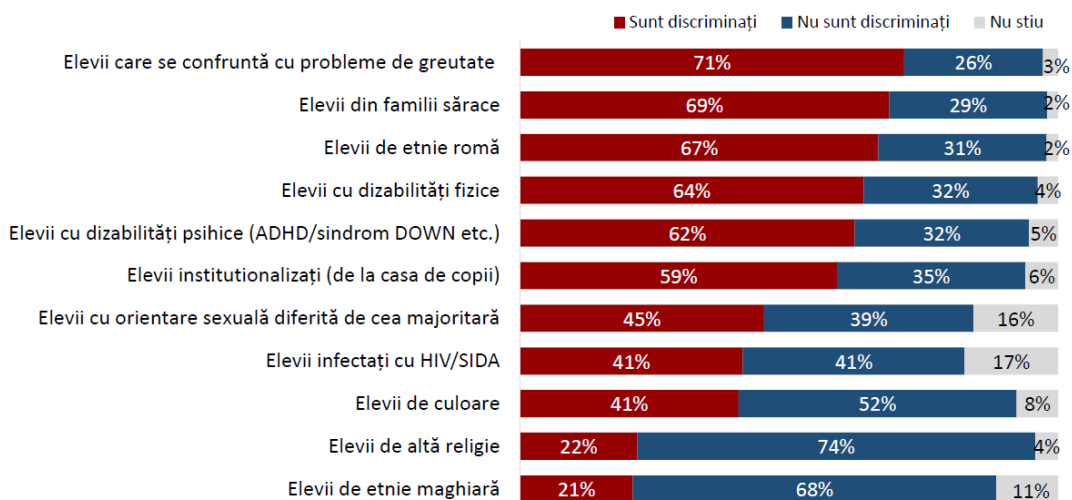

Motivele discriminării

D6. Din câte știi, copilul dvs. s-a simțit vreodată discriminat în instituția de învățământ din care face parte? Baza=611
D7. Și care a fost/ au fost motivul/ motivele discriminării? Baza=220

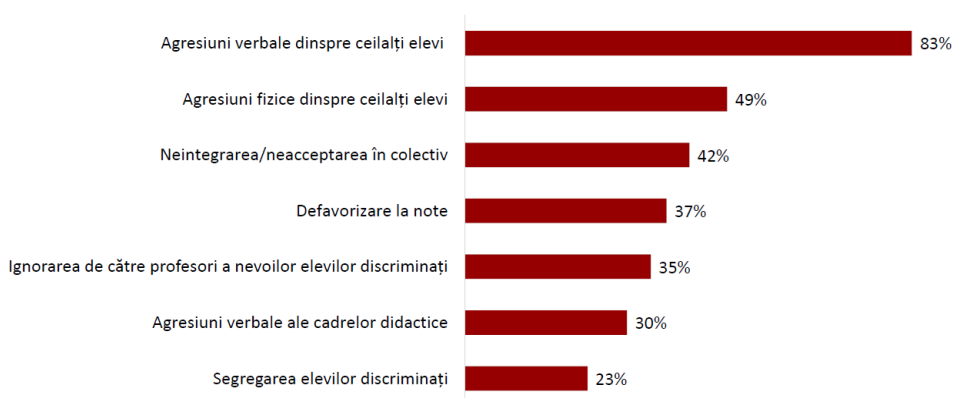
Categoriile de elevi discriminați

D4. În opinia dvs., care dintre următoarele categorii de elevi sunt discriminate de obicei în școli? Baza=611

Respondenții din grupul părinților consideră că principalele categorii expuse riscului de discriminare sunt elevii care se confruntă cu probleme de greutate (71%), elevii din familii sărace (69%), elevii de etnie romă (67%) și elevii cu dizabilități fizice (64%). Pe locuri aproape egale (45% - 41%) se află copiii cu orientare sexuală diferită de cea majoritară, elevii infectați cu HIV/SIDA și elevii de culoare. Cei mai puțin discriminați elevi, conform percepției părinților, sunt cei de altă religie și cei de etnie maghiară. Interesant este faptul că, deși părinții percep etnia ca fiind un motiv pentru care unii copii sunt discriminați în școli, atunci când vine vorba despre cauzele discriminării propriului copil, etnia ocupă un loc îndepărtat.

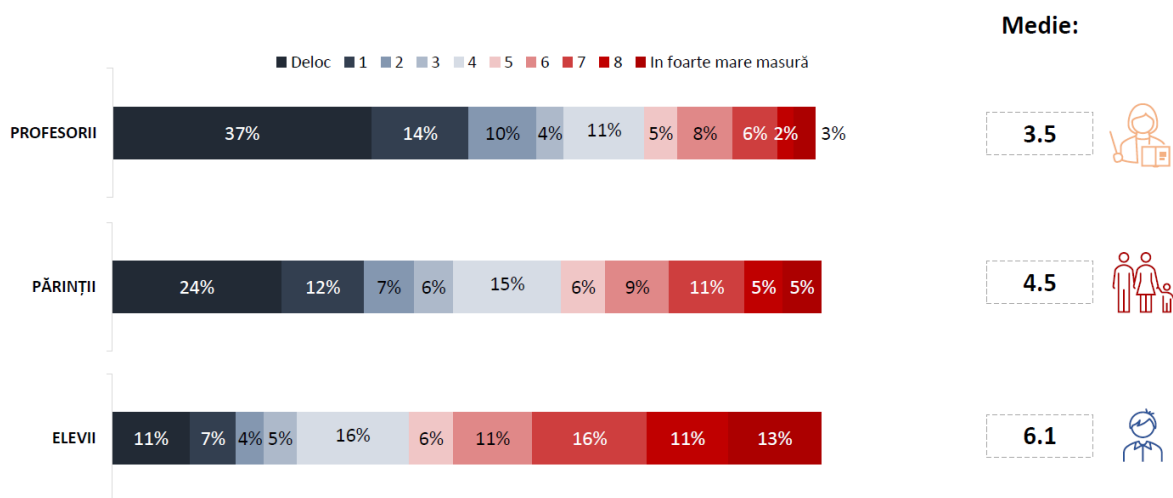
Forme de manifestare ale discriminării

D3. După părerea dvs., care sunt cele mai frecvente efecte/consecințe de discriminare a elevilor, indiferent de criteriu, în școlile din România? Baza=611

În ceea ce privește forma de manifestare a discriminării, principalele forme identificate sunt agresiuni verbale dinspre ceilalți elevi, formă ce ocupă locul întâi, agresiuni fizice dinspre ceilalți elevi și neintegrarea în colectiv. Important de observat este faptul că părinții consideră că cel puțin o anumită formă de discriminare este exercitată de profesori și se manifestă prin defavorizarea la note – 37% - și ignorarea victimelor de către profesori – 35%. Părinții cred de asemenea că elevii discriminați sunt agresați verbal de către profesori – o treime din răspunsuri a vizat această chestiune.

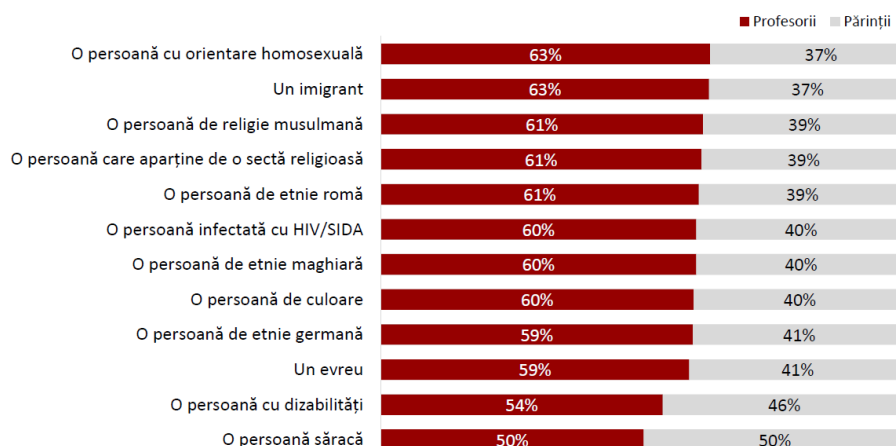
Categoriile de persoane care discriminează

D5. Pe o scară de la 1 la 10, cine credeți că discriminează cel mai mult la nivelul școlii dvs.? Baza=611

În ceea ce privește categoriile de persoane care discriminează, părinții sunt de părere că cadrele didactice sunt foarte puțin probabil să reprezinte o sursă de discriminare pentru elevi, 77% din ei considerând că profesorii au un risc scăzut de generare a unei situații cu potențial discriminatoriu. Părinții se consideră ei înșiși mai predispuși la discriminare, 36% dintre respondenți apreciind că acest lucru se întâmplă „în mare măsură”. Elevii sunt considerați ca fiind categoria care discriminează cel mai mult, 57% dintre părinți atribuindu-le un grad mare și foarte mare de discriminare.

Cine sunt mai toleranți față de următoarele categorii de persoane?

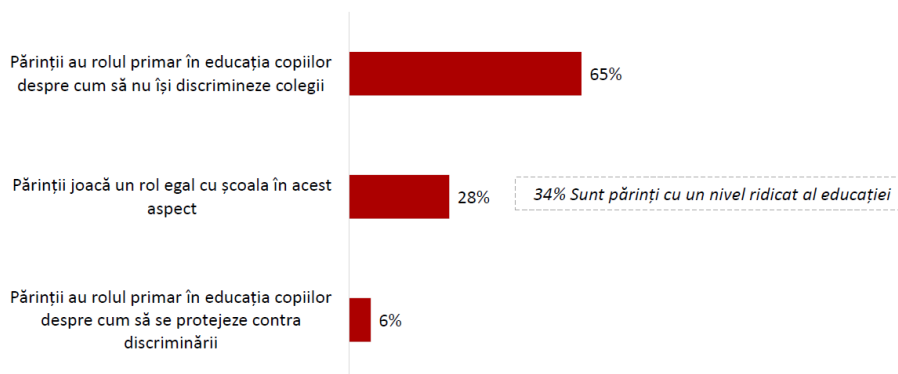

A7. Cine considerați că sunt mai toleranți față de următoarele categorii de persoane: părinții sau profesorii din școala dvs.? Baza=611

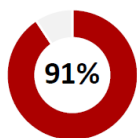
Părinții consideră că profesorii sunt mai toleranți decât ei cu privire la majoritatea categoriilor de persoane diferite de majoritate, cu procentaje aproape egale pentru persoanele cu orientare homosexuală, imigranți, persoanele de altă religie sau etnie, persoanele infectate cu HIV/SIDA sau de culoare. Singura categorie de persoană la care părinții consideră că sunt la fel de toleranți ca și profesorii este cea privind statutul social și persoanele sărace.

Interesant este faptul că deși părinții consideră că elevii sunt cei care discriminează cel mai mult (conform răspunsurilor la sondaj), aceștia recunosc că ei înșiși au rolul primar în educația copiilor cu privire la educația comportamentală. Totuși se pare că există lacune la nivelul educației ce chiar părinții percep copiii în general ca fiind persoanele care discriminează cel mai mult. De asemenea, doar 6% dintre părinți percep ca educația copiilor privind cum să se protejeze contra discriminării ca fiind de datoria lor, indicând faptul că se alocă o foarte mare responsabilitate școlii.

Discriminarea și rolul părinților în educația copiilor

C9. Care considerați că este rolul părinților în educația copiilor privind discriminarea? Baza=611

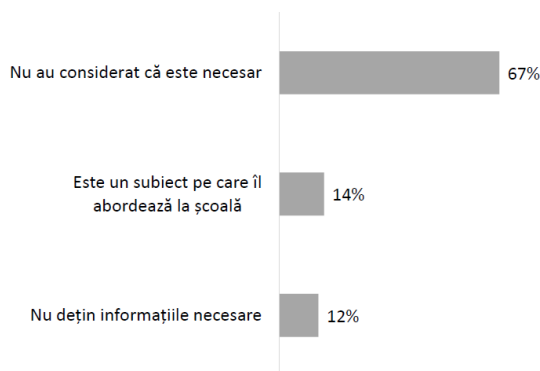

**Au discutat cu copiii
despre discriminare**

**Consideră că dețin informațiile necesare
pentru a discuta cu copiii despre discriminare**

**10% din părinți nu au discutat
cu copilul deoarece....**

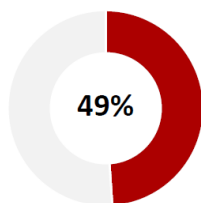

C6. Dvs. ați discutat cu copilul/copiii dvs. despre discriminare? Baza=611

C7. Care sunt motivele pentru care nu ați discutat cu copilul/ copiii dvs. despre discriminare? Baza=57

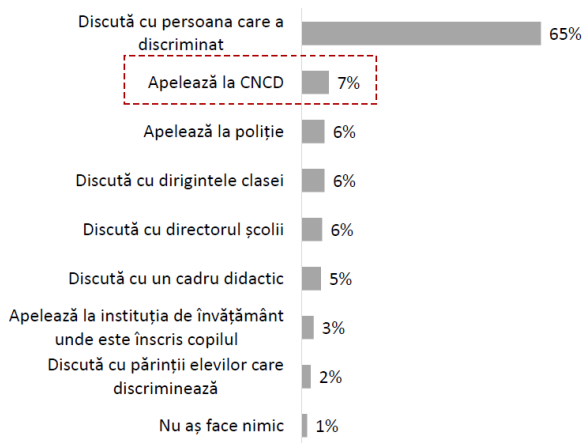
C8. Sunteți de părere că dețineți informațiile necesare pentru a avea o discuție sinceră și deschisă cu copilul/copiii dvs. despre discriminarea pe care ar putea să o întâlnească la școală? Baza=611

Subiectul discriminării este prezent în discuțiile părinților cu copiii în 91% din familiile intervievate. Aproximativ 93% dintre părinți consideră că dețin toate informațiile necesare pentru a aborda subiectul cu copiii lor. Cei 10% care nu au discutat acest subiect nu au considerat că au toate informațiile necesare pentru a gestiona problematica.

**Cunosc procedura legală în cazul
unui act de discriminare**

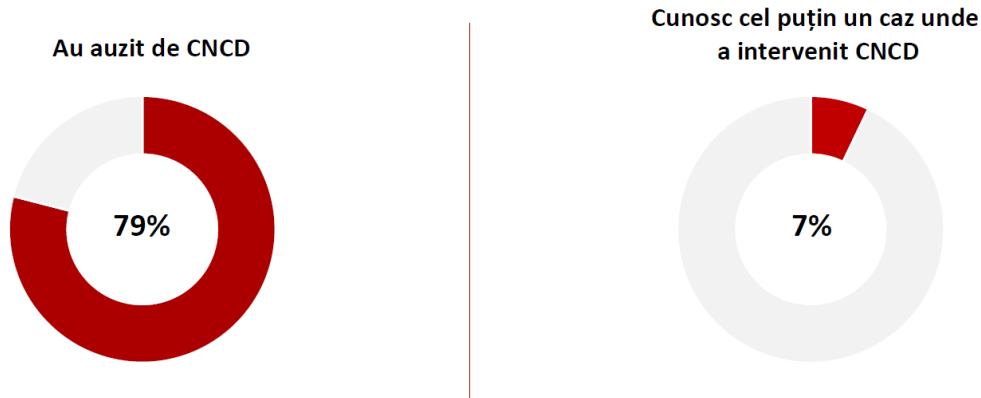
**Măsurile pe care le-ar lua părinții
în actele de discriminare**

C1. Dacă copilul dvs. ar fi supus unui act de discriminare, știți ce trebuie să faceți din punct de vedere legal? Baza=611

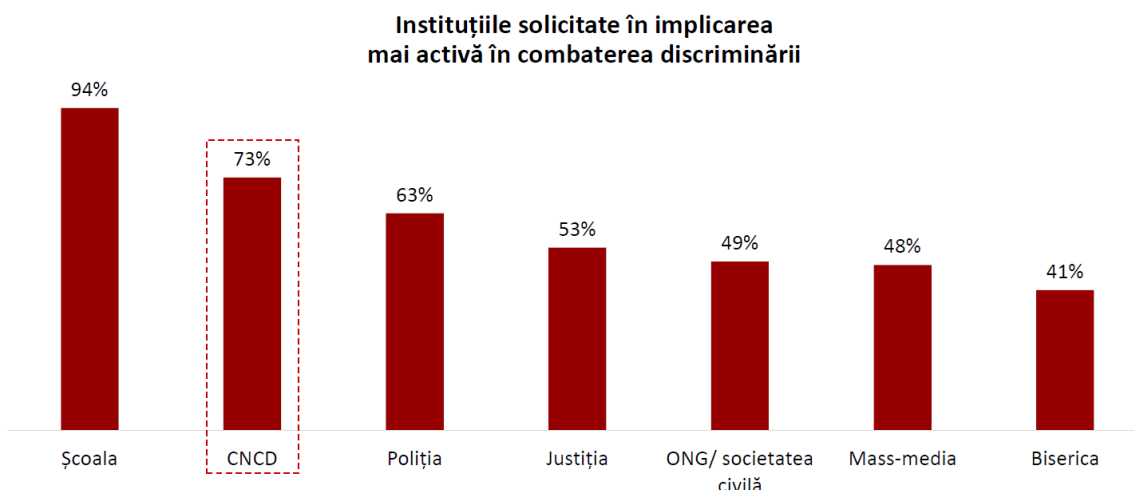
C3. Ce măsură ați lua dacă copilul dvs. ar fi discriminat? Baza=611

Unul din doi părinți se consideră suficient de informat cu privire la procedura legală în cazul unui act de discriminare. O majoritate dintre ei (65%) ar aborda direct persoana care a generat comportamentul discriminatoriu pentru a-l determina să se oprească. Procentaje mult mai mici ar apela la CNCD (7%) sau ar aborda problema cu dirigintele clasei sau cu un cadru didactic (5%).

C2. Dvs. ați auzit de Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD)? Baza=611
C4. Cunoașteți vreun caz de discriminare în care a intervenit Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD)? Baza=484

Majoritatea părinților - 79% - au auzit de Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării dar doar 7% din ei cunosc cel puțin un caz de discriminare în care a intervenit acesta.

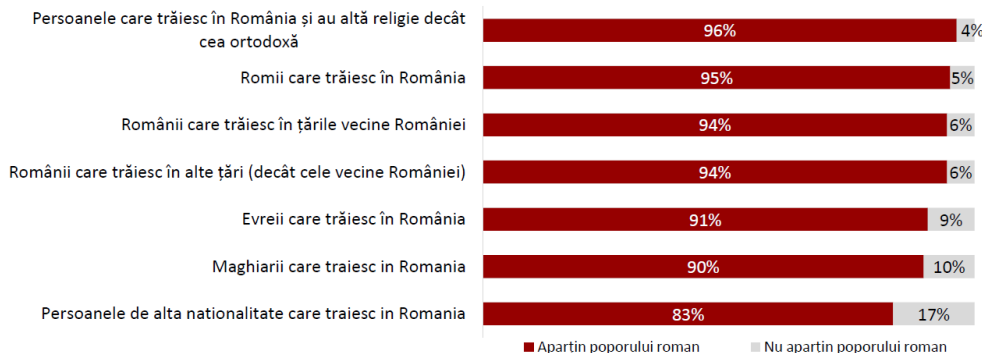
C5. Care sunt instituțiile care considerați că ar trebui să fie mai activ implicate în combaterea discriminării? Baza=611

Școala este principala instituție – aleasă în proporție de 94% - care ar trebui să fie mai activ implicată în combaterea discriminării, conform opiniei părinților. Acest lucru corelat cu răspunsul părinților privind învățarea propriilor copii cum să se protejeze contra discriminării – ceea ce o mare parte dintre ei au declarat că nu îl fac – indică posibilitatea ca această responsabilitate să fie în mare parte alocată școlii.

Părinții și-ar dori ca CNCD și poliția să fie mai activ implicate în combaterea discriminării. La polul aproape opus se află Biserica cu 41% dintre răspunsuri dorind-o mai implicată în această activitate.

ATTITUDINI ȘI PERCEPȚII DESPRE DISCRIMINARE - PĂRINȚI

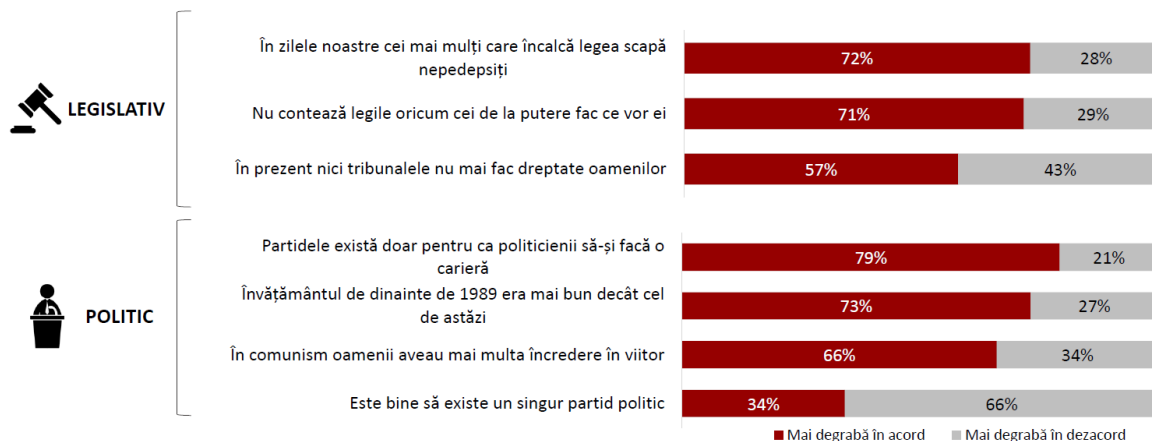
Aparțin poporului român...

A1. În opinia dvs., următoarele categorii de persoane aparțin sau nu aparțin poporului român? Baza=611

Părinții au atitudini mai degrabă incluzive față de categoria persoanelor pe care le consideră că „aparțin poporului român”, marea lor majoritate considerând că persoanele de altă religie, romii, românii din diasporă precum și evreii care trăiesc în țară pot fi considerați co-naționali. Pe de altă parte, 1 din 10 părinți consideră că maghiarii care locuiesc în România nu pot fi considerați ca aparținând poporului român.

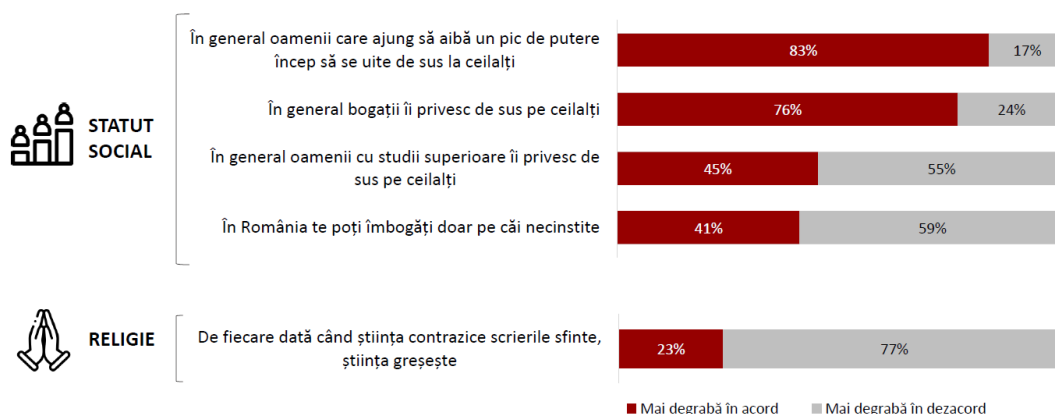
Atitudinea generală față de...

A2. Sunteți mai degrabă în acord sau mai degrabă în dezacord cu următoarele afirmații? Baza=611
A3. Sunteți mai degrabă în acord sau mai degrabă în dezacord cu următoarele afirmații? Baza=611

Părinții sunt mai degrabă pesimiști în atitudinea privind respectarea cadrului legislativ – 72% dintre aceștia fiind de părere că cei care încalcă legea rămân nepedepsiți sau că nu se poate conta pe tribunale pentru dreptate. Interesant și mai degrabă îngrijorătoare este faptul că o proporție extrem de mare din ei consideră că învățământul de dinainte de 1989 era mai bun decât cel de acum și că în perioada comunismului aveau o mai mare încredere în viitor.

Atitudinea generală față de...

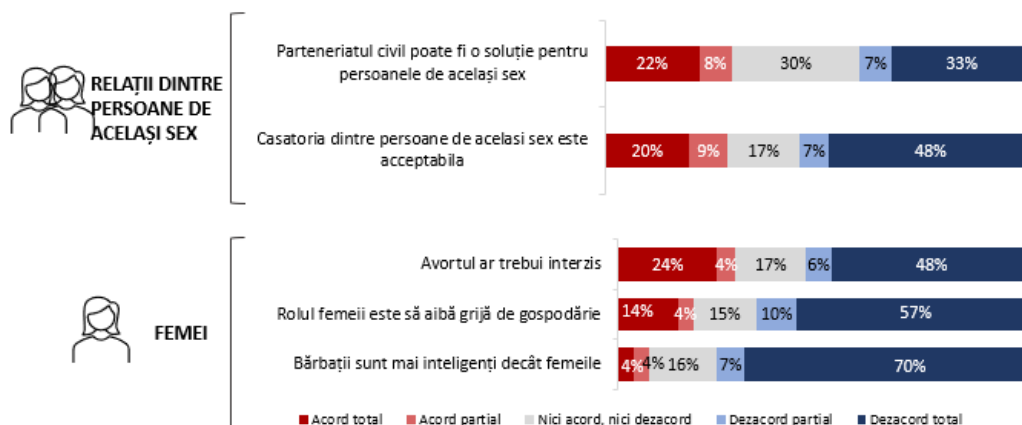

A2. Sunteți mai degrabă în acord sau mai degrabă în dezacord cu următoarele afirmații? Baza=611
A3. Sunteți mai degrabă în acord sau mai degrabă în dezacord cu următoarele afirmații? Baza=611

În ceea ce privește atitudinea față de statutul social, majoritatea părinților (87% și 76%) au răspuns că persoanele puternice și bogate au o atitudine arogantă față de cei pe care îi consideră inferiori.

Îngrijorătoare este statistica privind faptul că aproape un sfert din părinți consideră că atunci când știința contrazice scrierile sfinte, știința greșește.

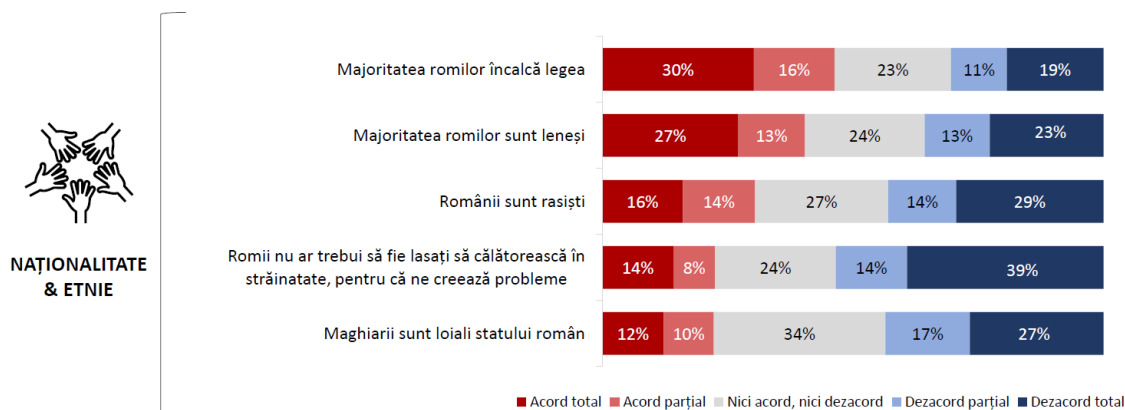
Atitudinea generală față de...

A5. Pentru fiecare dintre următoarele afirmații, vă rog să alegeți varianta de răspuns care vi se potrivește dvs. ? Baza=611

Cu privire la relațiile dintre persoanele de același sex părinții sunt mai degrabă în dezacord cu accepțiunea că parteneriatul civil poate fi o soluție pentru aceștia și în proporție de 55% consideră inacceptabilă căsătoria dintre persoane de același sex. Aproape o treime dintre respondenți consideră că avortul ar trebui interzis și aproape 1 din 5 respondenți consideră că rolul femeii este să aibă grijă de gospodărie.

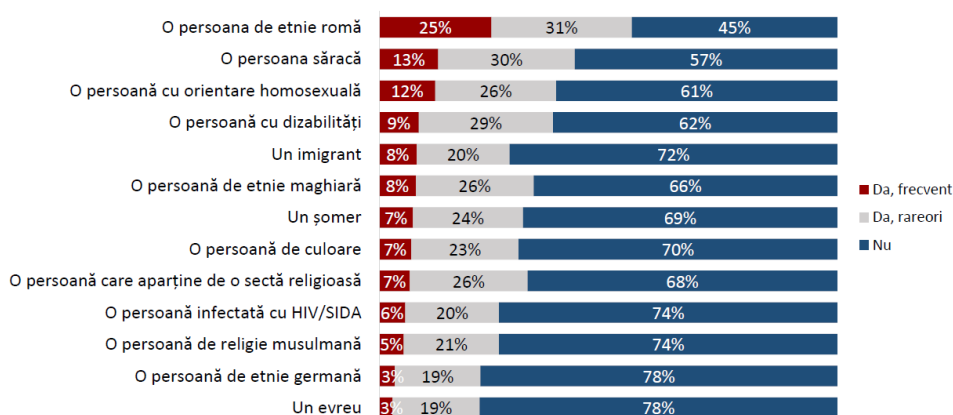
Atitudinea generală față de...

A5. Pentru fiecare dintre următoarele afirmații, vă rog să alegeți varianta de răspuns care vi se potrivește dvs. ? Baza=611

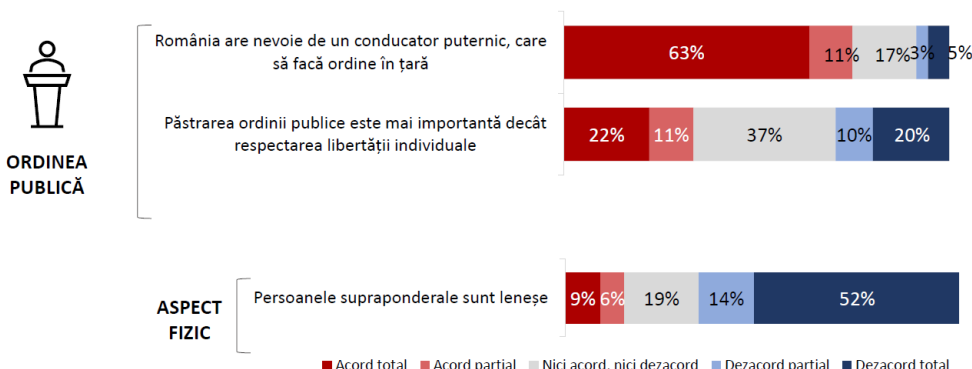
În ceea ce privesc aspecte legate de naționalitate și etnie, 43% dintre respondenți consideră că românii nu sunt rasiști, răspunzând în același timp că majoritatea romilor încalcă legea (46% din răspunsuri) și sunt leneși (40%). În același timp, un sfert dintre respondenți au declarat că au auzit sau au fost martori la discriminare față de o persoană de etnie romă. Aceste cifre confirmă trendul stabilit de către răspunsurile de mai sus faptul că persoanele de etnie romă continuă să fie printre cele mai vulnerabile categorii la discriminare.

Incidența cazurilor de discriminare în ceea ce privește:

A8. Ați auzit sau ați fost vreodată martor la exprimarea unor opinii negative care să incite la ură când vine vorba de: Baza=611

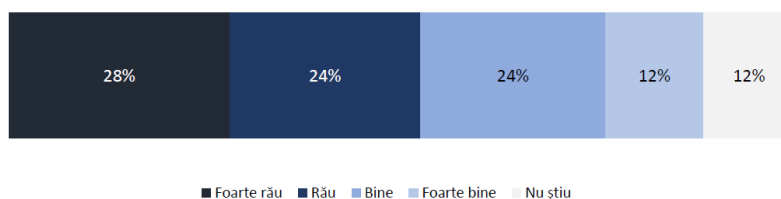
Atitudinea generală față de...

A5. Pentru fiecare dintre următoarele afirmații, vă rog să alegeți varianta de răspuns care vi se potrivește dvs. ? Baza=611

Mitul conducătorului puternic continuă cu 63% dintre răspunsurile părinților agreând cu ideea că România are nevoie de un conducător puternic, care să facă ordine în țară. În același timp 1 din 3 părinți consideră că păstrarea ordinii publice este mai importantă decât respectarea libertății individuale. Continuând tema, 36% dintre respondenți consideră că un regim militar la cârmă ar fi „bine,, pentru țară. Persoanele supraponderale sunt leneșe – 66% din respondenți se poziționează împotriva discriminării din acest punct de vedere, însă există 9% din ei care consideră că afirmația este adevărată.

Cât de bine ar fi pentru România să aibă la conducere un regim militar?

A4. Cât de bine ar fi pentru România să aibă la conducere un regim militar? Baza=611

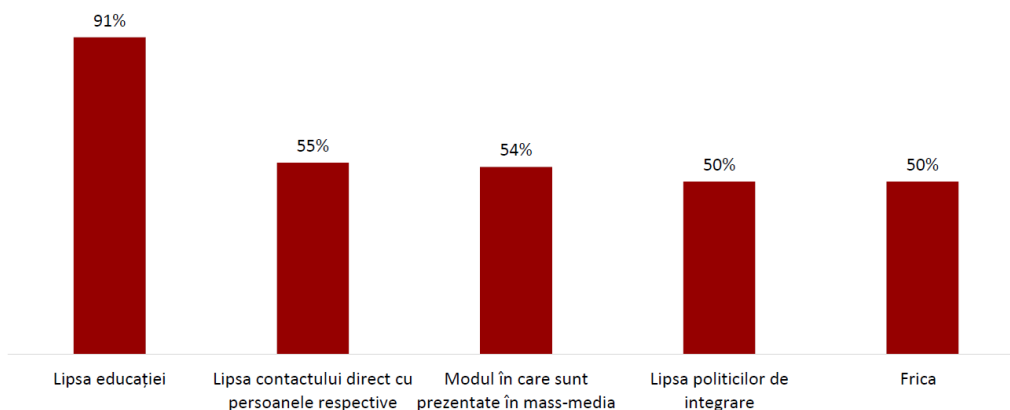
Distanța și acceptarea socială față de grupurile vulnerabile

	Să îmi fie rudă	Să îmi fie prieten	Să îmi fie coleg de muncă	Să locuiesc pe aceeași scară/stradă	Să locuiesc în același oraș/comună	Să locuiesc în România	Să vizitez România	Nu aș accepta
Săracă	34%	35%	14%	7%	6%	3%	0%	1%
Șomeră	33%	36%	10%	8%	9%	3%	0%	1%
Cu dizabilități	31%	34%	13%	9%	9%	3%	0%	2%
De etnie germană	27%	31%	15%	10%	9%	5%	1%	3%
De etnie maghiară	25%	31%	16%	9%	9%	5%	1%	4%
Un evreu	22%	32%	17%	10%	9%	4%	1%	5%
De culoare	22%	32%	18%	9%	10%	6%	1%	3%
Infectată cu HIV/SIDA	22%	28%	16%	11%	11%	3%	1%	8%
De religie musulmană	21%	30%	18%	10%	9%	5%	1%	6%
Care aparține unei secte religioase	19%	29%	20%	11%	10%	5%	1%	5%
Imigrant	18%	29%	17%	10%	9%	7%	2%	7%
De etnie romă	18%	31%	18%	12%	10%	5%	0%	5%
Cu orientare homosexuală	18%	24%	15%	9%	8%	7%	1%	19%

A6. Care ar fi cea mai apropiată relație pe care ati accepta-o cu o persoana care este...? Baza=611

Scala distanței sociale indică o intoleranță ridicată față de persoanele de etnie romă (doar 18% ar accepta să le fie rudă dar 31% ar accepta să le fie prieten), persoanele cu orientare homosexuală (18% ar accepta să le fie rudă dar 24% ar accepta să le fie prieten), și persoanele imigrante (18% ar accepta să le fie rudă, 29% ar accepta să le fie prieten, 17% ar accepta să le fie coleg de muncă, 10% ar accepta să locuiesc pe aceeași scară și 9% ar accepta să trăiască în același oraș). Aproape 20% dintre părinții respondenți au declarat că nu ar accepta deloc o persoană cu orientare homosexuală. Categoriile de persoane cu cel mai mare grad de acceptare în ceea ce privește gradul de rudenie sunt persoanele sărace (34%), cele șomere (33%) și cele cu dizabilități (31%), acestea fiind și categoriile cele mai acceptate pentru a fi prieteni.

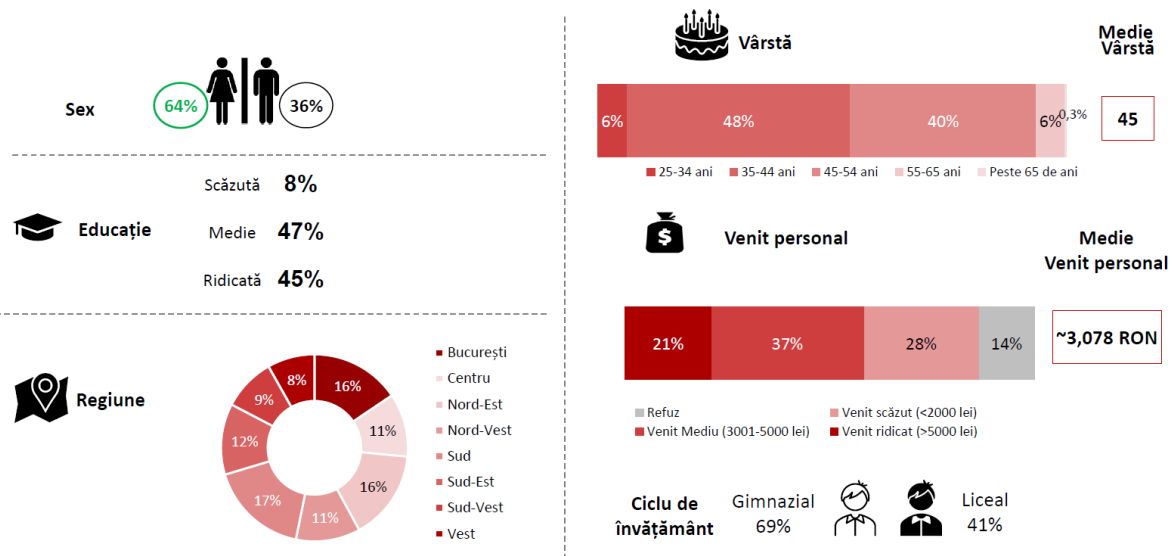
Factorii care conduc la discriminare

A9. Care credeți că sunt motivele pentru care anumite persoane discriminează pe anumite criterii, de exemplu rasă, etnie, religie, orientare sexuală? Baza=611

Lipsa educației este cel mai important factor (91%) care conduce la discriminare. Pe locul doi este lipsa contactului direct cu persoanele respective (55%) urmat foarte

îndeaproape de modul în care mass media prezintă situațiile de discriminare (54%). Lipsa politicilor de integrare și frica de „nou/diferit” sunt pe locuri egale primind 50%.

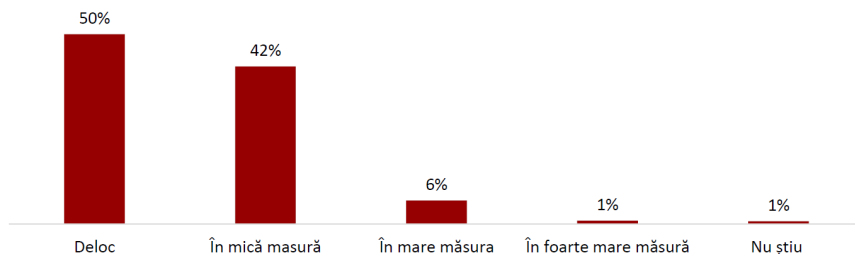

Profilul respondenților părinți – 64% din ei sunt femei și 36% bărbați. Vârsta medie este de 45 de ani, cu procentaje aproape egale între intervalul de vârste 35-44 ani (48%) și 45-54 de ani (40%). Venitul mediu este de 3000 lei și doar 21% dintre părinți au declarat că au venituri de peste 5000 lei. Cu privire la educație, valorile sunt despărțite aproape egal – 47% dintre respondenți au studii medii și 45% au studii superioare. Majoritatea respondenților (69%) au terminat cel puțin un ciclu de învățământ gimnazial. Cea mai mare parte a acestora (17%) provin din regiunea Sud, urmată de regiunile Nord-Est și București – ambele cu procentaje de 16%. Regiunea de Sud-Est este cea mai puțin reprezentată cu 9% dintre părinți provenind de acolo.

PERCEPȚIA DISCRIMINĂRII LA NIVEL ȘCOLAR – PROFESORÎ LA NIVEL GIMNAZIAL ȘI LICEAL

Discriminarea este o problemă în școală?

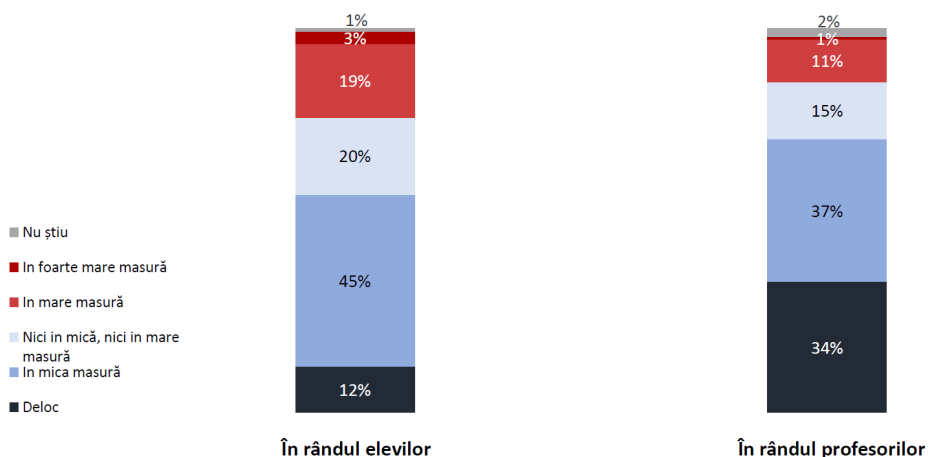

D2. Și în ce măsură considerați că discriminarea constituie o problemă în școala dumneavoastră? Baza=689

Proape jumătate – 49% – dintre profesorii intervievați consideră că discriminarea este o problemă în școală chiar dacă o mare parte dintre aceștia declară că este la nivel redus. În același timp jumătate dintre respondenți au răspuns că discriminarea nu este deloc o problemă.

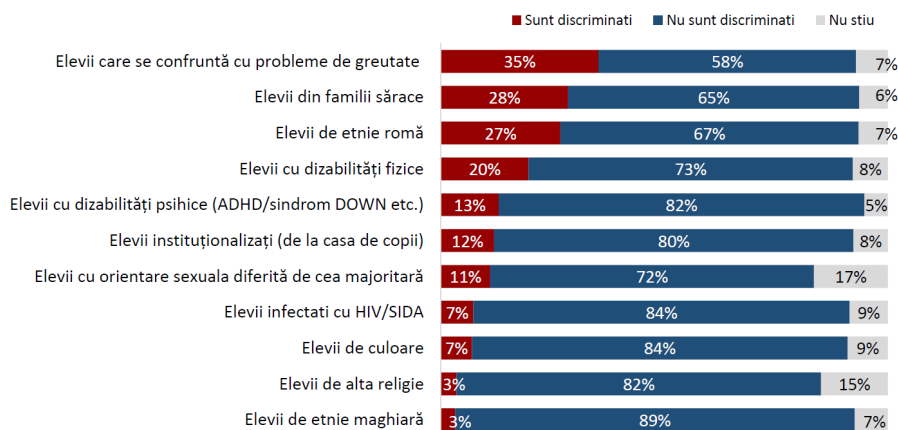
Totuși, atunci când incidente de discriminare au loc, 1 din 5 profesori cred că acestea tind să apară din partea elevilor mai degrabă decât în rândul profesorilor. Totodată 12% dintre profesori recunosc că pot exista cazuri de discriminare în mare măsură chiar și din partea profesorilor.

Există cazuri de discriminare în școlile din România?

D1. Dvs. personal, în ce măsură considerați că în școlile din România există cazuri de discriminare pe diverse criterii, cum ar fi: rasa, etnie, religie, orientare sexuală etc.? Baza=689

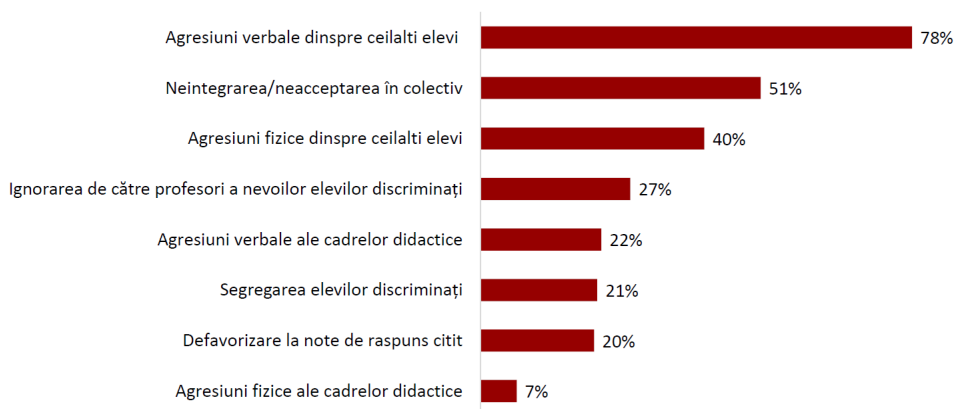
Categorii de elevi discriminați

D4. În opinia dvs., care dintre următoarele categorii de elevi sunt discriminați la dvs. în școală? Baza=689

Respondenții din grupul profesorilor consideră că principalele categorii expuse riscului de discriminare sunt elevii care se confruntă cu probleme de greutate (35%), elevii din familii sărace (28%), elevii de etnie romă (27%) și elevii cu dizabilități fizice (20%). Cei mai puțin discriminați elevi, conform percepției profesorilor, sunt cei de altă religie (3%) și cei de etnie maghiară (3%).

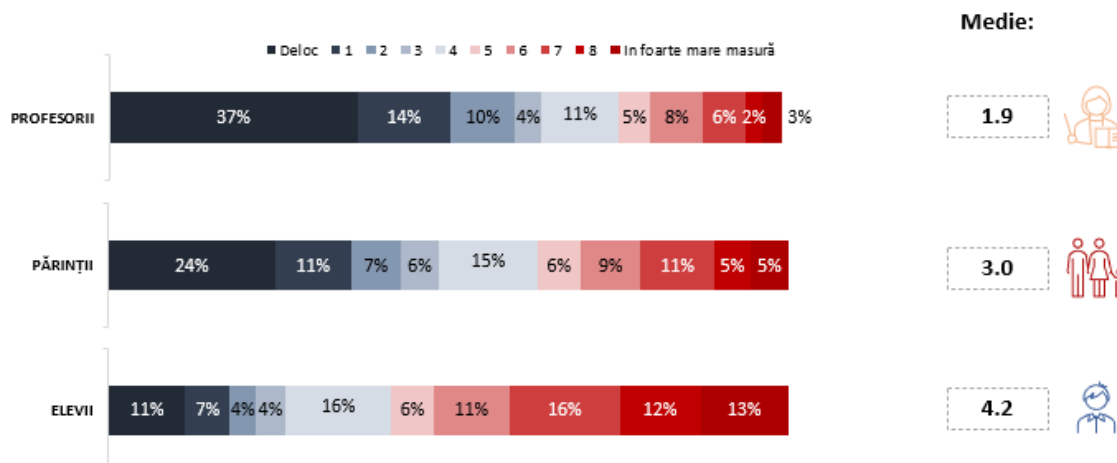
Forme de manifestare ale discriminării

D3. După părerea dvs., care sunt cele mai frecvente efecte/consecințe ale discriminării elevilor, indiferent de criteriu, în școlile din România? Baza=689

În ceea ce privește forma de manifestare a discriminării, principalele forme identificate sunt agresiuni verbale dinspre ceilalți elevi, formă ce ocupă locul întâi (78%), neintegrarea în colectiv (51%), sau agresiuni fizice dinspre ceilalți elevi (40%). În același timp, aproape 1 din 10 profesori a răspuns că agresiunea fizică a cadrelor didactice reprezintă o formă de manifestare a discriminării și 1 din 5 au declarat că aceasta se poate manifesta și prin acordarea de note mici.

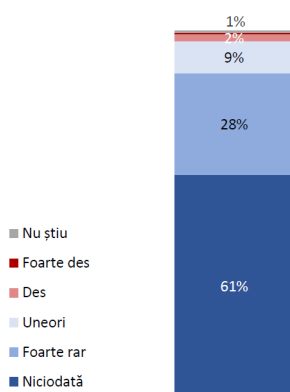
Categoriile de persoane care discriminează

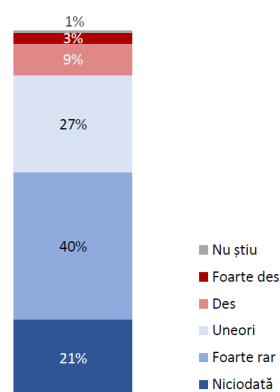
D5. Pe o scară de la 1 la 10, cine credeți că discriminează cel mai mult la nivelul școlii dvs.? Bază=605

În ceea ce privește categoriile de persoane care discriminează, profesorii consideră că cadrele didactice sunt foarte puțin probabil să reprezinte o sursă de discriminare pentru elevi, 77% din ei considerând că profesorii au un risc scăzut de generare a unei situații cu potențial discriminatoriu. Pe de altă parte, un risc mai crescut îl observă în rândul părinților și al elevilor, aceștia având un risc crescut de generare a unui caz de discriminare, față de profesori. Categoria cea mai susceptibilă să genereze cazuri de discriminare este cea a elevilor, aproximativ 52% dintre răspunsuri au declarat că elevii sunt în măsură să discrimineze.

Cazuri de discriminare provocate de profesori

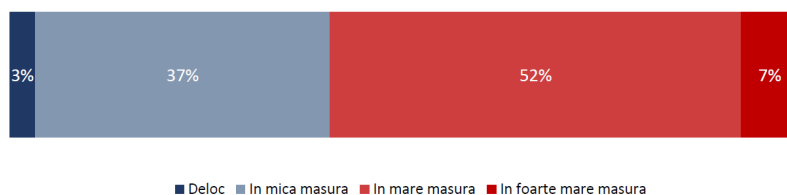
Frecvența cazurilor de discriminare din ultimii 3 ani

D6. Gândindu-vă strict la instituția de învățământ în care lucrați, cât de des ați observat cazuri de discriminare a elevilor de către cadrele didactice în ultimii 3 ani? Baza=689
D7. Și cât de des ați observat cazuri de discriminare între elevi în instituția în care lucrați în ultimii 3 ani? Baza=689

Respondenții, în proporție de 61%, nu își amintesc ca în unitatea lor de învățământ să fi observat în ultimii 3 ani cazuri de discriminare provocate de profesori. Totuși 2 din 5 dintre aceștia consideră că acestea se întâmplă chiar dacă rar. De asemenea, un procentaj aproape egal – 2 din 5 - dintre profesori își amintesc să fi observat cazuri de discriminare cauzate chiar de profesori.

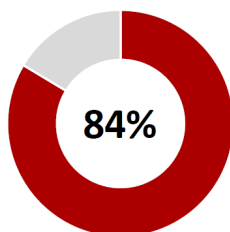
Cunoașterea legislației privind combaterea discriminării

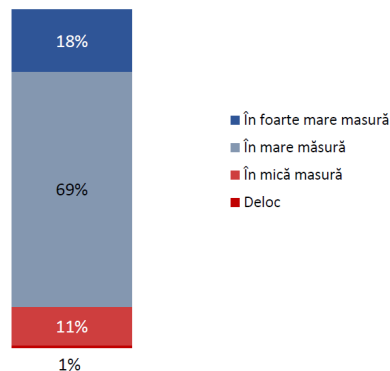
C1. Dvs personal, în ce măsură sunteți la curent cu legislația privind combaterea discriminării? Baza=689

Un procentaj important (37%) dintre profesorii la nivel gimnazial și liceal declară că sunt familiarizați doar în mică măsură cu privire la legislația privind combaterea discriminării, 3% dintre aceștia declarând că nu o cunosc deloc. Mai departe, 15% dintre aceștia consideră că politica școlii privind combaterea discriminării nu este clară. 1 din 10 profesori consideră că măsurile anti-discriminare nu sunt implementate decât în mică măsură.

Implementarea măsurilor antidiscriminare

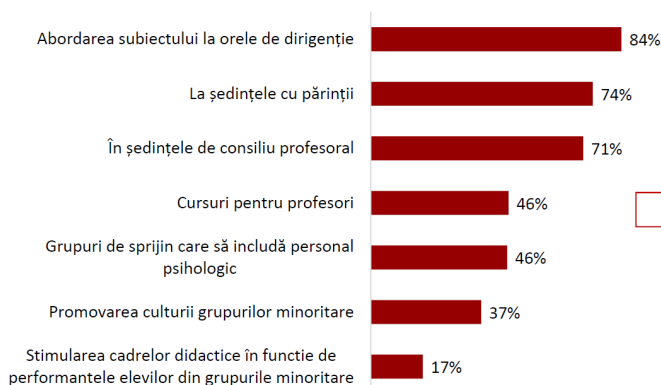

**La școală au o politică clară
privind combaterea discriminării**

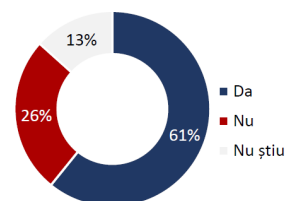

C2. Din câte știți, instituția de învățământ în care lucrați are o politică clară privind combaterea discriminării? Baza=689
C3. Și în ce măsură politica școlii/liceului privind discriminarea este și implementată? Baza=576

Implementarea politicilor antidiscriminare

Măsurile implementate sunt suficiente?

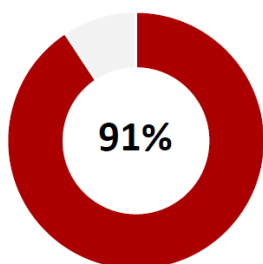

C4. Cum se implementează în școala/liceul dvs. politica antidiscriminare? Baza=689

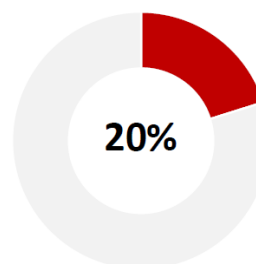
C5. Considerați că măsurile antidiscriminare implementate de instituția de învățământ în care lucrați sunt suficiente? Baza=576

Profesorii declară că, în mare parte, politicile anti-discriminare sunt implementate prin abordarea subiectului la orele de dirigenție (84%), prin discuția cu părinții (74%) sau în ședințele de consiliu profesoral. Într-o mai mică măsură sunt implementate prin cursurile pentru profesori (46%) sau prin grupuri de sprijin. Promovarea culturii grupurilor minoritare este printre ultimele metode (37%) la care se apelează pentru implementarea politicilor anti-discriminare în școli. Totodată, un sfert dintre profesori consideră că măsurile implementate nu sunt suficiente pentru combaterea discriminării.

Au auzit de CNCD

Cunosc cel puțin un caz unde a intervenit CNCD

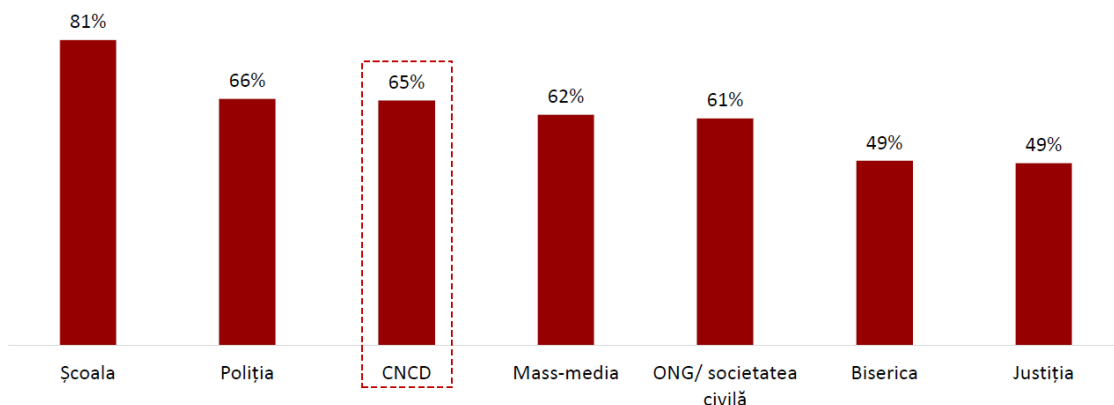

C6. Dvs. ați auzit de Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD)? Baza=689

C7. Cunoașteți vreun caz de discriminare în care a intervenit Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD)? Baza=625

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării este aproape universal cunoscut de către profesori - peste 90% dintre respondenți au declarat că au auzit de această instituție. Totuși, chiar dacă profesorii sunt mai familiarizați decât părinții cu cazurile în care gestionate de CNCD, 80% nu pot numi un caz în care să fi intervenit Consiliul.

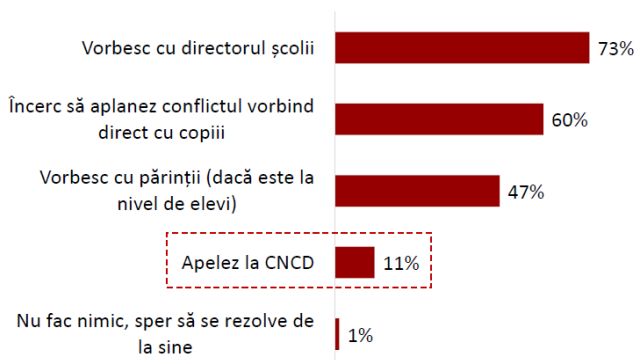
Instituțiile solicitate în implicarea mai activă în combaterea discriminării

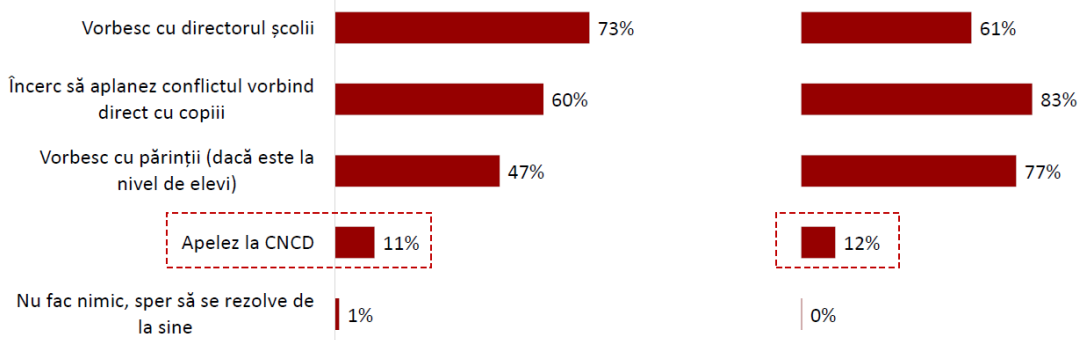
C8. Care sunt instituțiile care considerați că ar trebui să fie mai activ implicate în combaterea discriminării? Baza=625

Conform sondajului, profesorii însșiși consideră că școala s-ar putea implica mai activ în dezvoltarea de activități pentru promovarea toleranței (81%). De asemenea, aceștia consideră implicarea poliției, a Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, a presei și a societății civile aproximativ la fel de importante (medie de 63.5%). Biserica și sistemul legal sunt pe ultimul loc cu procentaje de 49%.

Soluționarea cazurilor de discriminare în rândul profesorilor

Soluționarea cazurilor de discriminare în rândul elevilor

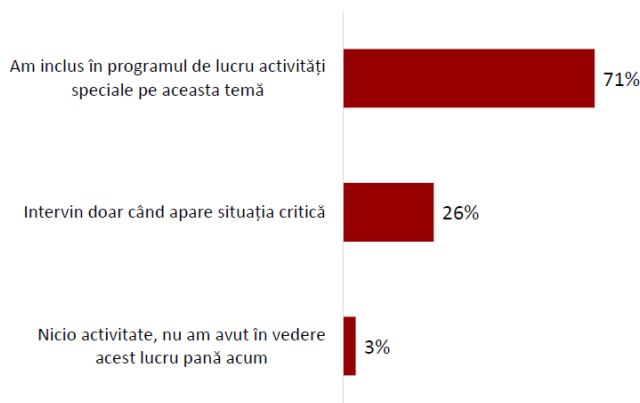

C9. Cum ați acționa dacă ați sesiza un caz de discriminare în rândul profesorilor? Baza=689

C9.1. Cum ați acționa dacă ați sesiza un caz de discriminare în rândul elevilor? Baza=689

Atunci când este vorba de soluționarea cazurilor de discriminare cauzate de profesori, aceștia preferă să apeleze la directorul școlii (73% din cazuri). În cazurile când disputele provin din rândul elevilor, de cele mai multe ori profesorii încearcă să aplaneze conflictul discutând direct cu copiii (83%) sau discutând cu părinții acestora (77%).

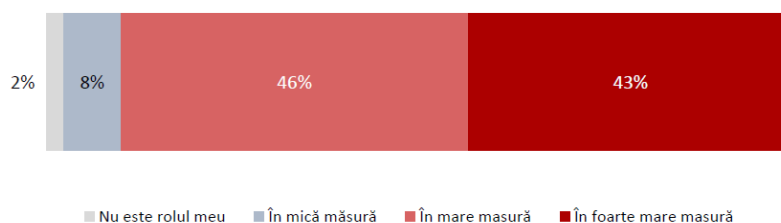
Activități școlare care ajută la combaterea discriminării

C10. Ce activitate aveți în clasă pentru a învăța elevii să nu discrimineze? Baza=689

Aproape 1 din 3 profesori au declarat că intervin doar atunci când apare o situație critică de discriminare fără să întreprindă activități de prevenire sau combatere a acestor incidente. Totuși, o majoritate – 71% - declară că au inclus activități speciale pentru combaterea discriminării în programele lor școlare.

Asumarea responsabilității privind educarea elevilor în ceea ce privește discriminarea

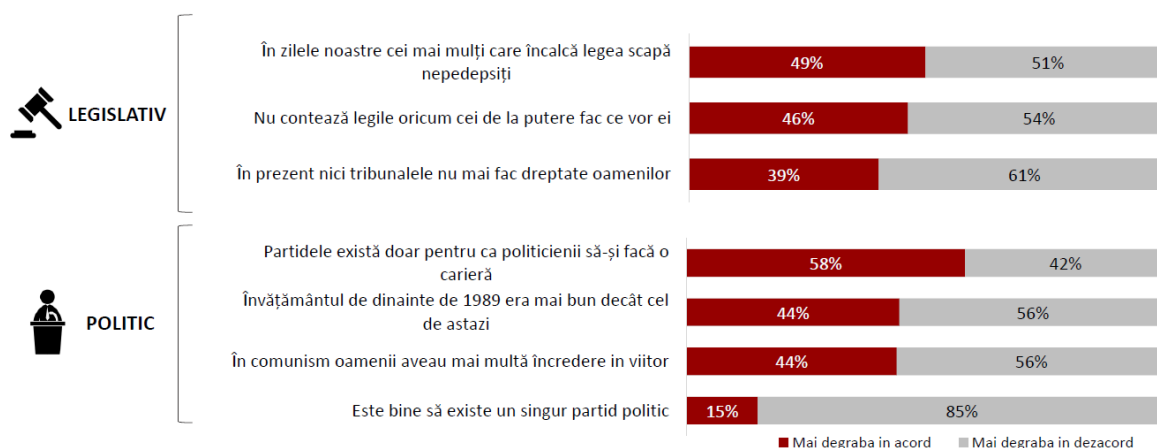
C11. În ce măsură vă simțiți responsabil pentru conturarea unui comportament tolerant/nediscriminatoriu la nivelul elevilor? Baza=689

Într-o oarecare contradicție cu răspunsul părinților însă păstrând tendința privind importanța școlii în educația non-discriminatorii, marea majoritate a profesorilor își asumă responsabilitatea pentru această educație (89% sunt de acord cu acest lucru cel puțin în mare măsură). Nu sunt de ignorat totuși opinia a cel puțin 1 din 10 profesori care declară că acesta este rolul lor doar într-o mică măsură sau deloc.

ATTITUDINI ȘI PERCEPȚII DESPRE DISCRIMINARE - PROFESORI LA NIVEL GIMNAZIAL ȘI LICEAL

Profesorii manifestează o atitudine în general deschisă față de categoriile de persoane care aparțin poporului român, marea majoritatea a răspunsurilor fiind de acord că persoanele de altă religie, diaspora, romii și evreeii aparțin țării.

Atitudinea generală față de...

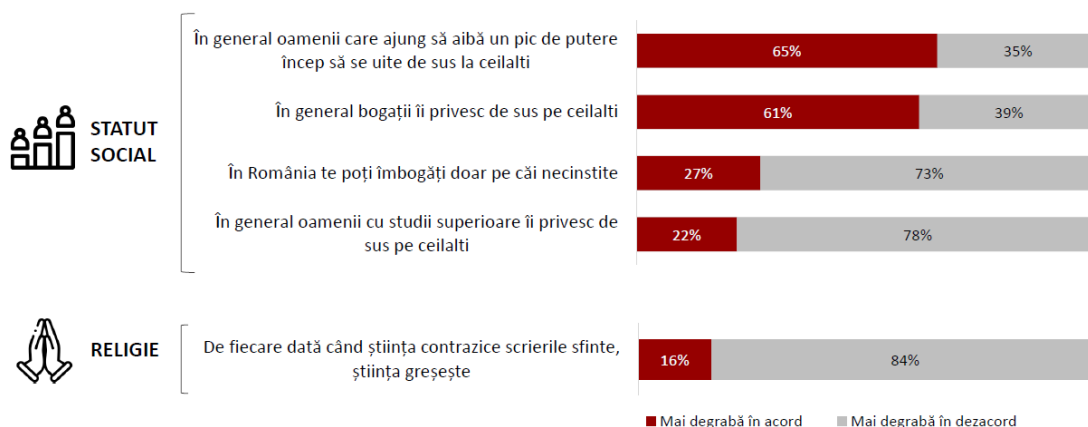

A2. Sunteți mai degrabă în acord sau mai degrabă în dezacord cu următoarele afirmații? Baza=689
A3. Sunteți mai degrabă în acord sau mai degrabă în dezacord cu următoarele afirmații? Baza=689

Procentajul de profesori cu păreri optimiste cu privire la sistemul legislativ sunt cu puțin mai mulți decât cu atitudini mai rezervate. Aproape jumătate dintre răspunsuri (49%) sunt de acord cu faptul că cei care „încalcă legile scapă nepedepsiți de lege,, și mai mult de 1 din 3 răspunsuri au fost de acord cu faptul că tribunalele nu „mai fac dreptate oamenilor,,.

De asemenea, aproape jumătate dintre răspunsuri (44%) sunt de acord că „învățământul de dinainte de 1989 era mai bun decât cel de astăzi” și că exista mai multă încredere în viitor în perioada comunismului. Îngrijorător este și faptul că aproape 1 din 5 respondenți au declarat că este bine să existe un singur partid politic.

Atitudinea generală față de...

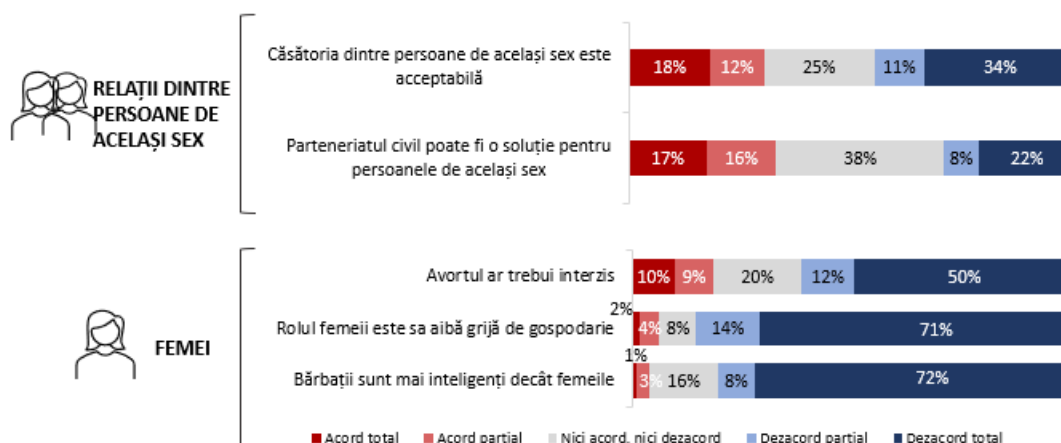

A2. Sunteți mai degrabă în acord sau mai degrabă în dezacord cu următoarele afirmații? Baza=689
A3. Sunteți mai degrabă în acord sau mai degrabă în dezacord cu următoarele afirmații? Baza=689

Profesorii respondenți sunt mai degrabă în acord cu părinții în opinia lor privind atitudinea celor percepuți drept având un statut social mai înalt, majoritatea răspunsurilor (65% și 61%) declarând că îi percep drept aroganți. Totuși mult mai puțin profesori (persoane cu studii superioare) sunt de acord că persoanele cu studii superioare sunt arogante – 22% în comparație cu 44% la părinți.

De asemenea, aproape 1 din 5 profesori consideră că atunci când știința contrazice scrierile sfinte, știința greșește.

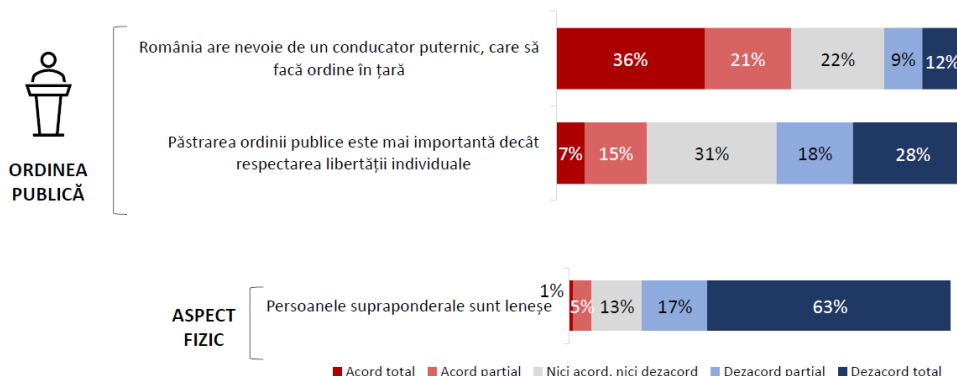
Atitudinea generală față de...

A5. Pentru fiecare dintre următoarele afirmații, vă rog să alegeți varianta de răspuns care vi se potrivește dvs. ? Baza=689

Profesorii nu sunt de acord cu căsătoria dintre persoane de același sex în proporții mai mici decât la părinți, însă totuși ridicate – 45% dintre răspunsuri își exprimă dezacordul cel puțin parțial. Totuși aproape 1 din 3 profesori sunt de acord cu o astfel de căsătorie, cu 3% mai mulți decât media la nivelul populației generale – 27% - conform sondajului de opinie privind nivelul discriminării în România publicat de CNCD și IPP în 2018.³⁴

Atitudinea generală față de...

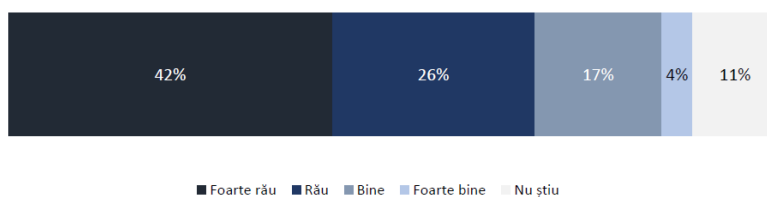

A5. Pentru fiecare dintre următoarele afirmații, vă rog să alegeți varianta de răspuns care vi se potrivește dvs. ? Baza = 689

34 Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării și Institutul pentru Politici Publice. „Sondaj de opinie la nivel național privind nivelul discriminării în România și percepțiile actuale asupra infracțiunilor motivate de ură.”, Sondaj efectuat de IRES. 2018. Accesat aici: https://www.cncd.ro/wp-content/uploads/2021/01/Sondaj_de_opinie_NoIntoHate_2018.pdf

Mitul conducătorului puternic este crezut și de 57% din respondenții profesori, cu 6 puncte de procentaj mai puțin decât părinții dar în continuare destul de ridicat. De asemenea, în aproape 1 din 5 cazuri păstrarea ordinii publice este considerată mai importantă decât respectarea libertății individuale. De altfel, 1 din 5 profesori consideră că ar fi „bine,, și „foarte bine” pentru România să aibă la conducere un regim militar.

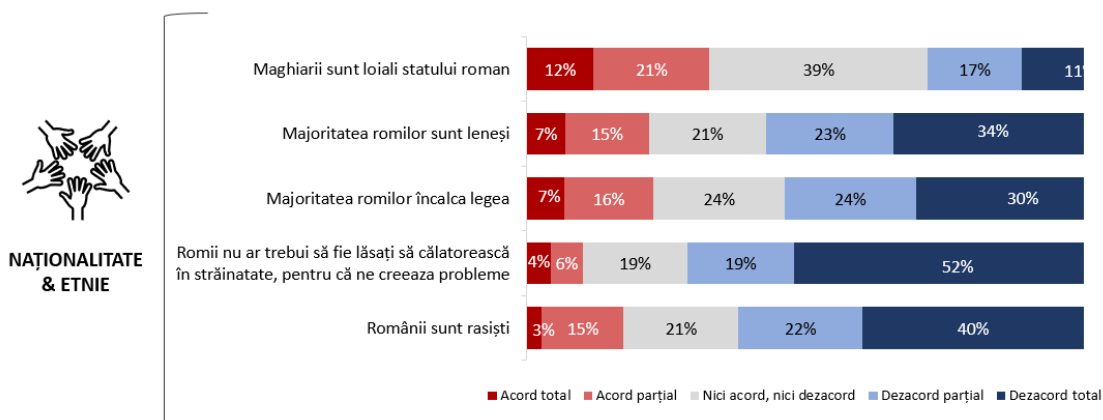
Cât de bine ar fi pentru România să aibă la conducere un regim militar?

A4. Cât de bine ar fi pentru România să aibă la conducere un regim militar? Baza=689

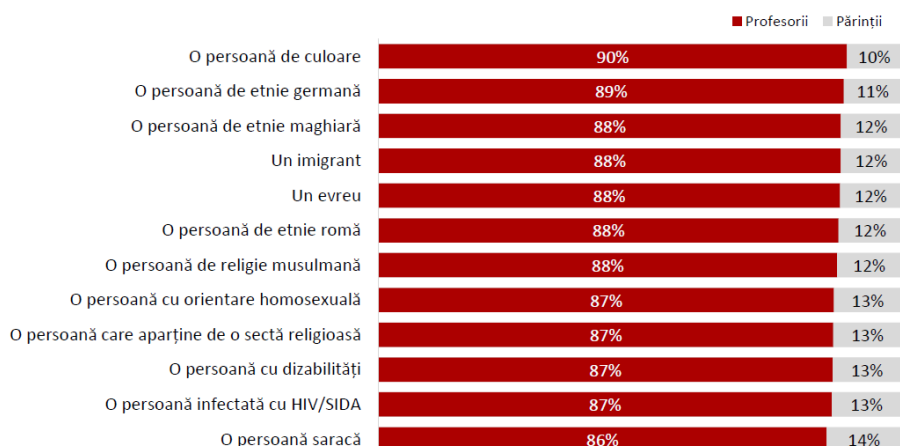
Cu privire la atitudinile generale privind naționalitatea și etniile, 28% dintre profesori sunt parțial de acord cu afirmația că maghiarii nu sunt loiali statului român și aproape 1 din 5 consideră că majoritatea romilor sunt leneși și încalcă legea. 40% dintre aceștia nu consideră că românii sunt rasiști.

Atitudinea generală față de...

A5. Pentru fiecare dintre următoarele afirmații, vă rog să alegeți varianta de răspuns care vi se potrivește dvs.? Baza = 689

Cine sunt mai toleranți față de următoarele categorii de persoane?

A7. Cine considerați ca sunt mai toleranți față de următoarele categorii de persoane: părinții sau profesorii din școala dvs? Baza=689

Profesorii se percep ca fiind extraordinar de toleranți în comparație cu părinții. Dacă părinții, în răspunsurile lor, considerau că profesorii sunt mai toleranți într-o proporție medie de 45% față de ei, percepția profesorilor cu privire la ei înșiși este incomparabil mai mare. Interesant este faptul că toleranța este cel mai redusă în ceea ce privește persoane sărace, deși chiar în răspunsurile lor de mai devreme, o mare parte din profesori erau de acord cu afirmația că „persoanele cu studii înalte nu sunt arogante,,.

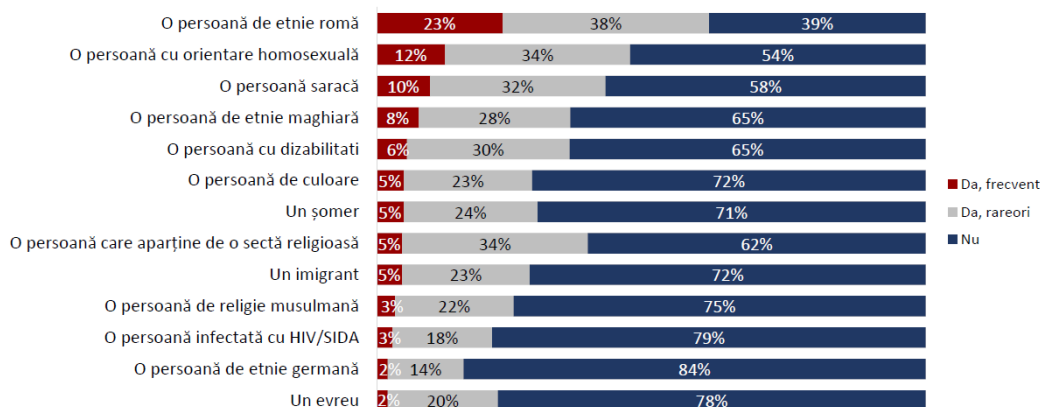
Distanța și acceptare socială față de grupurile vulnerabile

	Să îmi fie rudă	Să îmi fie prieten	Să îmi fie coleg de muncă	Să locuiesc pe aceeași scară/stradă	Să locuiesc în același oraș/comună	Să locuiesc în România	Să vizitez România	Nu aș accepta
Săracă	50%	32%	7%	5%	2%	4%	1%	0%
Șomeră	47%	32%	6%	5%	3%	4%	1%	1%
Cu dizabilități	45%	33%	9%	6%	2%	4%	1%	0%
De etnie germană	40%	35%	10%	5%	2%	5%	2%	1%
De etnie maghiară	38%	32%	13%	5%	3%	5%	3%	2%
Un evreu	37%	34%	11%	5%	3%	6%	2%	1%
De culoare	36%	36%	12%	5%	3%	5%	2%	1%
Infectată cu HIV/SIDA	35%	32%	12%	7%	4%	6%	2%	2%
Imigrant	34%	31%	12%	6%	4%	7%	4%	2%
De religie musulmană	33%	35%	13%	5%	3%	6%	3%	2%
Care aparține unei secte religioase	32%	32%	15%	7%	4%	5%	2%	2%
De etnie romă	30%	33%	15%	6%	5%	7%	2%	2%
Cu orientare homosexuală	29%	30%	14%	6%	4%	6%	3%	8%

A6. Care ar fi cea mai apropiată relație pe care ați accepta-o cu o persoană care este...? Baza=689

În ceea ce privește scala distanțării sociale acceptate față de grupurile minoritare, profesorii prezintă procentaje mai crescute decât părinții cu privire la acceptarea anumitor categorii de persoane. Profesorii mai degrabă acceptă persoanele cu orientare homosexuală să le fie prieten (30%) decât rudă (29%), persoanele de etnie romă să le fie prieten (33%) decât rudă (30%) și persoanele de religie musulmană să le fie prieten (35%) decât rudă (33%). La polul opus se află persoanele sărace - 50% - , șomerii - 47% - , și persoanele cu dizabilități - 45% cu care profesorii ar accepta o relație de rudenie.

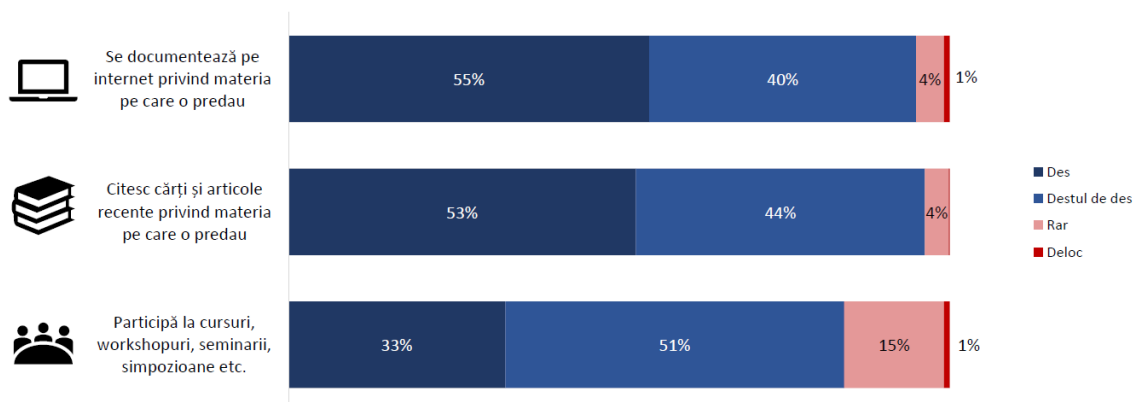
Incidența cazurilor de discriminare în ceea ce privește:

A8. Ați auzit sau ați fost vreodată martor la exprimarea unor opinii negative care să incite la ură când vine vorba de: Baza=689

Cel mai frecvent profesorii au fost expuși la incidente de discriminare față de romi (23%) sau persoane homosexuale (12%). Interesant este faptul că incidentele implicând o persoană considerată a fi săracă este aproape (10%) pe același loc cu cele afectând persoane homosexuale. Cele mai puțin observate incidente privesc persoanele musulmane (3%), cele infectate cu HIV/SIDA (3%), cele de etnie germană (2%) sau evreii (2%).

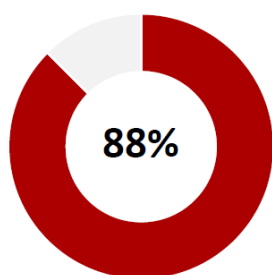
Cât de des obișnuiesc profesorii să...

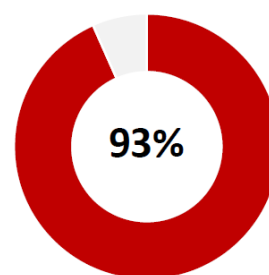
A12. Cât de des obișnuieți să... Baza=689

Profesorii se percep a fi în mare proporție documentați cu privire la materia pe care o predau – 95% dintre aceștia documentându-se des pe internet, 97% citind cărți și articole și 84% participând la workshop-uri și seminarii.

Au participat la cursuri de perfecționare în ultimii 2 ani

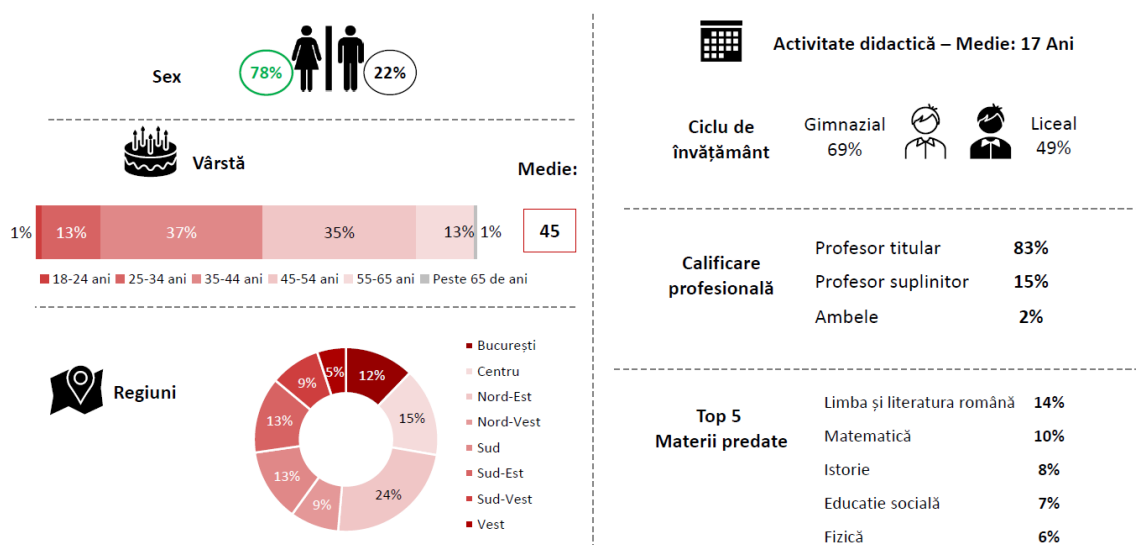

Consideră cursurile de perfecționare utile

A10. Ați participat la cursuri de perfecționare în ultimii doi ani? Baza=689
A11. Și considerați aceste cursuri de perfecționare utile? Baza=602

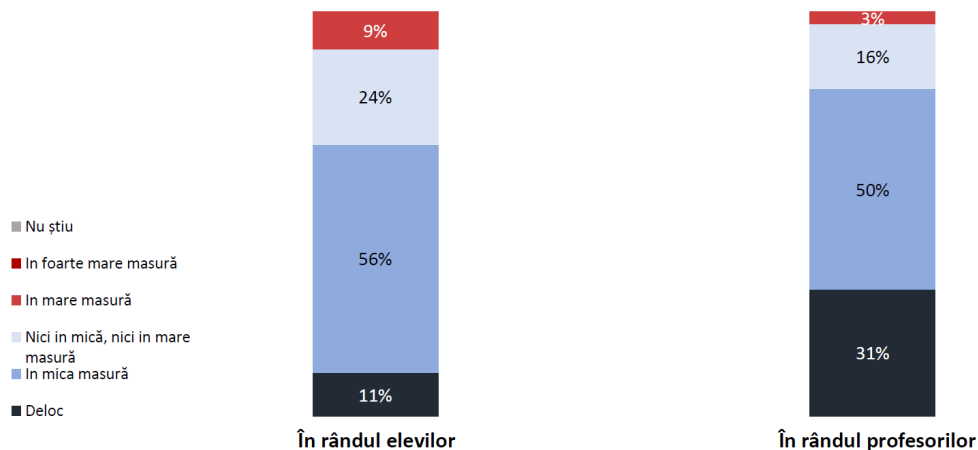
Aproximativ 9 din 10 profesori intervievați au participat în ultimii 2 ani la unul sau mai multe cursuri de perfecționare și majoritatea covârșitoare (93%) a celor care au participat consideră aceste cursuri utile.

Profilul respondenților din rândul profesorilor este în proporție de 78% reprezentat de femei și 22% bărbați, cu vârste cuprinse între 18 și peste 65 de ani, cu o medie de 45 de ani. Din punct de vedere al reprezentativității la nivel național, grupul de respondenți este omogen, cu o pondere ușor mai ridicată pentru zona Nord-Est. Activitatea didactică medie este de 17 ani. Din punct de vedere al ciclului de învățământ, ciclul gimnazial este reprezentat de 69% din respondenți și cel liceal de 49%. 83% din respondenți sunt profesori titulari ce predau în majoritate limba și literatura română, matematică, istorie, educație socială și fizică.

PERCEPȚIA DISCRIMINĂRII LA NIVEL ȘCOLAR - REPREZENTANȚII AI INSPECTORATELOR ȘCOLARE JUDEȚENE

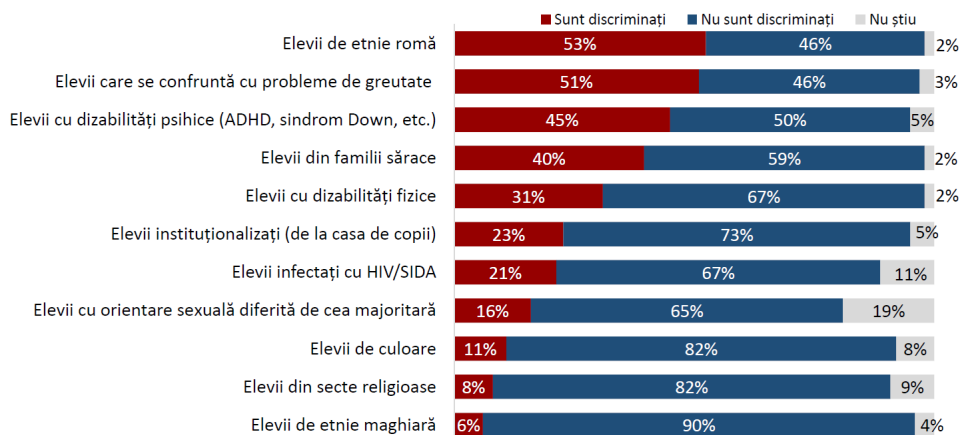
Există cazuri de discriminare în școlile din România?

D1. Dvs. personal, în ce măsură considerați că în școlile din România există cazuri de discriminare pe diverse criterii, cum ar fi: rasă, etnie, religie, orientare sexuală etc.? Baza= 131

Reprezentanții inspectoratelor școlare județene (ISJ) sunt în marea lor majoritate de părere că în școlile din România există doar în mică măsură sau deloc cazuri de discriminare, indiferent de criteriu. Atât în ceea ce privește elevii cât și profesorii procentele fiind asemănătoare. În rândul elevilor, reprezentanții ISJ consideră în proporție de 67% că există cazuri de discriminare în timp ce în ceea ce privește profesorii, tot aceștia consideră în proporție de 81% că apar cazuri de discriminare în mică măsură sau deloc. Există în rândul reprezentanților ISJ și o parte care consideră că există o incidență moderată a situațiilor de discriminare, aproximativ 24% în ceea ce privește elevii și 16% în rândul profesorilor. În același timp, doar 9% din reprezentanții ISJ consideră că există cazuri de discriminare în rândul elevilor și doar 3% consideră că aceste situații apar și în rândul profesorilor.

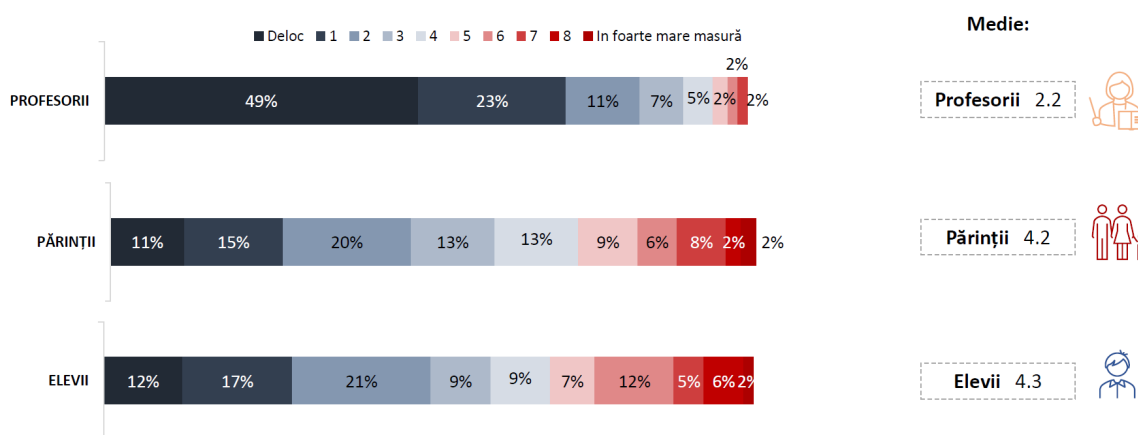
Categorii de elevi discriminați

D2. În opinia dvs., care dintre următoarele categorii de elevi sunt discriminate de obicei în școli? Baza=131

Conform răspunsurilor respondenților din cadrul ISJ-urilor, primele 3 categorii de elevi cele mai susceptibile la discriminare sunt elevii de etnie romă (53%), elevii cu probleme de greutate (51%) și cei cu dizabilități psihice (ADHD, sindrom Down, etc) (45%). Îndeaproape urmează elevii din familii sărace și cei cu dizabilități fizice. La polul opus, elevii de culoare (11%), cei din secte religioase (8%) și elevii de etnie maghiară (6%) sunt categoriile considerate de reprezentanții ISJ ca fiind cei mai puțin expuși la discriminare.

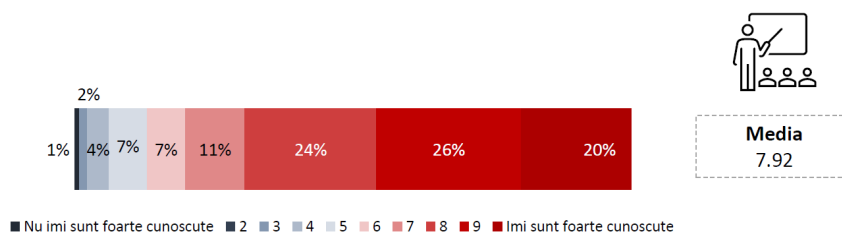
Categoriile de persoane care discriminează

D3. Pe o scară de la 1 la 10, cine credeți că discriminează cel mai mult la nivelul școlii dvs.? Baza = 131

În ceea ce privește categoriile de persoane care discriminează, reprezentanții ISJ sunt de părere că profesorii sunt foarte puțin probabil să reprezinte o sursă de discriminare pentru elevi, 95% din ei considerând că profesorii au un risc scăzut de generare a unei situații cu potențial discriminatoriu. Pe de altă parte, un risc mai crescut îl observă în rândul părinților și al elevilor, aceștia având un risc dublu de generare a unui caz de discriminare, față de profesori.

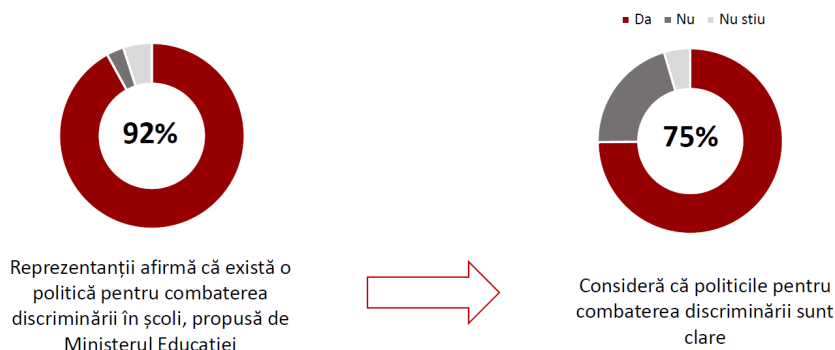
Cât de bine cunosc reprezentanții măsurile de combatere a discriminării?

C1. Pe o scară de la 1 la 10, cât de bine cunoașteți măsurile de combatere a discriminării în școli? Baza = 131

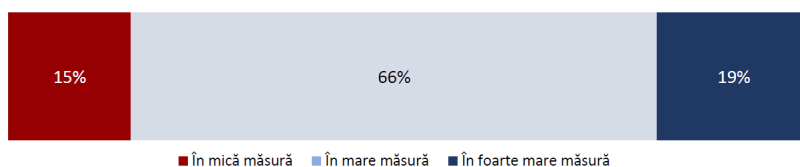
Conform datelor colectate, reprezentanții ISJ consideră că marea lor majoritate (88%) cunosc în profunzime măsurile de combatere a discriminării. Totuși 1 din 10 respondenți consideră că nu le sunt foarte cunoscute aceste măsuri și 1 din 4 consideră că politicile pentru combaterea discriminării nu sunt suficient de clare.

Existența politicilor privind combaterea discriminării

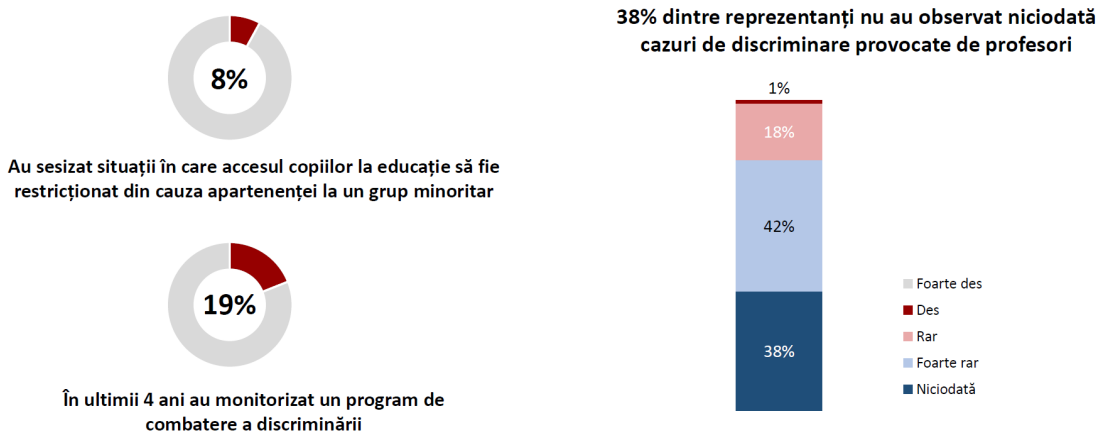
C2. Gândindu-vă la politicile de educație, există o componentă destinată combaterii discriminării în școli propusă de către Ministerul Educației? Baza = 131
C3. Din punctul dvs. de vedere, instituțiile de învățământ au o politică clară privind combaterea discriminării? Baza = 131

Implementarea măsurilor antidiscriminare

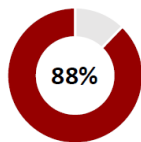
C4. În ce măsură politica institutiilor de învățământ din județul dvs. privind discriminarea este și implementată? Baza = 131

Din punct de vedere al gradului de implementare al măsurilor existente privind combaterea discriminării, la nivel județean, există o segregare clară a părerilor reprezentanților ISJ, respectiv, aproximativ același procent din ei consideră că măsurile sunt implementate în mică măsură (15%) și în foarte mare măsură (19%), în timp ce 6 din 10 din ei consideră că măsurile sunt implementate în mare măsură.

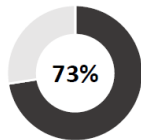

C6. Ați sesizat situații în care școlile nu au permis accesul copiilor pe motive de apartenență la un grup minoritar (rasă, etnie, religie, orientare sexuală etc.)? Baza = 131
C7. De-a lungul timpului au fost implementate diverse programe cu finanțare din partea Uniunii Europene. Ați monitorizat vreun program de combatere a discriminării în ultimii 4 ani? Baza = 131
C5. În procesele de verificare a calității activităților de educație, cât de des ați observat cazuri de discriminare a elevilor de către cadrele didactice? Baza = 131

Doar 8% din reprezentanții ISJ au sesizat situații în care accesul copiilor la educație să fie restricționat din cauza apartenenței la un grup minoritar, timp în care aprox. 20% din ei au participat în monitorizarea unui program de combatere a discriminării în ultimii 4 ani. Analizând categoriile care generează cazuri de discriminare în școli, 38% din respondenții reprezentanți ISJ au răspuns că nu au observat niciodată cazuri de discriminare provocate de profesori; alți 42% susțin că au observat acest tip de comportament foarte rar. Aproape 1 din 5 au declarat că au observat un comportament discriminatoriu des și foarte des.

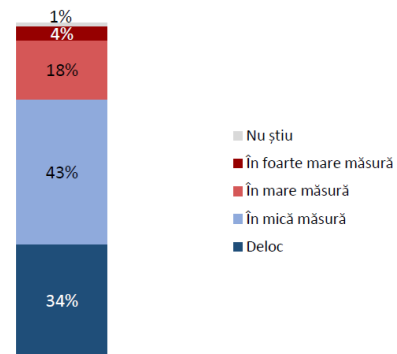

La angajare profesorii **NU** evită zonele cu un număr ridicat de minorități

Majoritatea reprezentanților nu au colaborat cu CNCD în ultimii 3 ani

Implicarea ISJ în elaborarea Strategiei naționale pentru combaterea discriminării

C10. Din câte știți dvs., cadrele didactice evită să participe la concursuri de ocupare a posturilor vacante din zonele cu număr ridicat de minorități etnice? Baza = 131

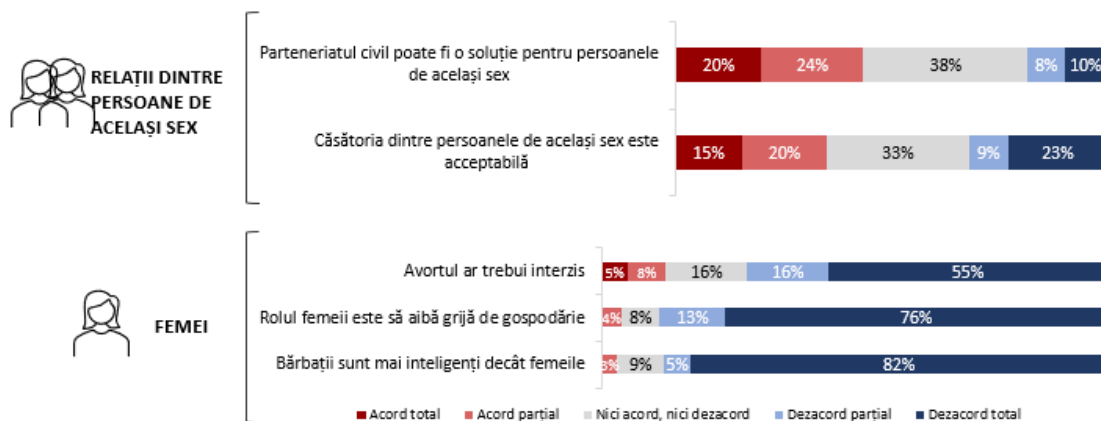
C9. Gândindu-vă la ultimii 3 ani, în câte acțiuni ați fost implicat alături de CNCD? Baza = 131

C8. În ce măsură au fost consultate Inspectoratele școlare în elaborarea Strategiei naționale pentru combaterea discriminării? Baza = 131

Reprezentanții ISJ susțin că în proporție covârșitoare de 88% profesorii nu evită să se angajeze în zone teritoriale cu un număr ridicat de minorități etnice. 77% dintre respondenți consideră că ISJ a fost implicat doar în mică măsură sau neimplicat deloc în procesul de elaborare a Strategiei naționale pentru combaterea discriminării. În ceea ce privește colaborarea cu CNCD în ultimii 3 ani, majoritatea reprezentanților susțin că nu au avut colaborări.

ATITUDINI ȘI PERCEPȚII DESPRE DISCRIMINARE - REPREZentanȚI AI INSPECTORATELOR ȘCOLARE JUDEȚENE

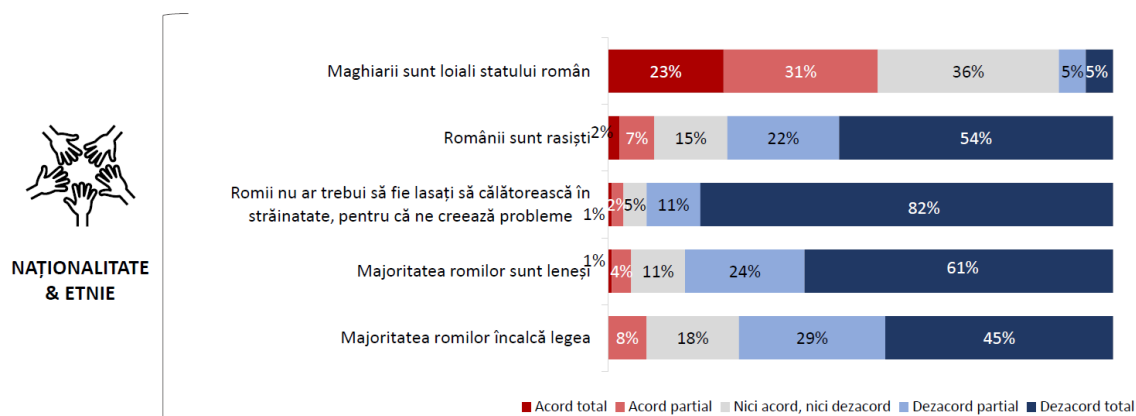
Atitudinea generală față de...

A1. Pentru fiecare dintre următoarele afirmații, vă rog să alegeți varianta de răspuns care vi se potrivește dvs.. Baza = 131

Din punct de vedere al percepției atitudinii cu privire la relațiile dintre persoane de același sex, reprezentanții ISJ sunt de acord (44%) că parteneriatul civil poate fi o soluție pentru persoanele de același sex și aproximativ în aceeași măsură consideră acceptabilă căsătoria dintre persoane de același sex. În ceea ce privește percepția femeilor, percepția cu privire la interzicerea avorturilor este în proporție majoritară împotriva. De asemenea, trendul se păstrează și cu privire la afirmația că rolul femeii este să aibă grijă de gospodărie și că bărbații sunt mai inteligenți decât femeile. Există un dezacord covârșitor cu privire la toate aceste 3 aspecte privind percepția femeii, în rândul respondenților din cadrul ISJ.

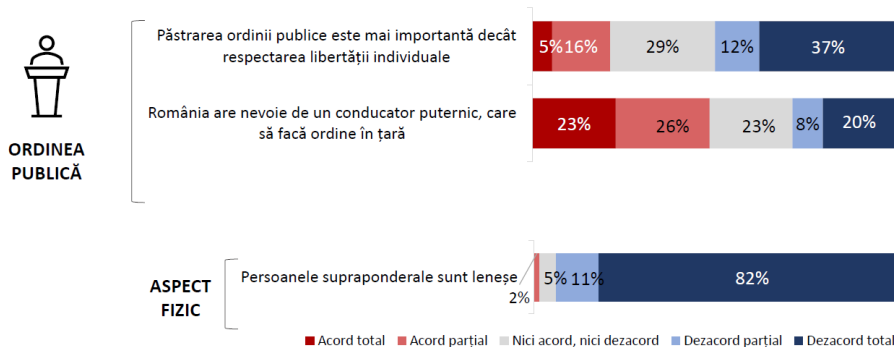
Atitudinea generală față de...

A1. Pentru fiecare dintre următoarele afirmații, vă rog să alegeți varianta de răspuns care vi se potrivește dvs.. Baza = 131

În ceea ce privește aspectele legate de naționalitate și etnie, respondenții consideră în proporție de 54% că maghiarii sunt loiali statului român. Respondenții sunt mai degrabă în dezacord cu afirmația că românii sunt rasiști (76%) și cu cea conform căreia romii nu ar trebui să fie lăsați să călătorească în străinătate, pentru problemele pe care le generează acolo (93%). În ceea ce privește percepția asupra romilor ca fiind leneși, 85% din respondenți și-au exprimat dezacordul cu privire la afirmație. În proporție de 74% respondenții sunt de părere că majoritatea romilor NU încalcă legea.

Atitudinea generală față de...

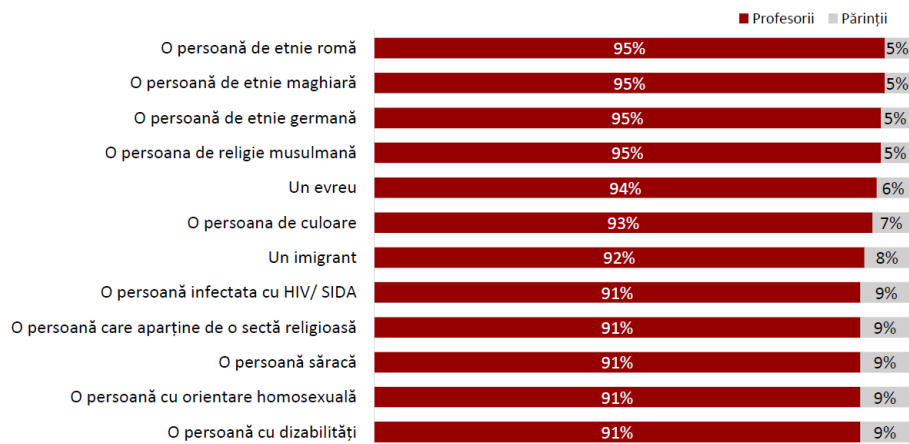
A1. Pentru fiecare dintre următoarele afirmații, vă rog să alegeți varianta de răspuns care vi se potrivește dvs.. Baza = 131

Păstrarea ordinii publice este mai importantă decât respectarea libertății individuale, este o afirmație care pare să dividă percepția respondenților, astfel încât există atât procente semnificative care consideră că afirmația nu este valabilă, 37% fiind în dezacord total și 12% în dezacord parțial, în timp ce 16% sunt în acord parțial și 5% în acord total. De asemenea, această situație ipotetică nu suscită deloc interesul a 29% din respondenți, aceștia aflându-se în poziție de indiferență.

49% dintre reprezentanții ISJ consideră că România are nevoie de un conducător puternic.

Persoanele supraponderale sunt leneșe – 93% din respondenți se poziționează împotriva discriminării din acest punct de vedere, însă există 2% din ei care consideră că afirmația este adevărată.

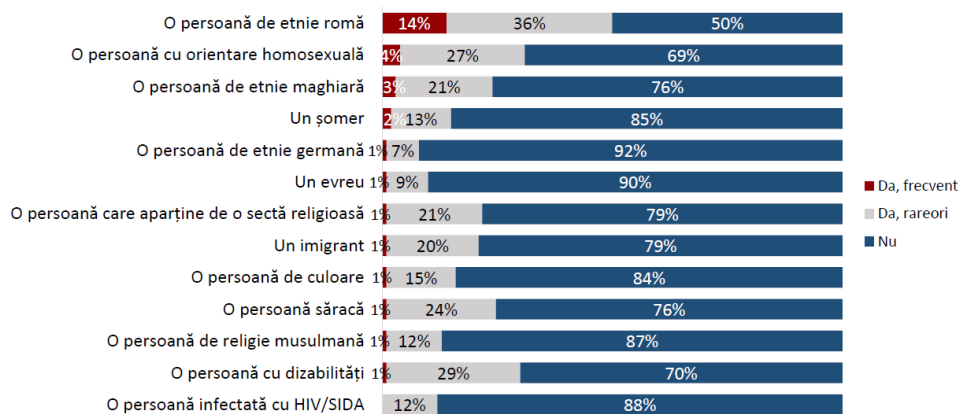
Cine sunt mai toleranți față de următoarele categorii de persoane?

A2. Cine considerați că sunt mai toleranți față de următoarele categorii de persoane: părinții sau profesorii din instituțiile de învățământ din județul dvs.? Baza= 131

Respondenții consideră că profesorii dau dovadă de mult mai multă toleranță față principalele categorii de persoane aflate în risc de discriminare, comparativ cu părinții.

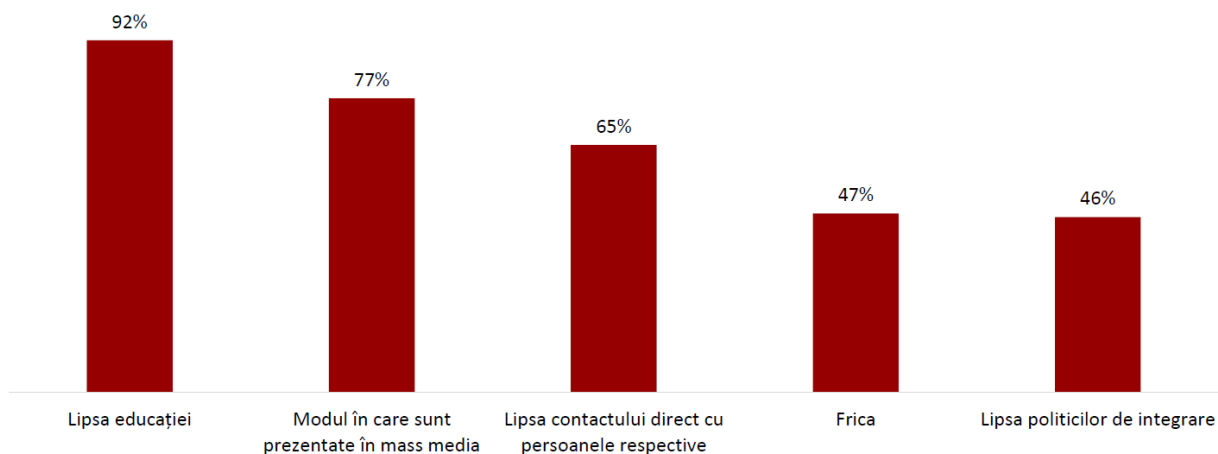
Incidența cazurilor de discriminare în ceea ce privește:

A3. Ați auzit sau ați fost vreodată martor la exprimarea unor opinii negative care să incite la ură când vine vorba de: Baza= 131

Aproape 1 din 5 inspectori școlari județeni au declarat că au fost martori, chiar dacă rareori, la incidente de discriminare contra persoanelor de etnie romă, homosexuale, secte religioase, imigrant, săracă sau cu dizabilități. Persoanele de etnie romă rămân în topul categoriilor de persoane care sunt ținta cazurilor frecvente de discriminare, conform respondenților în inspectoratele județene.

Factorii care conduc la discriminare

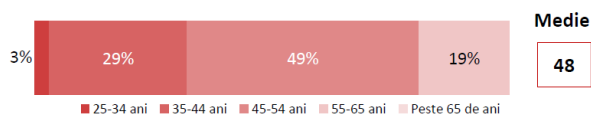

A4. Care credeți că sunt motivele pentru care anumite persoane discriminează pe anumite criterii, de exemplu rasă, etnie, religie, orientare sexuală? Baza= 131

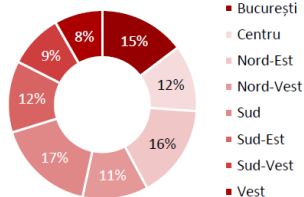
După părerea persoanelor intervievate, lipsa educației este cel mai important factor cauzator al discriminării. Pe locul doi se află modul în care mass media prezintă situațiile de discriminare (77%), urmat de lipsa contactului direct cu persoanele respective(65%). De cele mai multe ori comportamentul discriminatoriu este dictat/combinat de un fond anxios generat de lipsa cu informații și de frica de necunoscut, fapt ce îl relevă și următorul factor "frica" cu 47%.

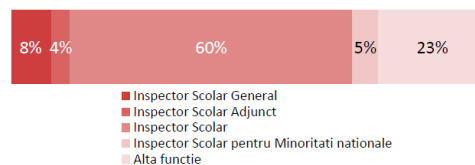
Vârstă

Regiuni

Funcție în inspectorat

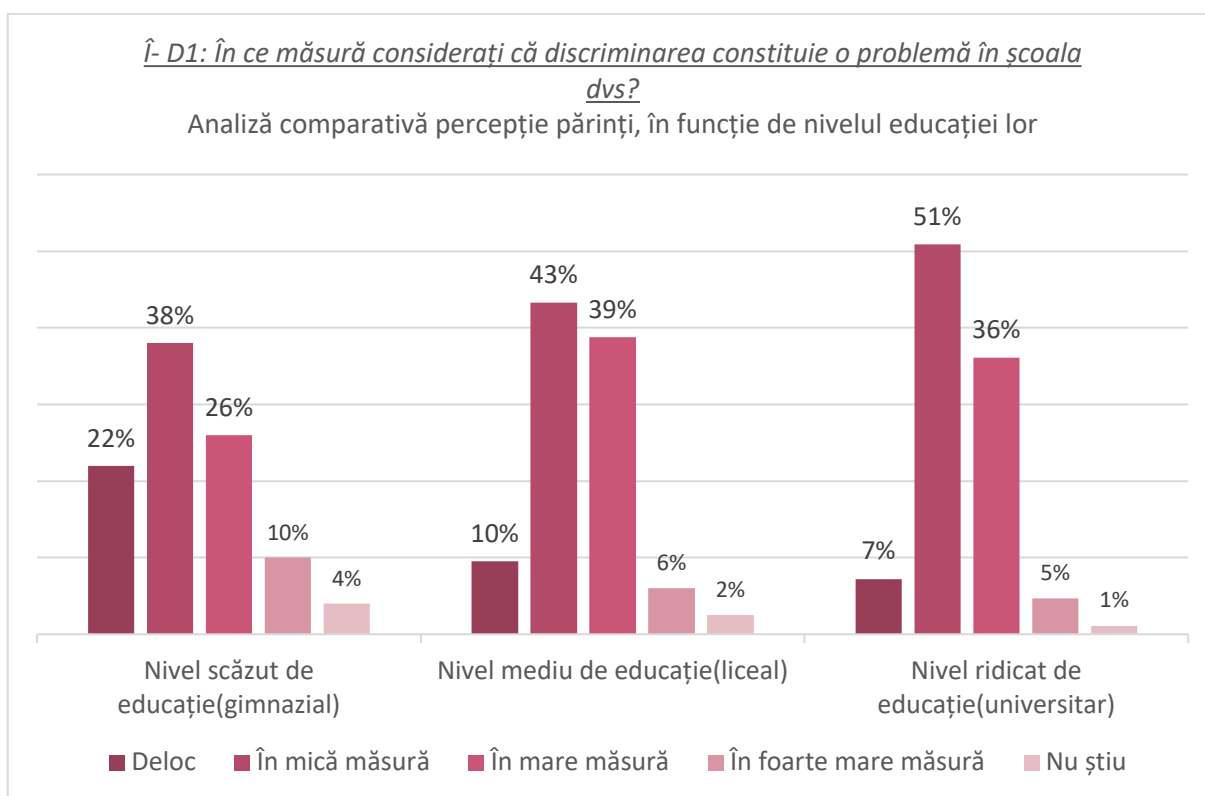

Respondenții sunt în proporție de 73% femei și 27% bărbați, cu vârste cuprinse între 25 și peste 65 de ani, având o medie de 48 de ani. Din punct de vedere al reprezentativității la nivel național, respondenții sunt din toate regiunile țării în proporții omogene. Din punct de vedere al funcției, 60% din ei sunt inspectori școlari, 8% sunt inspectori școlari generali, 4% sunt inspectori școlari adjuncți, 5% sunt inspectori școlari pentru minorități naționale și 23% au alte funcții.

ANALIZA COMPARATIVĂ A DATELOR COLECTATE - PROFESORI - PĂRINȚI - REPREZENTANȚI AI INSPECTORATELOR ȘCOLARE JUDEȚENE

În cele ce urmează vom face o analiză comparativă între răspunsurile celor 3 categorii de respondenți la anumite întrebări care necesită o atenție mai amănunțită

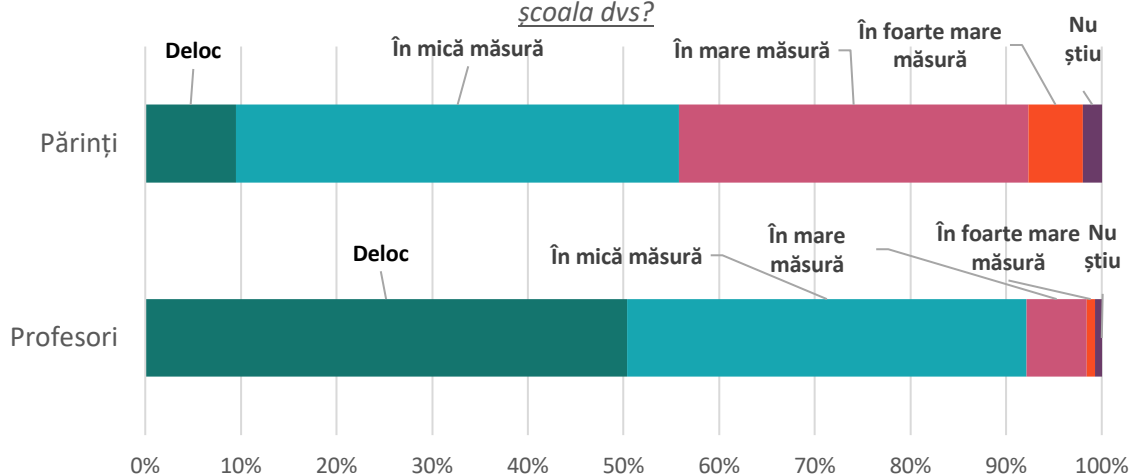
Din datele ce compun graficul de mai jos se poate trage concluzia că nivelul de educație al părintelui influențează în mod direct percepția asupra gradului de îngrijorare privind discriminarea în școli. Dacă pe segmentul de părinți cu nivel scăzut de educație există o lipsă de interes cu privire la acest subiect sau percepția asupra acestui tip de problemă lipsește complet, o dată cu creșterea nivelului de educație se poate observa o mai mare conștientizare asupra dimensiunii discriminării la nivel școlar.

Din datele ce compun graficul de mai sus se poate trage concluzia că nivelul de educație al părintelui influențează în mod direct percepția asupra gradului de îngrijorare privind discriminarea în școli. Dacă pe segmentul de părinți cu nivel scăzut de educație există o lipsă de interes cu privire la acest subiect sau percepția asupra acestui tip de problemă lipsește complet, o dată cu creșterea nivelului de educație se poate observa o mai mare conștientizare asupra dimensiunii discriminării la nivel școlar.

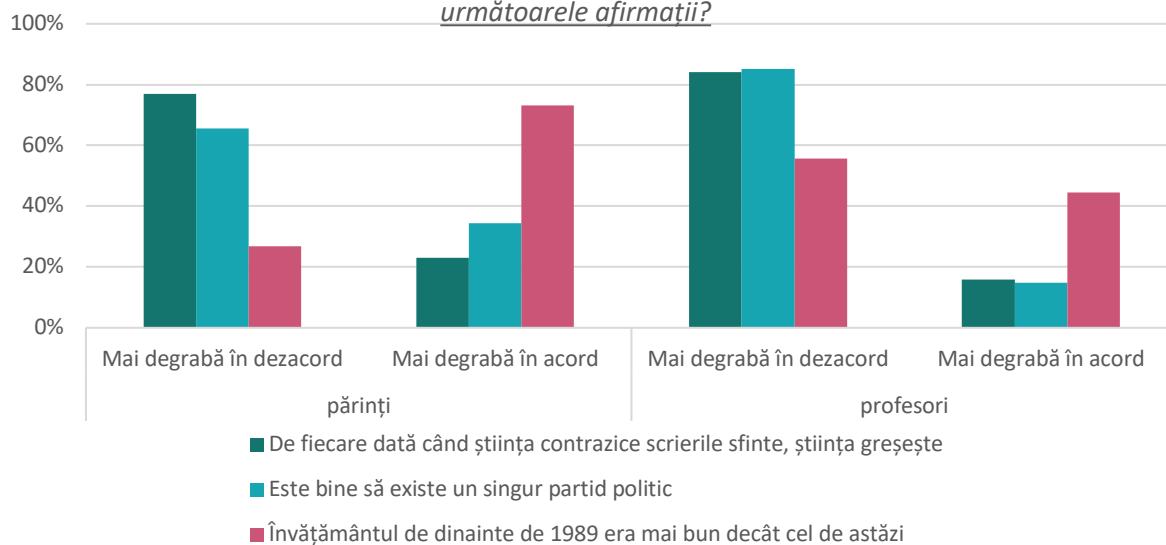
Analiza comparativă asupra Percepției profesorilor și a părinților cu privire la constituirea sau nu a discriminării ca problemă în școala unde predau/învață copiii

Î-D1: În ce măsură considerați că discriminarea constituie o problemă în școala dvs?

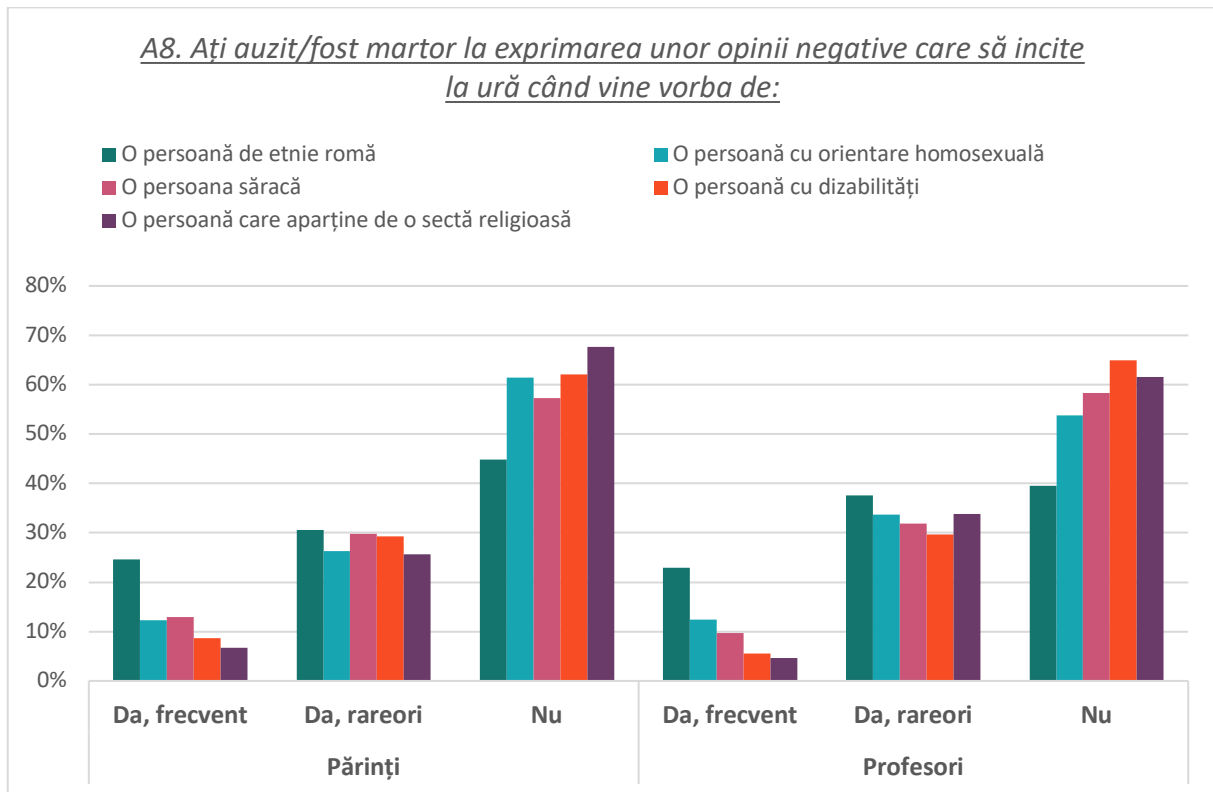

Există o mare discrepanță între percepția părinților și a profesorilor cu privire la existența discriminării în școli. 50% dintre profesori consideră că discriminarea nu este deloc o problemă și aproape la fel de mulți consideră că este o problemă doar în mică măsură. Acest lucru este în contrast cu o mare parte dintre părinți care consideră că discriminarea este o problemă mare (aproape 40%).

A3. Sunteți mai degrabă în acord sau mai degrabă în dezacord cu următoarele afirmații?

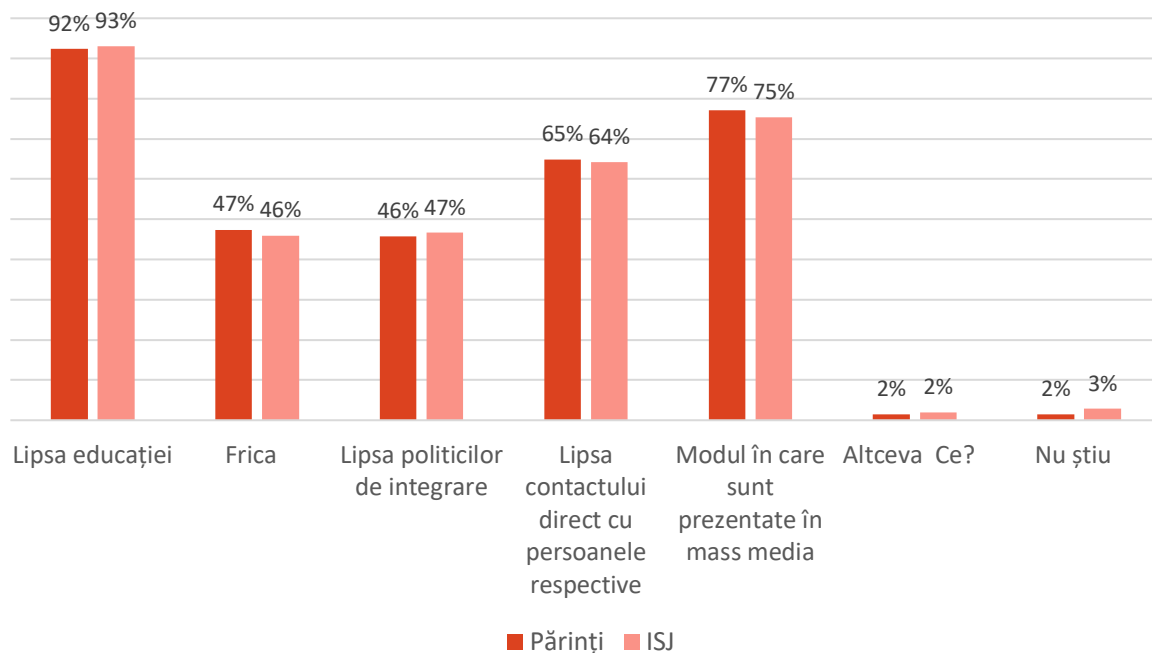
Procentaje mici dar totuși îngrijorătoare de părinți (aproximativ 20%) și profesori (aproximativ 18%) sunt de acord ca atunci când „știința contrazice scrierile sfinte, știința greșește”. De asemenea, procentaje semnificative de părinți (peste 70%) și profesori (45%) sunt de acord cu afirmația precum că „învățământul de dinainte de 1989 era mai bun decât cel de astăzi”.

Cel puțin 30% dintre părinți și/sau profesori au declarat că au auzit, chiar dacă rareori, exprimarea unor opinii negative la adresa categoriilor de persoane menționate. Persoanele de etnie romă continuă să fie cel mai des victimele incidentelor de discriminare - aproape 25% dintre părinți și profesori declară că au fost frecvent martorii unor astfel de incidente. Persoane cu orientare homosexuală sunt categoria următoare de victime conform percepției profesorilor și a părinților, urmată foarte îndeaproape de persoanele sărace.

Conform majorității reprezentanții ISJ și a părinților (92%) „lipsa educației” este cel mai mare motiv pentru care anumite persoane discriminează. Această cauză este identificată ca fiind un factor major (aprox 90%). În planul doi se află modul în care mass-media reprezintă persoanele din categorii susceptibile la discriminare precum și lipsa contactului direct cu persoanele respective.

A9. Care credeți că sunt motivele pentru care anumite persoane discriminează pe anumite criterii, de exemplu rasă, etnie, religie, orientare sexuală?

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

1. În ceea ce privește forma de manifestare a discriminării, principalele forme identificate sunt agresiuni verbale dinspre ceilalți elevi, formă ce ocupă locul întâi, agresiuni fizice dinspre ceilalți elevi și neintegrearea în colectiv. Important de observat este faptul că părinții consideră că cel puțin o anumită formă de discriminare este exercitată de profesori și se manifestă prin defavorizarea la note – 37% - și ignorarea victimelor de către profesori – 35%. Părinții cred de asemenea că elevii discriminați sunt agresați verbal de către profesori – o treime din răspunsuri a vizat această chestiune. Interesant este că și profesorii au răspuns că o formă de manifestare a discriminării sunt ignorarea elevului de către profesor, agresiunile verbale, precum și segregarea elevilor, ceea ce reprezintă o recunoaștere a faptului că aceste lucruri chiar se întâmplă.

Aceste date indică două lucruri: (1) o nevoie de cunoaștere mai bună a regulamentului de interior privind comportamentul profesorilor în clasă și față de elevi și (2) o nevoie a profesorilor de instrumente pentru gestionarea situațiilor delicate/sensibile cu potențial de conflict, care pot apărea între elevi și profesori dar și doar între elevi.

2. Aproape jumătate – 49% - dintre profesorii intervievați consideră că discriminarea este o problemă în școală chiar dacă o mare parte dintre aceștia o percep ca fiind la nivel redus. De asemenea, un procentaj aproape egal – 39% - dintre profesori își amintesc să fi observat cazuri de discriminare cauzate chiar de profesori în interiorul propriei școli.

Aceste date indică că percepția despre *ce anume constituie un incident de discriminare* poate fi diferită chiar de la profesor la profesor în cadrul aceleiași școli. Se relevă necesitatea unor sesiuni de cursuri adresate profesorilor pentru actualizarea informațiilor privind discriminarea.

3. Un procentaj important dintre profesorii la nivel gimnazial și liceal declară în sondaj că sunt familiarizați doar în mică măsură cu privire la legislația privind combaterea discriminării, 3% dintre aceștia declarând că nu o cunosc deloc. Mai departe 15% dintre aceștia consideră că politica școlii privind combaterea discriminării nu este clară și 1 din 10 profesori consideră că măsurile anti-discriminare nu sunt implementate decât în mică măsură.

Datele indică faptul că există nevoia unor cursuri privind legislația și politicile naționale cât și ale școlii cu privire la discriminare. De asemenea, este nevoie ca toți profesorii să fie la același nivel de informare cu privire la discriminare, prin urmare, recomandăm să fie organizate sesiuni de informări în cadrul școlii la nivel regulat (1/2 ori pe an) cu toți profesorii din acea școală.

4. Printre principalele măsuri de implementare a politicilor anti-discriminare conform sondajului, sunt: (1) abordarea subiectului la orele de dirigenție, (2) discuția la ședințele cu părinții și în consiliul profesoral. Într-o mai mică măsură acestea sunt implementate prin cursurile pentru profesori (46%) sau prin grupuri de sprijin. Promovarea culturii grupurilor minoritare este printre ultimele metode la care se apelează pentru implementarea politicilor anti-discriminare în școli. Totodată, un sfert dintre profesori consideră că măsurile implementate nu sunt suficiente pentru combaterea discriminării. De altfel, profesorii înșiși consideră că școala s-ar putea implica mai activ în dezvoltarea de activități pentru promovarea toleranței (81%). Având în vedere că aproape 1 din 3 profesori au declarat că intervin doar atunci când apare o situație critică de discriminare fără să întreprindă activități de prevenire sau combatere a acestor incidente, reiese o oportunitate de a oferi mai multe resurse profesorilor pentru prevenție și combatere.

Aceste date întăresc concluziile și recomandările anterioare cu privire la nevoia ca *toți* profesorii din școală să fie educați în mod egal referitor la politicile naționale precum și ale școlii privind discriminarea. Mai mult decât atât, datele arată că măsurile care se iau în prezent – discuția incidentului/abordarea discriminării la orele de dirigenție sau la orele cu părinții – sunt insuficiente pentru combaterea discriminării. Sondajul arată că o majoritate covârșitoare de părinți, profesori și reprezentanți ISJ consideră că lipsa educației este cauza principală a discriminării. Acest lucru cuplat cu lipsa de contact cu o persoană dintr-o anumită minoritate sau frica de străini sau persoane diferite, duce la incidente de discriminare care nu pot fi combătute doar prin discuții sterile. Este nevoie de o abordare pro-activă prin apropierea grupurilor majoritare de cele minoritare prin evenimente de promovare (precum Ziua Culturii Romilor de exemplu), abordarea subiectului în cadrul cursurilor (prezentarea diferitelor religii la nivel mondial), discuții deschise/dezbateri despre subiecte sensibile (elevii din clasele 11 și 12 pot organiza dezbateri privind drepturile civice etc.).

5. Interesant este că părinții recunosc faptul că au un rol primar în educația comportamentală a copiilor dar în același timp sunt de părere că elevii totuși sunt cei care discriminează cel mai mult la nivelul școlii. Totodată, cum am

menționat mai sus, părinții sunt de părere că școala este instituția care trebuie să fie mai activ implicată în combaterea discriminării și că lipsa educației este cel mai important factor care conduce la discriminare. Acest lucru nu este neapărat în contradicție cu percepția părinților cu privire la rolul lor în educația copiilor, ci mai degrabă ar trebui să fie văzută complementar, cele două părți – părinții și școala - contribuind în mod egal la educația copiilor cu privire la non-discriminare.

Totuși răspunsul poate fi interpretat ca un deziderat al părinților pentru *mai multă implicare pro-activă* din partea școlii – aici poate fi vorba despre principii de non-discriminare și toleranță integrate în mod organic în programa școlară a copiilor (de exemplu citind romane care conțin astfel de tematici) și nu predate în mod formal și steril fără a fi încadrate într-un context practic cu exemple din viața reală a copiilor.

6. Cum am menționat la punctul 4 printre factorii importanți care conduc la discriminare sunt lipsa de contact direct cu persoane diferite, fapt consemnat și în teoria identității sociale ale lui Henri Tajfel conform căreia identitatea personală se definește inclusiv printr-un proces de împărțire a societății în grupuri și exagerând diferențele dintre acestea precum și similaritățile dintre persoanele din același grup. Astfel, persoanele care sunt diferite în mod evident – culoarea pielii, dizabilități fizice/mentale, semne religioase distinctive – devin ținta unei discriminări facile, mai ales dacă cele două grupuri nu au interacționat niciodată. În fapt, termenul de „xenofobie” se traduce prin „frica de străini de orice fel”. La nivel de clasă acest fenomen se traduce prin hărțuirea unui copil care pare diferit de majoritatea.

Această frică poate fi redusă prin încurajarea contactului între persoane de etnie, religii, medii sociale etc. diferite.³⁵ La nivelul sălii de clasă aceste măsuri pot lua forma unor celebrări ale diferitelor culturi/religii existente în România prin acțiuni distractive și ușoare de înțeles pentru copii (de exemplu: fiecare copil își alege o țară despre care să facă o prezentare în fața clasei, se organizează zilele culinare ale diferitelor culturi și fiecare pregătește câte un fel de mâncare tradițional etc.)

7. Există în continuare rate foarte mari de intoleranță privind anumite categorii de persoane din grupuri minoritare – romi, homosexuali, imigranți – mai ales din partea părinților - 20% dintre aceștia declarând că nu acceptă deloc homosexualii. Aceasta homofobie și xenofobie prezentă la nivelul părinților

³⁵ Olsson, Andreas, Ebert, Jeffrey P. Banaji, Mahzarin R. and Elizabeth A. Phelps. „The Role of social groups in the persistence of learned fear.”, *Science*, 29 Jul 2005, Vol. 309, Issue 5735, pp. 785-787. <http://science.sciencemag.org/content/309/5735/785.full>

și într-o mai mică (dar totuși importantă) măsură la profesori poate fi transmisă foarte ușor copiilor și elevilor prin anumite atitudini care pot permea comportamentul și programa școlară și rezulta în discriminare.

În această privință, principala recomandare de combatere a discriminării la nivelul adulților privește difuzarea de campanii de informare în spațiul public.

8. Etnia, mai ales cea romă, continuă să fie cel mai important factor în incidența cazurilor de discriminare la care au fost martori părinții sau profesorii. Interesant este ca statutul social pare să fie un factor aproape la fel de important ca etnia în aceste incidente de discriminare. Profesorii au observat discriminarea persoanelor considerate a fi „sărace” de aproape la fel de multe ori ca cele discriminate pe baza orientării sexuale. În pofida incidentelor la care au fost martori, părinții și profesorii totuși consideră că copiii cu probleme de greutate sunt primele victime ale discriminării. Pe locul doi se află elevii din familii sărace și copiii de etnie romă sunt doar pe locul trei. Totuși, reprezentanții Inspectoratelor Școlare Județene au o percepție ușor diferită, considerând că elevii care se confruntă cu probleme de greutate sunt pe locul doi urmați de elevii cu dizabilități psihice.

Recomandarea este ca subiectele de discuții/dezbateri propuse anterior să abordeze subiectele care fac cazul discriminării: prezentarea diferitelor etnii care compun poporul român, discuții despre importanța statutului social sau aspectul fizic, cum se pot integra copiii cu dizabilități psihice etc. Este important ca aceste subiecte să fie abordate în sălile de curs cu elevii (adaptate bine înțeles în funcție de vârstele elevilor) și moderate de profesori. Repetăm recomandarea ca aceste discuții/dezbateri să fie integrate în mod organic în programa deja predată. De exemplu: prezentarea diferitelor etnii din România în cadrul orelor de istorie sau geografie; dezbateri despre statutul social sau aspectul fizic la orele de filozofie, literatură (dacă subiectul nuvelei analizate în acel moment se pretează); prezentarea diferitelor religii mondiale la orele de religie etc.

9. Profesorii sunt percepuți, atât de părinți cât și de reprezentanții ISJ, a fi categoria de persoană care discriminează cel mai puțin. Acest lucru în combinație cu importanța alocată școlii drept instituția care ar trebui să fie cel mai mult implicată în combaterea incidentelor de discriminare, conferă foarte multă responsabilitate profesorilor în acest domeniu. De aceea, este îngrijorător faptul că aproape jumătate din profesorii respondenți declară că nu sunt de acord cu căsătoria dintre persoane de același sex, 28% dintre

profesori sunt parțial de acord cu afirmația că maghiarii nu sunt loiali statului român și aproape 1 din 5 consideră că majoritatea romilor sunt leneși și încalcă legea. Totodată, aproape 1 din 5 din inspectorii școlari județeni au declarat că au observat un comportament discriminatoriu des și foarte des la nivelul școlilor.

Există o posibilitate ca aceste valori să fie transmise și elevilor, chiar și indirect prin atitudinea profesorilor. De aceea este important ca măsurile anti-discriminare să continue, atât la nivel județean cât și școlar, cu workshop-uri pragmatice, nu doar predări ale legislației, despre cum pot fi integrate aceste măsuri în programa școlară astfel încât să fie asimilate de elevi într-o manieră organică și ușor de înțeles.

10. De asemenea este îngrijorător faptul că există în continuare o nostalgie față de trecut – o proporție semnificativă de părinți *dar și profesori* considerând că educația era mai bună în perioada comunistă. Această percepție la profesori este cu atât mai îngrijorătoare deoarece arată o lipsă de încredere în sistemul educațional în care ei înșiși activează, existând riscul de a transmite aceste păreri și elevilor.

Drept recomandare de cercetare ulterioară, ar fi util de examinat *ce anume* îi determină pe profesori și părinți să declare că învățământul din comunism era *mai bun*. Afirmația se referă la *calitatea programelor*? Sau la *stabilitatea și predictibilitatea* sistemului în sine? Este o chestiune de *salarizare și percepția profesorului în societate*? Sau este o nostalgie sentimentală după o tinerețe dispărută? În baza răspunsurilor primite la întrebările anterioare se pot elabora politici publice mai țintite. De altfel aceste probleme au fost inventariate într-o oarecare măsură chiar în raportul prezidențial „România Educată”, care recunoaște chiar faptul că „lipsa de continuitate a politicilor din educație a acționat ca o barieră în toate programele importante.”³⁶

11. O majoritate - 77% - dintre respondenți consideră că ISJ a fost implicat doar în mică măsură sau neimplicat deloc în procesul de elaborare a Strategiei naționale pentru combaterea discriminării.

Recomandăm elaborarea unei noi Strategii naționale pentru combaterea discriminării pentru următorii 5 ani. De asemenea, recomandăm introducerea și consultarea grupurilor de lucru formate din profesori la atât la nivel rural

³⁶ Administrația prezidențială a României. *România Educată*. Accesat: <http://www.romaniaeducata.eu/wp-content/uploads/2021/07/Raport-Romania-Educata-14-iulie-2021.pdf>, pg. 125.

cât și urban precum și inspectori școlari județeni, pentru o înțelegere mai adecvată a fenomenului de discriminare prezent la nivelul sălii de curs precum și pentru a propune soluții fezabile pentru combaterea acestuia.

12. Conform datelor colectate, 1 din 10 reprezentanți ISJ consideră că nu le sunt foarte cunoscute măsurile anti-discriminare și 1 din 4 consideră că politicile pentru combaterea discriminării nu sunt suficient de clare. În același timp, un procentaj important dintre profesorii la nivel gimnazial și liceal declară că sunt familiarizați doar în mică măsură cu privire la legislația privind combaterea discriminării, 3% dintre aceștia declarând că nu o cunosc deloc. Mai departe 15% dintre aceștia consideră că politica școlii privind combaterea discriminării nu este clară și 1 din 10 profesori consideră că măsurile anti-discriminare nu sunt implementate decât în mică măsură.

În coroborare cu punctul 10, se recomandă ca noua Strategie națională pentru combaterea discriminării să conțină o revizuire, clarificare și actualizare (dacă este nevoie) a măsurilor existente.

De asemenea, reiterăm nevoia de sesiuni de informare regulate la nivelul școlii pe tema politicilor de combatere a discriminării din cadrul școlii, cu participarea tuturor profesorilor din școală pentru a se asigura un nivel comun de cunoștințe.

BIBLIOGRAFIE

1. Administrația Prezidențială a României. *România Educată*. (2021) Accesat: <http://www.romaniaeducata.eu/wp-content/uploads/2021/07/Raport-Romania-Educata-14-iulie-2021.pdf>
2. Ananthi Al Ramiah, Miles Hewstone, John F. Dovidio and Louis A. Penner. *The Social Psychology of Discrimination: Theory, Measurement and Consequences*. <https://ec.europa.eu/migrant-integration/?action=media.download&uuid=2A389170-AD25-A7E0-A5B386C91C9553E3>
3. Balter, Michael. Science Magazine. „When social fear disappears, so does racism.” Accessed: <https://www.sciencemag.org/news/2010/04/when-social-fear-disappears-so-does-racism>
4. Stets, Jan E., and Peter J. Burke. “Identity Theory and Social Identity Theory.” *Social Psychology Quarterly*, vol. 63, no. 3, 2000, pp. 224–237. JSTOR, www.jstor.org/stable/2695870.
5. [Reynolds, K.I.](#), [Turner, J.C.](#) and [Haslam, S.A.](#) "Social identity and self-categorization theories contribution to understanding identification, salience and diversity in teams and organizations.", [Polzer, J.](#) (Ed.) *Identity Issues in Groups (Research on Managing Groups and Teams, Vol. 5)*, Emerald Group Publishing Limited, Bingley, 2003, pp. 279-304. [https://doi.org/10.1016/S1534-0856\(02\)05011-9](https://doi.org/10.1016/S1534-0856(02)05011-9)
6. Olsson, Andreas, Ebert, Jeffrey P. Banaji, Mahzarin R. and Elizabeth A. Phelps. „The Role of social groups in the persistence of learned fear.”, *Science*, 29 Jul 2005, Vol. 309, Issue 5735, pp. 785-787. <http://science.sciencemag.org/content/309/5735/785.full>
7. McKinley, Christopher J, Mastro, Dana and Katie M. Warber. „Social Identity Theory as a Framework for Understanding the Effects of Exposure to Positive Media Images of Self and Other on Intergroup Outcomes”. *International Journal of Communication* 8, 2014, pg. 1049-1068. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/viewFile/2276/1116>

8. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării și Institutul pentru Politici Publice. „Sondaj de opinie la nivel național privind nivelul discriminării în România și percepțiile actuale asupra infracțiunilor motivate de ură.” Sondaj efectuat de IRES. 2018. Accesat aici: https://www.cncd.ro/wp-content/uploads/2021/01/Sondaj_de_opinie_NoIntoHate_2018.pdf
9. Badescu, Gabriel, Angi, Daniela și Claudiu Ivan. *Educație pentru democrație în școlile din România*. (2018). <https://www.researchgate.net/publication/328262519>.
10. Ionescu, M., & Stănescu, S. M. (2014). *Politici publice pentru romi*. Pro Universitaria.
11. World Bank (2010), *Stepping Up Skills for More Jobs and Higher Productivity*
12. World Bank, (2012) *Resilience, Equity, and Opportunity: The World Bank 2012–2022 Social Protection and Labor Strategy*. Washington, DC.
13. Resilient Educator. „Implementing Tools of the Mind for teachers.”, (2020). <https://resilienteducator.com/classroom-resources/5-important-tools-of-the-mind-for-teachers/>
14. Strategia națională de prevenire și combatere a discriminării pentru perioada 2015-2020, variantă în lucru. (2015). http://nediscriminare.ro/uploads_ro/121/105/Draft_Strategia_nationala_de_prevenire_si_combatere_a_discriminarii_2015-2020_1.pdf